

Ruĝa rido: Libraro pacifisma, 5

Presa Esperantista Societo : Societo "Pacifisto"

Paris; FRA 1906

Signatur: 702091-B.5,2

Barcode: +Z103819307

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/rep/10045F33>

Umfang: Bild 1 - 134

Nutzungsbedingungen

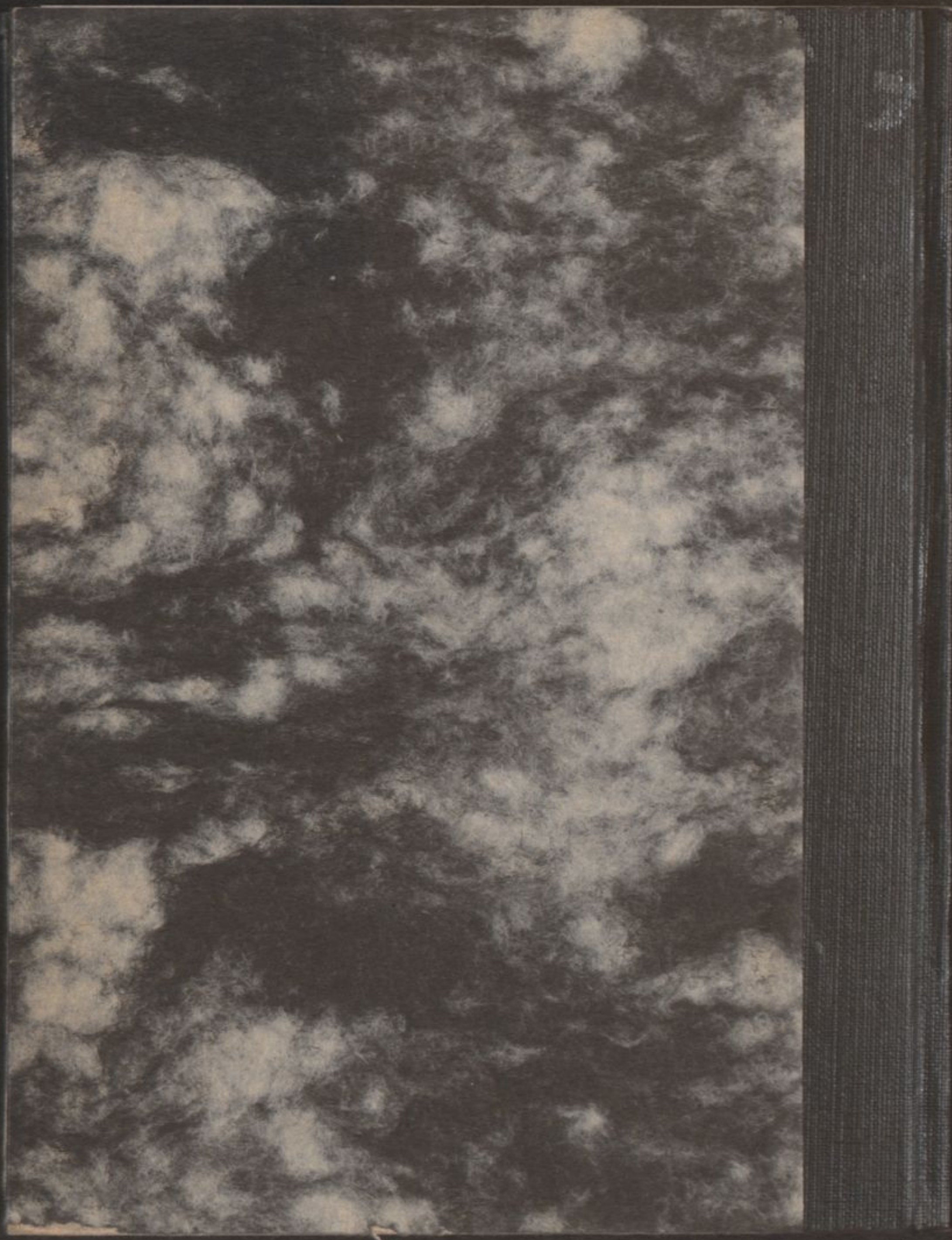
Die Österreichische Nationalbibliothek macht an diesen Inhalten kein eigenes urheberrechtliches Verwertungsrecht geltend. Sie erklärt sich insofern auch mit einer Nachnutzung dieser Inhalte in der abrufbaren Qualität ausdrücklich einverstanden. Dies gilt auch für die Verwendung dieser Inhalte in Online-Foren, Blogs und in Social-Media-Kanälen wie Facebook, Instagram, Pinterest etc.. Unabhängig davon sind allenfalls bestehende Rechte Dritter an den Inhalten vor jeglicher Nachnutzung vom Verwender individuell zu klären.

Bei einer Nutzung unserer Inhalte ersuchen wir um die Angabe eines Bildnachweises (Titel, Datierung und weitere verfügbare Beschreibungen) und um eine Quellenangabe (Zitierlink aus [Portal] und der Verweis "[Portal]/Österreichische Nationalbibliothek"). Für Postings auf Facebook oder Instagram ersuchen wir um Verlinkung des entsprechenden Accounts der Österreichischen Nationalbibliothek.

ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK

702091-B

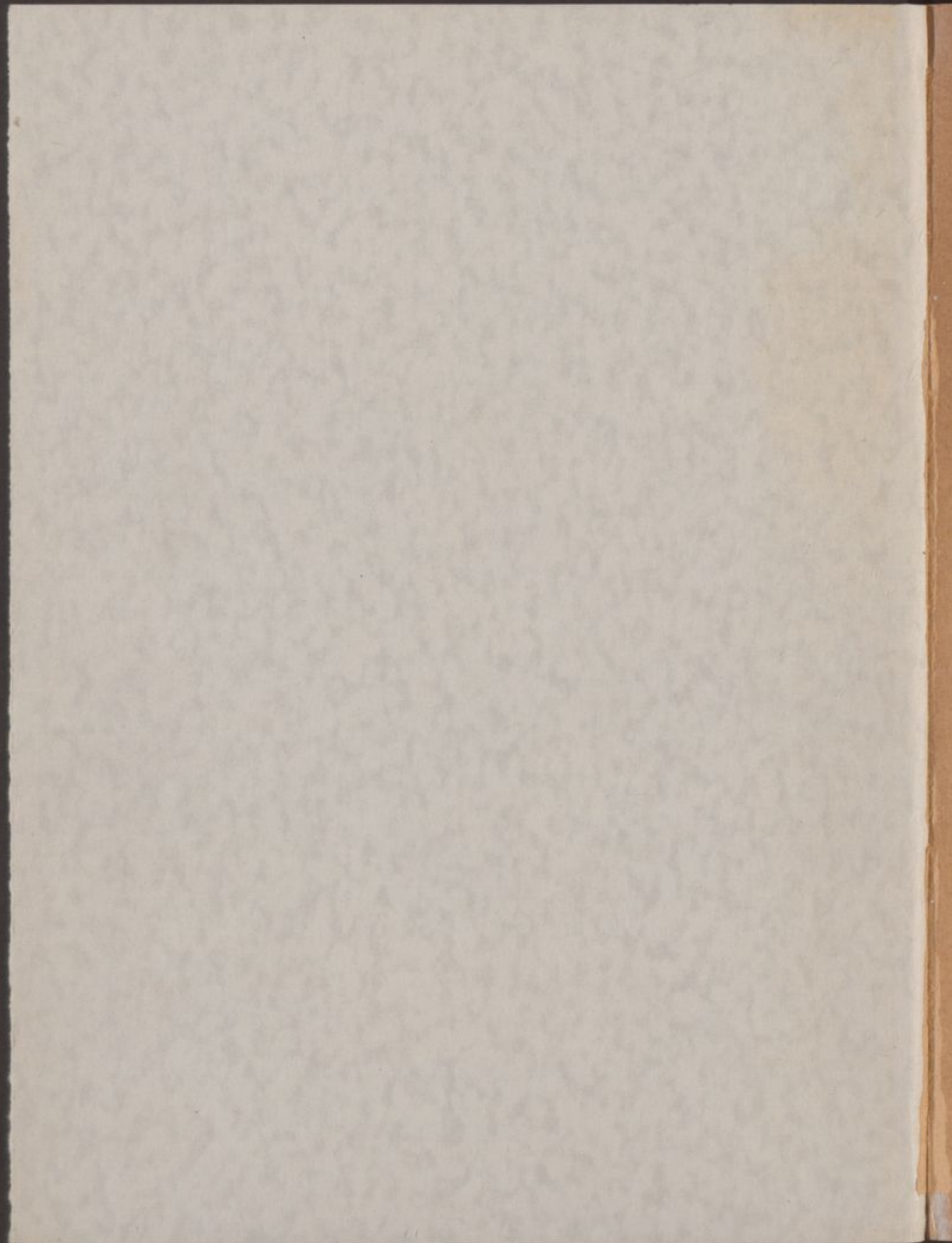
Esp. 5

ÖNB

+Z103819307

Libraro Pacifisma, N° 5
ELDONATA DE LA SOCIETO « PACIFISTO »

OCTAVE MIRBEAU

★

Ili estis frenezaj

☆

LEONID ANDREJEV

★

Ruĝa Rido

☆

El franca kaj rusa lingvoj
kun permeso de l'aŭtoroj tradukis
Louis Segretinat kaj Fjodor Avilov.

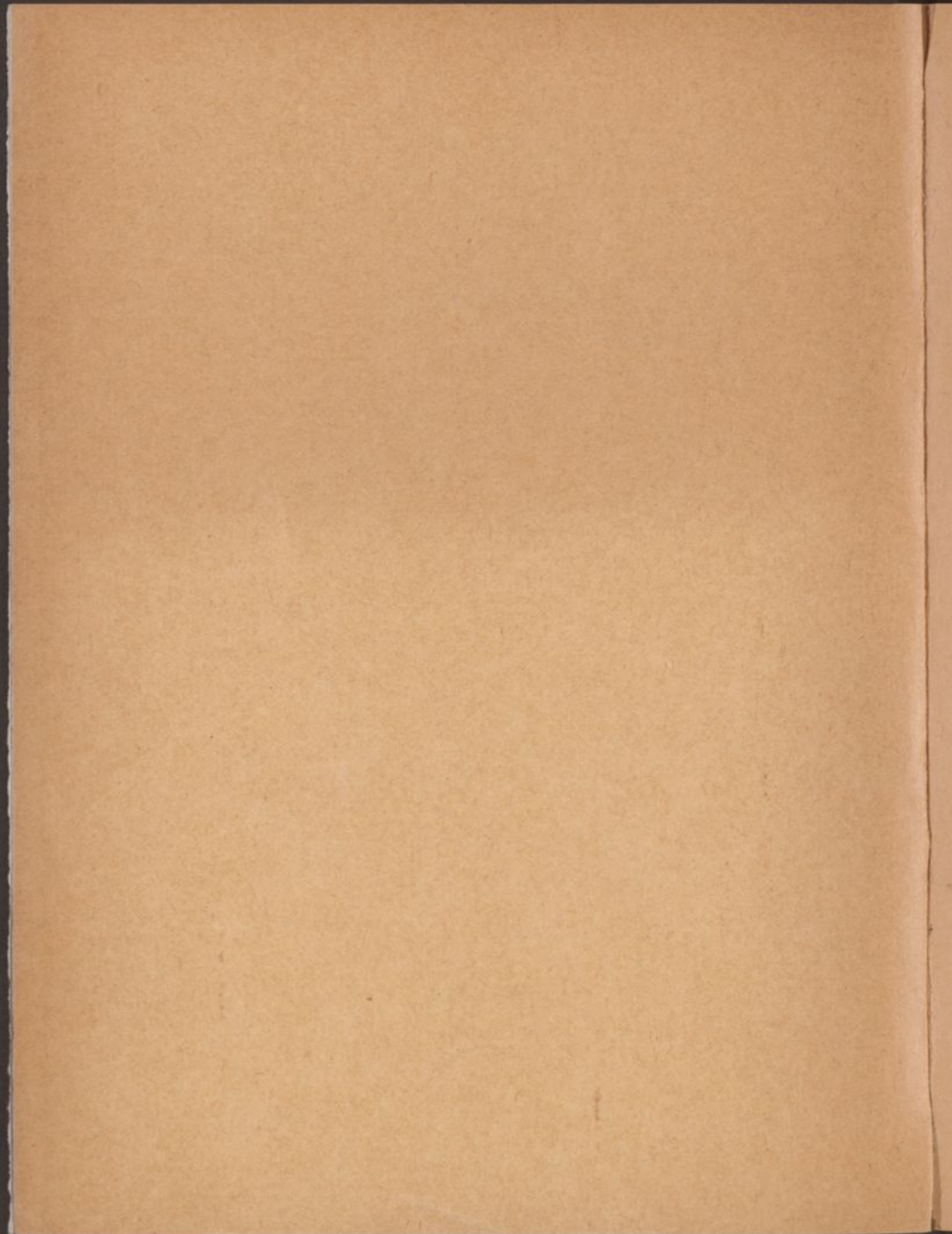
PARIS

PRESA ESPERANTISTA SOCIETO

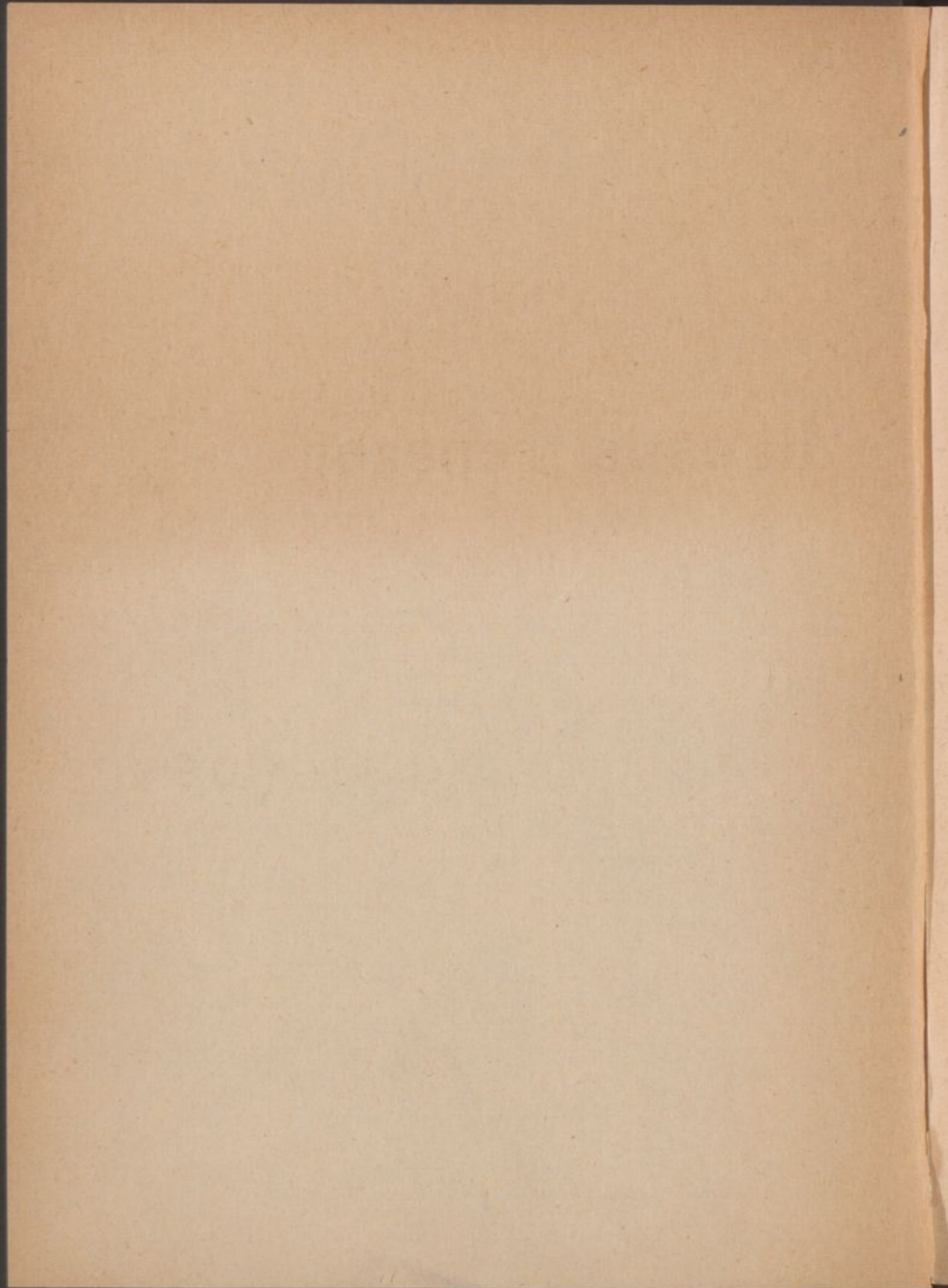
33, RUE LACÉPÈDE, 33

Prezo : 1 fr. 50

1906

Raga Rido

Libraro Pacifisma, N° 5
ELDONATA DE LA SOCIETO « PACIFISTO »

OCTAVE MIRBEAU

★

Ili estis frenezaj

☆

LEONID ANDREJEV

★

Ruĝa Rido

☆

El franca kaj rusa lingvoj
kun permeso de l'aŭtoroj tradukis
Louis Segretinat kaj Fjodor Avilov.

PARIS

PRESA ESPERANTISTA SOCIETO

33, RUE LACÉPÈDE, 33

702091-B

1906

*De tiu ĉi libro oni presis tridek numeritajn ekzemplerojn
sur luksa papero.*

ANTAŬPAROLO

En la serion de la ĝis nun konataj abomenaĵoj de la milito, la ekstrem-orientaj bataladoj enkondukis novan elementon de teruro: frenezecon. Multaj telegramoj, dum tiu longa milito, parolis pri oficiroj kaj soldatoj, kies prudento ne povis elporti tiom da suferoj, tiom da timegigaj vidaĵoj; depeŝo el Ĉe-Fu, sendita la 22-an de majo 1905, t. e. post la kapitulacio de Port-Artur, donas pri tio karakterizan impreson, dirante:

« La lastaj rusaj vunditoj forlasos Port-Artur morgaŭ.

« La unua aro kiu iros al Ĉe-Fu enhavas kvardek frenezajn maristojn kaj soldatojn; ili forveturos sur vaporŝipo kiu ankriĝas nun en la haveno. Tiu ŝipo, nomata *Whamboa*, estas speciale aranĝita por la transporto de frenezuloj. »

Kian lumon ĵetas sur la modernan militon tiu simpla, mallonga telegramo: oni devis aranĝi speciale vaporŝipon — kaj ankaŭ vagonarojn sur la Siberia fervojo — por transporti hejmen la frenezigintajn militistojn!

El tiuj faktoj naskiĝis *Ruĝa Rido*, la fama rakonto kiu, en kelkaj monatoj, konigis al la tuta mondo la nomon de Leonid Andrejev. Pri tiu ekvido al la infero, ni povas

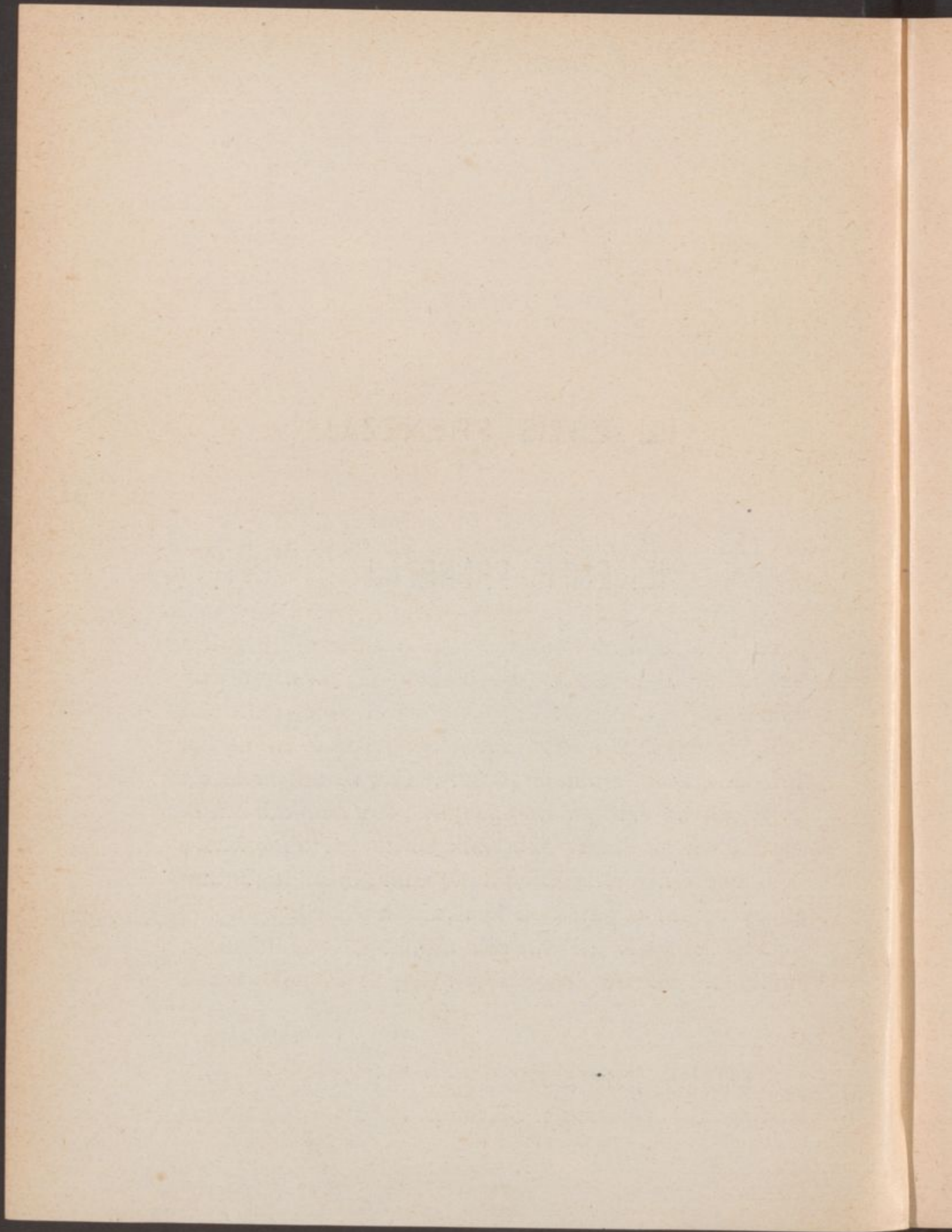
nur diri tion : la pacifistoj disvastigu ĝin, ĉar kiu ĝin legis, ne parolos plu pri la beleco, nobleco kaj sankteco de milito !

Sed tute necese estas, ke oni bone sciu ke, se ĝi estas laŭvere la verko de granda poeto, ĝi ne estas ĝustadire imaga verko, ĝi estas nur la poeta esprimo de la malĝojiga realo. Tial estas ke ni antaŭmetis al ĝi, ne nur la suprecititan telegramon, sed ankaŭ la rakonton de Octave Mirbeau, *Ili estis frenezaj*. Ĉar — apenaŭ oni kuraĝas diri ĝin — tiu ĉi lasta tute ne estas imagita novelo ; ĝi estas la realo mem, ĝi estas rememoro el la batalejo, rakontita de oficiro, al kiu Mirbeau donis nur la helpon de sia granda talento.

Tiel ambaŭ majstroj sin plenigas reciproke, ĉu raportante, ĉu diveninte la veron, la hontindan veron.

G. Mh.

ILI ESTIS FRENEZAJ

ILI ESTIS FRENEZAJ

Okazis, la ĵusajn tagojn, ke mi renkontis polan oficiron, kapitanon, kiu revenas, vundite, el Manĝ-urujo. Tiu ĉi kapitano faris al mi, pri la tiea senutila kaj kruelega milito, rakontojn kapturnigajn, rakontojn tiajn, ke la plej frenezema imago ne kapablu elpensi ion similan, eĉ en la kampo de inkubo⁽¹⁾. Kiel ajn eksterordinare teruraj ŝajnis iaj epizodoj, kiujn transsciigis al ni la gazetaj senditoj, ili ne povas egali la nekonatan abomenon de tiuj el kiuj, ne povante ĉiujn nun elrakonti, mi elektas unu. Ĝi, eble, ne estas la plej timegiga. Per ĝi oni havos la eblon opinii, kiaj estas la ceteraj.

Mi dediĉas ĉi tiun rakonton al la militistoj ĉiulandaj, kaj mi lasas la parolon al la pola kapi-

(1) Vorto el la germanaj vortaroj ; angle, night-mare ; fr., cauchemar, incube ; germ., Alpdrücken ; it., incubo. — Ankaŭ « inkubsonĝo, premsonĝo, terursongō ».

tano, kiu demandos ilin, ĉu, fine, post tiom da sangverŝo, tiom da ruinigoj, tiom da krimoj, ili ne laciĝis mortigante kaj mortigate.

Tiel parolis la kapitano :

— Estis vespero post ekbatalo malsukcesa, kiel ĉiam... Ni estis en la tendaro, kun malĝojaj vizaĝoj, malgajaj koroj, konsumitaj korpoj... Jam neniom da nutraĵo... nenian ambulancojn... neniom da lignaĵo por fajro... la pakaĵoj foren disigitaj, oni ne sciis kien... nenion !... Frosto dudekkvingrada elfoliiganta la haŭton kaj veturiganta glacierojn en la vejnoj... Restadi senmove... ekdormi... estis morti... Multaj mortis, efektive, tiun nokton... Imagu, se vi ĝin povas, ĉi-tiun timegigaĵon : dek-mil homojn amase, dekmil homojn silentajn, kies nur la mallaŭtan piedfrapon oni ekaŭdis, sur la glaciigintan teron... Kaj ne unu voĉon... Kaj ne unu spiron !... Malrapidintoj, realirantaj la tendaron, diris al ni, ke ili aŭdis, tra la ebenaĵo, je sia dekstro, je sia maldekstro, antaŭ si, post si, kriojn, alvokojn, plendojn, kriegojn... sendube la vunditojn... la kompatindajn vunditojn nokte perdiĝintajn... Ili ektuŝis piede kontraŭ kelkajn, sed nenion havante por ilin rekonduki, ili forlasis ilin tie !... Kial, aliparte ? Por kio ?... Mi ekkriis : « Iru ni ilin kolekti... Ni ne povas lasi ilin tiel morti... Kiu venos kun mi ? » Neniu respondis... Mi aliris la kolonelon ; la kolonelo turnis al mi sian dorson. Mi aliris generalon ; la generalo preterpaŝis neparolinte vorton... Hirurgiisto

altranga, kiun mi alparolis, respondis: « Kaj kien ilin loki? Ni ne havas brankardojn... farmaciaĵaron... ĥirurgiilojn... ni havas nenion... Lasu ilin al la diablo... Adiaŭ!... ». Nenian justecan parolon... eĉ kompatan... eĉ proteruran... nur sovaĝan indiferentecon... ĉar estas milito... kaj ĉar ĉiuj tiuj mizeruloj... generaloj, koloneloj, kaj soldatoj, sciis ke sia mortvico venos morgaŭ... Tamen, longe esploriginte, mi prosperis eltrovi kelkajn difektitajn homportilojn... Multfoje admoninte tiujn senmovajn masojn, tiujn brutojn elfalintajn, mi, fine, decidigis centon da homoj... Ni deiris... la nokto estis tre malluma... Ni estis ekbruligintaj torĉojn... Sed, marŝinte antaŭen, unu horon, la plendokrioj de la vunditoj plibone gvidis nin ol la lumo de tiuj ĉi torĉoj, tiu funebra lumo, kiun la vento, en la densa nokto, deĵetis, disŝancelis... Kaj, de tempo al tempo, ni ekfaletis kiel timemaj ĉevaloj, sur amasojn da homaj kaj bestaj kadavroj... Momenton, mi sentis min haltigata, senmovigata je l'tero. Kvazaŭ du feraj prenilegoj, mi sentis du manojn ĉirkaŭprenintajn al mi la maleolojn; kvazaŭ du feraj krampoj, mi sentis du manojn, kiuj suprenpremis miajn krurojn, ilin alkroĉigis, ilin eniĝis, dum buŝo mordeganta la ledon de miaj botoj penis ĝin disŝiri kun furiozaj hundaj bojadoj... Je miaj ekkrioj, alkuris soldatoj... Ili vidis vunditon, ĉambau liaj femuroj eltranĉitaj, kiu sin tordis apud miaj piedoj, similantan ian dikan homan larvon. Kaj ne sukcesante igi lin ellasi sian

kaptaĵon, ili plenmortigis lin per batoj de pafil-
ŝtipoj sur la kranion... Tie mi travivis, mi certi-
gas vin, minuton, kies teruregon mi ne povas re-
diri al vi.

Li estis farinĝinta pli pala, liajn pupilojn pli-
largigis terura impresio, kaj tremis lia voĉo... liaj
dentoj krakis... Li daŭrigis :

— Mi havis la koron konsumiĝanta, la cerbon
eksancelita de ĉiuj skuoj de l'deliro... Volante for-
iĝi el la ceteraj vidaĵoj de tiu abomena nokto, mi
havis ankoraŭ la forton rekunigi miajn subulojn...
Mi diris al mi, aŭskultante la kriojn disajn en la
ebenaĵo : « Ili krevu!... Ha ! ili ĉiuj krevu!... Mi
ne kapablas plu... » Kaj mi intencis reiri la ten-
daron, kiam, subite, el dekstre, alvenis ĝis mi kria-
doj, blekegoj... io pli sovaĝa, io pli furiozega
ol la alvokoj pro suferego jam aŭditaj... Kontraŭ-
vole, ĝustadire, mi direktis min al la loko el kie
ŝajne eliris tiuj krioj... Kaj, neatendite, elsaltantajn
el la mallumaĵo, heligitajn de la brunruĝa lumeto
de l'torĉoj, mi vidis — ĝi ne estis febro, ne es-
tis inkubsonĝo — mi vidis dek, dudek, cent,
ducent homojn tute senvestajn, gestofarantajn,
grimacantajn, kriegantajn, dancantajn... Jes, vere,
dum frostis je dudekkvin gradoj, korpojn tutnu-
dajn, kiuj elvidigis vizaĝojn surŝutitajn per sango,
traboritajn brustojn, ruĝajn ŝiraĵojn, largajn vund-
striojn kungluigitajn de nigraj sangkrustaĵoj...

Iuj rampis, saltetis sur sangadantaj stumpoj ⁽¹⁾; aliaj tenis en mano revolverojn, pafilojn, sabrojn, kiujn ili altensvingis kriegante... Kaj sin ĵetante al ni, kiuj alvenis por ilin savi, kaj kiujn ili jam ne rekonis, ili ekkriis : « Ne alproksimiĝu... ne alproksimiĝu ! Foren el tie ĉi ! »... Ili estis frenezaj !...

Iom silentinte, li rediris :

— Ili estis frenezaj... frenezaj !... Ha ! Kia kompato !...

Li aldiris :

— Kelke ekpafis... Unu nia homo falis, rulis teren... poste alia... Kion fari ?... Mi returniris... Dum kelkaj horoj, estinginte la torĉojn, mi restadis kun mia sekvantaro, ian interspacon for tiu ĉi aro da kvazaŭdemonoj... Iliaj plendkriadoj ankoraŭ pli laŭtiĝis... poste... iom post iom... ili malplifortiĝis, ĉesis... Post la malapero de ilia frenezeca ekscitado, la malvarmo estis efikinta al ili... Je l'mateno, ili estis mortintaj... Je l'mateno, ĉiuj vunditoj sur la ebenaĵo estis mortintaj...

Li diris plie :

— La postan tagon, ankaŭ mi estis vundata... Kuglo malfermis al mi l'artikon de la maldekstra ŝultro... Mirakle, mi ne mortis... Sed, mi

(1) Stumpo (germanaj vortaroj) : angle, stump ; germ., Stumpf ; fr., moignon ; r., ostatok : — Tio, kio restas el fortranĉita membro.

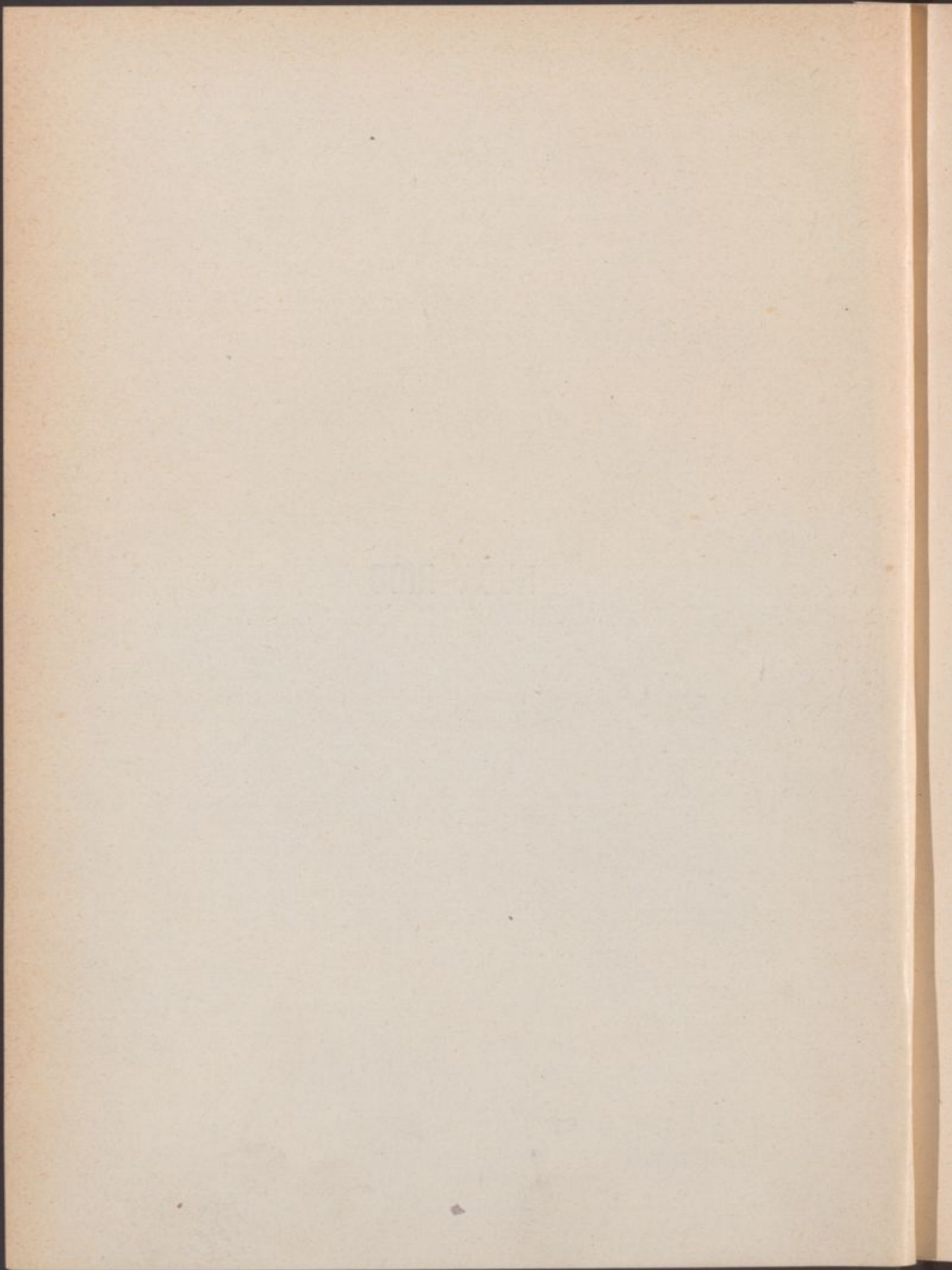
ne scias, ĉu iam mi resaniĝos... Mi tuj foriros suden, kie mi havas parencaron... Mi ne ŝatas plu vivi, de kiam mi tion vidis... Tage, nokte, estas al mi neeble forigi la teruran, la turmentegan tedmemoraĵon... Ĉiam... ĉiam tiun homan trunkaĵon, mordantan al mi la krurojn... Kaj ĉiam tiujn frenezulojn !... Ha ! la kompatindaj frenezuloj, nudaj kaj ŝangadantaj en la nokto !... Vi ne povas scii... Kaj, jen, mi demandas min, ĉu mi ne fariĝos tuj freneza... Mi demandas min, ĉu mi ne jam frenezigiĝis !... Mi preferus esti mortinta tie !

Kaj dum sur la stratoj de Peterburgo, Moskvo, Varsovio, Lodz, Vilna, Riga, dum en ĉiuj ribelintaj urboj en sia vasta imperilando, la caro igas sian popolon mortigata de siaj soldatoj, jen kion li faras el siaj militistoj, en Mangurujo !...

Octave Mirbeau.

El franca lingvo tradukis : LOUIS SEGRÉTINAT.

RUĞA RIDO

*Al sia Ninaj', kara Leonidin',
čarmalloga patrino Leona,
altestim-profundame dediças*

la tradukintaĉ'.

1. The first part of the book is devoted to a general survey of the history of the subject, and to a discussion of the various theories which have been advanced to explain the origin of the disease.

2. The second part of the book is devoted to a detailed description of the various forms of the disease, and to a discussion of the various methods of treatment which have been employed.

RUĜA RIDO

Fragmentoj el trovita manuskripto.

PARTO UNUA

FRAGMENTO UNUA

... frenezo kaj teruro.

Unuafoje mi sentis tion, kiam ni iris laŭ la N-a vojo — iris dek horojn senĉese, ne haltante, ne malakcelante la iron, ne relevante la falintojn kaj lasante ilin al malamiko, kiu densmase moviĝis malantaŭ ni, kaj tri-kvar horojn poste forfrotis la postsignojn de niaj piedoj per siaj piedoj. Estis varmego. Ne scias mi, kiom estis da gradoj, kvardek, kvindek aŭ pli; mi scias nur, ke ĝi estis senĉesa, egala kaj profunda. La suno estis tiel grandega, tiel flama kaj terura, kvazaŭ la tero proksimiĝis ĝin kaj baldaŭ forbrulos en tiu senkompata fajro. Kaj ne rigardis la okuloj. Malgranda,

mallargigita pupilo, malgranda, kiel papavgrajno, vane serĉis mallumon sub la ombro de l'fermitaj palpebroj : la suno boris la maldikan membranon kaj sanglume eniris la elturmentitan cerbon. Sed tamen tiel estis pli bone, kaj mi longe, eble kelke da horoj, iris okulfermite, aŭdante, kiel moviĝas ĉirkaŭ mi la amaso : peza kaj neegala batbato de piedoj, homaj kaj ĉevalaj, grinco de feraj radoj, dispremantaj ŝtonerojn, ies peza superstreĉita spiro kaj seka « ĉmak-ĉmak » de lipoj sunbakitaj. Sed vortojn mi ne aŭdis. Ĉiuj silentis, kvazaŭ moviĝis armeo mutula, kaj kiam iu falis, li falis silente, kaj la aliaj puŝtuŝegis kontraŭ lian korpon, falis, silente releviĝis kaj, ne rerigardante iris plu, — kvazaŭ tiuj mutuloj estis ankaŭ surdaj kaj blindaj. Mi mem kelke da fojoj puŝtuŝegis kaj falis, kaj tiam nevole malfermis la okulojn — kaj kion mi vidis, tio ŝajnis al mi iluziaĵo sovaĝa, peza deliro de l'saĝperdinta tero. La aero arda vibris, kaj sensone, kvazaŭ pretaj ekflui, vibris la ŝtonoj ; kaj la malproksimaj vicoj da homoj sur la vojtur-niĝo, bombardiloj kaj ĉevaloj apartiĝis de l'tero kaj sensone, gelatenaje ŝanceletiĝis — kvazaŭ tie ne vivaj homoj iris, sed armeo da senkarnaj ombroj. Grandega, proksima, terura suno sur ĉiu pafiltubo, sur ĉiu metalplato ekflamigis milojn da malgrandaj blindigaj sunoj, kaj ili de ĉie, de flanke kaj de malsupre, ŝtelrampis en la okulojn, fajre — blankaj, akraj, kiel pintoj de bajonetoj ardaĵ gisblanke. Kaj

la varmego elsekiga, brula, penetris en l'inter-non plej profundan de l'korpo, en la ostojn, en la cerbon; kaj konfuzŝajnis iatempe, ke sur la ŝultroj balanciĝetas ne la kapo, sed ia stranga kaj neordinara globo, peza kaj malpeza, aliula kaj terura.

Kaj tiam — kaj tiam subite mi ekmemoris la domon: angulĉjo ⁽¹⁾ de la ĉambro, peco da tapeto blua kaj polva, netuŝita karafo kun akvo sur mia tablo — sur mia tablo, kies unu piedo malpli longa estas ol la du aliaj, kaj sub ĝin metita estas peco da papero faldita. Kaj en la apuda ĉambro — kaj mi ilin ne vidas — kvazaŭ troviĝas edzino mia kaj filo. Se mi povus krei, mi ekkrius — tiel neordinara estis tiu simpla kaj paca figuraĵo, tiu peco da blua tapeto, kaj tiu polva, netuŝita karafo.

Mi scias, ke mi haltis, levinte la manojn, sed iu de malantaŭe puŝis min; mi rapide ekpaŝis antaŭen, dismovante la amason, ien rapidante, jam ne sentante varmon nek lacecon. Kaj mi longe iris tiel, tra senfinaj silentaj vicoj, preter ruĝaj bruligitaj nukoj, preskaŭ tuŝante la bajonetojn varmegajn, senforte mallevitajn, kiam la penso pri tio, kion do mi faras, kien iras tiel kurademe — haltigis min. Samtiel kurademe mi turniĝis flanken, trabatiĝis al vastejo, transrampis iun kampkavon kaj zorgatakite

(1) Laŭ rusa kutimo, la tradukinto uzas ofte la karesajn sufiksojn « ĉj » kaj « nj » post nomoj, ne nur de personoj, sed ankaŭ de aferoj.

(Noto de la eldonintoj).

sidiĝis ŝtonon, kvazaŭ tiu krudmalglata, varmega ŝtono estis la celo de ĉiuj miaj celadoj.

Kaj tie unuafoje mi sentis tion. Mi klare ekvidis, ke tiuj homoj, silente paŝadantaj en la suna brilo, mortetaj pro laceco kaj varmego, ŝanceliĝantaj kaj falantaj, — ke tio estas frenezuloj. Ili ne scias, kien iras, ili ne scias, por kio tiu suno, ili nenion scias. Ĉe ili ne kapo sur la ŝultroj, sed strangaj kaj teruraj buloj. Jen unu, same kiel mi, rapide trairetas tra la vicoj kaj falas; jen dua, jen tria. Jen leviĝis super la amaso kapo de ĉevalo kun ruĝaj, frenezaj okuloj kaj larĝe dentmalmaskanta buŝo, nur aludanta ian teruran kaj neordinaran krion, leviĝis, falis, kaj ĉiloke densiĝas minutdaŭre l'maso, haltetas; aŭdiĝas raŭkaj malsonoraj voĉoj, subita pafo, kaj poste refariĝas silenta, senfina movo. Jam horon mi sidas sur tiu ŝtono, kaj preter mi oni iras ĉiam, kaj ĉiam same tremas tero kaj aero, kaj malproksimaj fantomaj vicoj. Min ree penetregas elsekiga varmego, kaj mi jam tion ne memoras, kio prezentigis al mi sekunddaŭre, kaj preter mi ĉiam oni iras, iras, kaj mi ne komprenas, kiuj estas ili. Horon antaŭe mi estis sola sur tiu ŝtono, kaj nun jam kolektiĝis ĉirkaŭ mi amaseto da gri-zaj homoj: kelkaj kuŝas kaj senmovas, eble mortis; aliaj sidas kaj tetane rigardas la preteriĝantojn, same kiel mi. Kelkaj havas pafilojn kaj similas soldatojn; aliaj senvestas⁽¹⁾ preskaŭ ĝisnude, kaj la haŭto

(1) Vidu la noton sur paĝo 21.

sur korpo tiel ruĝegruĝas, ke oni malemas ĝin rigardi. Ne malproksime de mi kuŝas iu — nuda dorso supren. Laŭ tio, kiel indiferente li apogiĝis per la vizaĝo sur akran kaj varmegan ŝtonon, laŭ la blanko de lia renversita manplato, videblas, ke li malvivas, sed lia dorso estas ruĝa, kvazaŭ ĉe vivulo, kaj nur ioma dubflava suraĵo, kiel en fumajita viando, parolas pri morto. Mi voletas forŝoviĝi de li, sed mankas la forto kaj, ŝanceliĝete, mi rigardas la senfine irantajn, fantomajn ŝanceliĝantajn vicojn. Laŭ la stato de mia kapo mi scias, ke ankaŭ mi tuj havos apopleksion, sed atendas ĝin trankvile, kiel en sonĝo, kie la morto estas nur etapo sur la vojo de miraklaj kaj plektitegaj vizioj.

Kaj mi vidas, kiel el la maso apartiĝas soldato kaj decide sin direktas niaflanken. Dumminute li malaperas en la kampkavo, kaj kiam li elrampas de tie kaj ree iras, liaj paŝoj estas nefirmaj, kaj io lasta sentatas ⁽¹⁾ en liaj provoj rekolekti sian kor-

(1) Kuntirita formo, anstataŭ « estas sentata » : *sentat(a)* (*est*)*as*. Kvankam ne uzita ĝis nun, tiu formo ne ŝajnas kontraŭa al la esperanta vortkunmetado. La tradukinto uzas ĝin ofte por mallongigo. Aliaj ekzemploj, pli malsupre : *bezonatas* (estas bezonata), *nomatas*, *aŭdatas*, k. c.

Malpli regulaj estas la verboj, kiujn la tradukinto faras ofte, almetante verban finon al substantivaj aŭ adjektivaj radikvortoj, kiel : *noktas*, estas nokto ; *aŭdeblis*, estis aŭdebla ; *penseblus*, estus pensebla ; *bonus*, estus bona ; *elporteblas*, estas elportebla ; *senvestas*, estas senvesta, kc. Malgraŭ la nereguleco de tiuj vortoj, oni ne petis la tradukinton ke li ŝanĝu ilin, pro la speciala kaj interesa koloro, kiujn ili donas al la teksto.

pon disĵetiĝantan. Li iras tiel rekte sur min, ke tra la peza dubdormo, kaptinta la cerbon, mi ektimas kaj demandas :

— Kion al ci ?

Li haltas, kvazaŭ atendis nur parolon, kaj staras grandega, barbega, kun kolo ŝirita. Pafilo forestas, pantalono sin tenas sur unu butono kaj tra la fendo vidiĝas blanka korpo. Liaj manoj kaj piedoj estas disĵetitaj, kaj li, videble, penas kunigi ilin, sed ne povas : kiam ajn kunkondukas li la manojn, tuj ili disfalas.

— Ci ! kion ? Prefere sidiĝu, — mi diras.

Sed li staras, remalfaligante sin sensukcese, silentas kaj rigardas min. Kaj mi nevole leviĝas de l'ŝtono kaj, ŝanceliĝante, rigardas en liajn okulojn — kaj vidas en ili abismon da teruro kaj frenezo. Ĉies pupiloj mallarĝiĝis, — kaj la iliaj etendiĝis sur la tutan okulon : kian maron da fajro li devas vidi tra tiuj grandegaj, nigraj fenestroj ! Eble ŝajnis al mi, eble en lia rigardo estis nur morto, — sed ne, mi ne eraras : en tiuj nigraj, senfundaj pupiloj, ĉirkaŭitaj per mallarĝa rondo oranĝa, kiel ĉe l'birdoj, estis pli ol morto, pli ol teruro de l'morto.

— Iru for ! — krias mi, depaŝante. — Iru for !

Kaj kvazaŭ li atendis nur vorton — li falas sur min, igante min perdi la piedojn, ĉiam same grandega, disĵetita kaj senvoĉa. Mi liberigas intern-treme la alpremitajn piedojn, resaltas kaj volas

kuri — ien flanken de la homoj, en sunan, senhoman, vibran malproksimon, kiam maldekstre, sur la supraĵo, « buh ! » — ektondras pafo kaj post ĝi tuj-tuj, kiel eĥo, du aliaj. Kaj ie super la kapo, kun ĝoja, multvoĉa krio, bleko kaj « vizzzg »⁽¹⁾, sin traportas grenado.

Nin oni ĉirkaŭis !

Ne estas jam plu mortporta varmego, nek tiu timo, nek laceco. Miaj pensoj estas klaraj, imagaĵoj purkonturaj kaj akraj, kaj kiam, spiregante, mi alkuras al la vicoj frontigantaj, mi vidas klariĝintajn, kvazaŭ ĝojajn vizaĝojn, aŭdas raŭkajn, sed laŭtajn voĉojn, ordonojn, ŝercojn. La suno kvazaŭ plisupriĝis, por ne malhelpi, malheliĝetis, trankviliĝetis — kaj ree kun ĝoja « vizzzg » kiel sorĉistino, grenado tranĉegis la aeron.

Mi aliris...

FRAGMENTO DUA.

... preskaŭ ĉiuj ĉevaloj kaj apuduloj⁽²⁾. Ĉe la oka baterio ankaŭ. En la nia, la dekdua, ĉe l'fino de la tria tago restis nur tri kanonoj — la ceteraj malkapabligitaj, — ses homoj el la apudularo

(1) Imito de l'siblado de la grenadoj.

(2) La tradukinto nomas tiel la kanonistojn (= soldatojn de artilerio) kiuj staras apud la kanonoj por ilin servi.

kaj unu oficiro — mi. Jam dudek horojn ni ne dormis kaj nenion manĝis; tri tagnoktojn satana brubruo kaj «vizzg» vindis nin per nubo de frenezo, apartigis nin de la tero, de l'ĉielo, de la niaj — kaj ni, vivoj, iraĉis ⁽¹⁾, kiel lunatikuloj. La mortintoj, tiuj kuŝis trankvile; sed ni moviĝis, faris faron, parolis kaj eĉ ridis, kaj estis — kiel lunatikuloj. Niaj movoj estis aplombaj kaj rapidaj, ordonoj klaraj, plenumo preciza, — sed se subite oni demandus ĉiun, kiu li estas, malcerte li trovus respondon en la cerbo malhelita. Kiel en songo, ĉiuj vizaĝoj ŝajnis dumlonge konitaj, kaj ĉio, kio okazis, ŝajnis ankaŭ dumlonge konita, komprenebla, jam estinta iam; kaj kiam mi komencis fikse zorgrigardi iun vizaĝon aŭ kanonon, aŭ aŭdi la bruegon, — ĉio frapis min per sia noveco kaj senfina enigmeo. La nokto venadis nerimarkate, kaj apenaŭ ni ekvidis ĝin kaj miradis, de kie ĝi venis, jam ree brulis super ni la suno. Kaj nur de la alvenantoj ĉe l'baterion ni eksciis, ke la batalo eniras en la trian tagnokton, kaj tuj forgesis pri ĝi: al ni strangŝajnis, ke iĝas ĉiam unu senfina, senkomenca tago, jen malluma, jen brila, sed egale nekomprenebla, egale blinda. Kaj neniu el ni timis la morton, ĉar neniu komprenis, kio estas morto.

(1) La tradukinto uzas ofte la sufikson «aĉ», proponitan de S-ro Boirac, kiel signon de malestimo (itale: accio).

La trian aŭ kvaran nokton, mi ne memoras, dum unu minuto mi kuŝetiĝis post la brustvero (=parapeto) ⁽¹⁾ kaj, apenaŭ mi fermis la okulojn, en ilin enpaŝis la sama figuraĵo konata kaj neordinara: peco da blua tapeto kaj netuŝita polva karafo sur mia tablo. Kaj en la apuda ĉambro, kva-zaŭ troviĝas edzino mia kaj filo, kaj mi ilin ne vidas. Sed nun sur la tablo brulis la lampo kun la verda lumŝirmilo, do estis vespero aŭ nokto. La figuraĵo haltis senmove, kaj mi longe kaj tre trankvile, tre atente esplorigardis, kiel ludas la fajro en la kristalo de l'karafo, rigardadis la tapeton kaj pensis, kial ne dormas la filo: jam noktas, kaj estas tempo ke li dormu. Poste mi ree esploradis la tapeton, ĉiujn ĉi kurbaĵojn, arĝentkolorajn florojn, iajn retaĵojn kaj tubojn — mi neniam pensis, ke tiel bone mi konas mian ĉambron. Po iam mi malfermadis la okulojn kaj vidis la nigran ĉielon kun iuj belaj fajraj strioj, kaj ree fermadis ilin, kaj ree esploradis la tapeton, la brilan karafon kaj pensis, kial ne dormas la filo: jam noktas, kaj necesas dormi al li. Foje, proksimete de mi, krevis grenado, ŝancelinte per io miajn piedojn, kaj iu ekkriis laŭte, pli laŭte ol la eksplodo mem, kaj mi pensis: «iu mortigita», sed ne leviĝis kaj ne dekondukis la okulojn de la blua tapeto kaj de l'karafo.

(1) Elemento de fortikaĵo.

Poste mi stariĝis, iradis, klopodordonis, rigardadis la vizaĝojn, direktis la celilon, kaj tamen pensis: kial ne dormas la filo? Foje mi demandis pri tio la estafeton⁽¹⁾, kaj li longe kaj detale klariĝis al mi ion, kaj ambaŭ ni kapskuis. Li ridis, kaj lia maldekstra brovo tiregiĝis, kaj la okulo ruze palpebragitis sur iun malantaŭe. Malantaŭe do vidiĝis plandoj de ies piedoj — kaj plu nenio.

Tiutempe estis jam hele, kaj subite! — ekgutis pluvo. Pluvo — kiel ĉe ni, la plej ordinaraj akvogutoj. Ĝi estis tiel neatendita kaj malĝusttempa, kaj ni ĉiuj tiel ektimis tramalsekiĝi, ke ni lasis la kanonojn, ĉesis pafi kaj komencis kaŝiĝi, kien ajn. La estafeto, kun kiu mi ĵus parolis, rampis sub la afuston⁽²⁾ kaj kuŝetaĉis tie, kvankam lin oni povis ĉiuminute mortpremi, la dika suboficiro komencis ial senvestigi la mortigiton, kaj mi ekvagĵetis min sur la baterion kaj ion serĉis — ĉu mantelon, ĉu pluvŝirmilon. Kaj tutkune sur la tuta grandega spaco, kie pluvo ekgutis el la surkurinta nuboj, iĝis neordinara silento. Malfruece ekŝi-blis kaj disŝiriĝis ŝrapnelo⁽³⁾, kaj malbrue iĝis — tiel malbrue, ke aŭdeblis, kiel ronkis la dika feje-verkero⁽⁴⁾ kaj pluvgutoj frapadas sur ŝtonoj kaj ka-

(1) Soldato, kiu portas ordonon.

(2) Subpafitego: fr. affût, it. affusto; germ. Laffete, r. lafet, a. carriage.

(3) Grenado plena je kugloj (internacia vorto).

(4) Kanonisto aŭ suboficiro, kiu preparas la municiojn (germ. Feuerwerker; angl. artificer; fr. artificier).

nonoj. Kaj tiu frapo ne laŭta kaj oftada, memoriganta la aŭtunon, kaj laodoro de l'malsekigita tero, kaj la malbruo — kvazaŭ disŝiris dum momente la sangon kaj sovaĝan terursonĝon, kaj kiam mi ekrigardis la malsekan, pro akvo brilantan kanozon, ĝi strange kaj neatendite memorigis ion karan, kvietan, ĉu infanecon mian, ĉu la unuan amon. Sed malproksime eksonis neordinare laŭte nova pafo, kaj malaperis la ravo de momenta kvieto; kun la sama subiteco, kun kia la homoj kaŝiĝis, ili komencis elrampi el siaj kaŝejoj; kontraŭ iu ekkriis la dika fejerverkero; « buĥ »-is unu kanono, post ĝi la dua — kaj ree sanga, neŝirebla nebulo vualis la elturmentitajn cerbojn. Kaj neniu rimarkis, kiam ĉesis la pluvo; mi memoras nur, ke akvo ruliĝis de l'mortigita fejerverkero, de lia dika grassulka vizaĝo, — verŝajne, la pluvo daŭris sufiĉe longe...

Antaŭ mi staris juna volontulĉjo kaj raportis, tenante la manon ĉe l'ŝirmilo, ke la generalo petas nin firmelteni nur du horojn, kaj tiam subvenos helpfortoj. Mi pensis pri tio, kial ne dormas mia filo, kaj respondis, ke mi povas elteni kiom ajn. Sed nun lia vizaĝo ekinteresis min ial, kredeble, per ĝia neordinara kaj atentfrapa palo. Mi nenion vidis pli blankan ol tiun vizaĝon: eĉ la mortintoj havas pli da koloro en la vizaĝo, ol sur tiu junulo senliphara. Penseblus, ke sur la vojo al ni, li tutektimis kaj ne povis konsciigi; kaj la

manon li tenis ĉe l'ŝirmilo por forpeli per tiu kurtima kaj simpla movo la frenezan teruron.

— Vi timas? — mi demandis, tuŝante lin ĉe l'kubuto. Sed la kubuto estis kvazaŭ ligna, kaj li mem iom ridetis kaj silentis. Pli vere, nur liaj lipoj tiriĝis en rideto, kaj en la okuloj estis nur juno kaj teruro — kaj plu nenio.

— Vi timas? — ripetis mi karese.

Liaj lipoj konvulsiis, penegante eldiri vorton; sammomente okazis io nekomprenebla, monstra, supernatura. Sur mian dekstran vangon ekblovis varma vento, forte ŝancelegis min io — kaj nenio plu, sed antaŭ miaj okuloj, sur la loko de l'pala vizaĝo estis io mallonga, malsprita, ruĝa, kaj de tie fluis sango, kvazaŭ el botelo malŝtopita, kiujn oni desegnas sur malbonaj elpendaĵoj. Kaj en tio mallonga, ruĝa, fluanta, daŭris ankoraŭ ia rideto, sendenta rido — ruĝa rido.

Mi ekkonis ĝin, tiun ruĝan ridon. Mi serĉis kaj trovis ĝin, tiun ruĝan ridon. Nun mi komprenis, kio estis en ĉiuj ĉi kriplevundegitaj, disŝiritaj, strangaj korpoj. Ĝi estis la ruĝa rido. Ĝi — en la ĉielo, ĝi — en la suno, kaj baldaŭ ĝi disfluos sur tuta la tero, tiu ruĝa rido!

Kaj ili, matematike kaj trankvile, kiel lunatikuloj . . .

FRAGMENTO TRIA.

... frenezo kaj teruro.

Oni rakontas, ke en nia kaj la malamika armeoj aperis multe da frenezuloj. Ĉe ni jam estas instalitaj kvar frenezulejoj. Kiam mi estis en la stabo, la adjutanto montris al mi...

FRAGMENTO KVARA.

... ĉirkaŭvolviĝis, kiel serpentoj. Li vidis, kiel ferfadeno, dehakita de unu flanko, tranĉegis la aeron kaj ĉirkaŭvolvis tri soldatojn. La pikiloj ŝiradis uniformojn, eniĝadis en korpon, kaj la soldatoj turnis sin kun krio, furioze, kaj du el ili trenaĉis post si la trian, kiu estis jam malviva. Poste restis viva nur unu, kaj li puŝaĉadis de si la du mortintojn, tiuj do treniĝis, turniĝis, faladis unu trans alian kaj trans lin mem, — kaj subite ĉiuj kune iĝis senmovaj.

Li diris, ke apud tiu sola barmuro pereis ne malpli ol du mil homoj. Dum ili hakis la ferfade-non kaj implikiĝis en ĝiaj serpentaj kurboj, oni supersutadis ilin per senĉesa pluvo da kugloj kaj

karteĉaĵo⁽¹⁾. Li certigas, ke tre terure estis kaj ke tiu atako finiĝus per panika kuro, se oni scius, laŭ kia direkto kuri. Sed dek aŭ dekdu neinterompitaj vicoj da ferfadenoj, kaj la batalo kun ĝi, tuta labirinto da lupkavoj⁽²⁾ kun kojnoj enbatitaj sur fundo — tutturnis la kapojn tiel, ke absolute oni ne povis difini la direkton.

Unuj, kvazaŭ blindigite, rapidfaladis en profundajn funelformajn kavojn kaj pendiĝis per la ventroj sur akraj kojnoj, konvulsiante kaj dancante, kiel pulĉinel-ludiloj; ilin alpremadis novaj korpoj, kaj baldaŭ la tuta kavo ĝis la rando aliformiĝadis en svarmantan⁽³⁾ amason da sangmakulitaj korpoj vivaj kaj malvivaj. De malsupre etendiĝis manoj, de ĉie, kaj la fingroj sur ili konvulsie kurbiĝadis, kaptante ĉion, kaj kiu trafalis en tiun enfalujon, tiu jam ne povis reeliĝi: centoj da fingroj, fortaj kaj blindaj, kiel kankropinĉiloj, kunpremendis la krurojn, kroĉiĝis al la vesto, faligis la homon sur sin, interniĝis en la okulojn kaj sufokadis. Multaj, kiel ebriaj, kuradis rekte sur la

(1) Karteĉo (ne konfuzu kun *kartoĉo*), speco de artileria ĵetaĵo: germ., kartätsche; rus., karteĉ; fr., boîte à mitraille; a., grape-shot.

(2) Elemento de fortikaĵo (konusa fosaĵo, sur kies fundo staras vertikala pinta fosto).

(3) Tiu vorto troviĝas en la germanaj vortaroj: germ., schwärmen; angl., swarm; fr., grouiller.

ferfadenon, pendiĝis sur ĝi, kaj komencis krei, ĝis kiam la kuglo finadis la aferon.

Generale, ĉiuj ŝajnis al li similaj je l'malso-
braj : iuj terure insultis ; aliaj ridegis, kiam la
ferfadeneno kaptadas ilin per la mano aŭ piedo, kaj
tie-mem mortadis. Li mem, kvankam de l'mateno
nenion trinkis nek manĝis, sentis sin tre strange :
la kapo turniĝis, kaj la timo iamomente ansta-
taŭiĝis per sovaĝa entuziasmo — entuziasmo de
timo. Kiam iu flanke de li ekkantis, li subtenis la
kanton, kaj baldaŭ konsistiĝis tuta ĥoro tre agor-
da. Li ne memoras, kion oni kantis, sed ion tre
gajan, dancigan. Jes, ili kantis — kaj ĉio ĉirkaŭe
estis ruĝa pro sango. La ĉielo mem ŝajnis ruĝa,
kaj oni povis pensi, ke en la universo okazis ia
katastrofo, ia stranga ŝanĝo kaj malapero de l'ko-
loroj : malaperis la bluo kaj verdo kaj aliaj kuti-
maj kaj kvietaj koloroj, kaj la suno flamiĝis per
ruĝa bengalfajro.

— Ruĝa rido, — diris mi.

Sed li ne komprenis.

— Jes, kaj oni ridegis. Mi jam diris al ci.
Kiel ebriaĵ. Eble oni eĉ dancis. Io estis. Almenaŭ
la movoj de tiuj tri similis dancon.

Li klare memoras : kiam oni lin vundis en la
bruston traĉ kaj li falis, ankoraŭ kelke da tempo,
ĝis la perdo de l'konscio, li saltadis per la pie-
doj, kiel se li aldancus al iu. Kaj nun li rememo-
rigas pri tiu atako kun stranga sento : parte kun

timo, parte kun deziro ankoraŭ fojon elsentu la samon.

— Kaj ree kuglon en la bruston? — demandis mi.

— Nu! Ne ĉiufoje kuglon. Kaj do bonus, kamarado, ricevu ordenon pro bravuleco.

Li kuŝis surdorse, flava, pintnaza, kun elstaraj vangostoj kaj enfalaj okuloj — kuŝis simila je mortinto kaj revis pri la ordeno. Ĉe li jam komenciĝis pumalsano, estis febra varmo kaj tri tagojn poste li estos ĵetata en fosaĵon, ĉe l'mortintojn, kaj li kuŝis, ridetis reve, kaj parolis pri la ordeno.

— Kaj al la patrino ĉu vi sendis telegramon? — demandis mi.

Li ekrigardis min timigite, sed severe kaj malice, kaj ne respondis. Kaj mi eksilentis, kaj aŭdatiĝis, kiel ĝemas kaj deliras la vunditoj. Sed kiam mi leviĝis por foriri, li kunpremis mian manon kun sia varmega, sed ĉiam ankoraŭ forta mano, kaj malmemfide kaj ĉagrene enigis en min siajn enfalintajn februlajn okulojn.

— Kio do estas? Ha? Kio estas! — timeme kaj insiste demandis li, tiradante mian manon.

— Kio?

— Tiel, ĝenerale... ĉio ĉi. Ĉi do atendas min? Sed mi ne povas. Patrujo — ĉu oni komprenigus al ŝi, kio estas patrujo?

— Ruĝa rido, — respondis mi.

— Ah! Ci ŝercas ĉiam, kaj mi serioze. Necesas klarigi, — sed ĉu oni klarigus al ŝi. Sed ci scius, kion ŝi skribas! Kaj ĉi scias, ŝiaj vortoj estas hare-grizaj. Kaj ci, — li rigardis scivole mian kapon, puŝis per la fingro kaj, neatendite, ridinte, diris:

— Kaj ci senhariĝis. Ĉu ci rimarkis?

— Ĉi tie forestas speguloj.

— Tie multaj estas grizharaj kaj senharaj. Aŭskultu, donu al mi spegulon. Donu! Mi sentas, kiel el la kapo iras blankaj haroj. Donu spegulon!

Ĉe li komenciĝis la deliro, li ploris kaj kriis, kaj mi foriris el la hospitalo.

Tiuvespere ni aranĝis al ni festenon — malgajan kaj strangan festenon, kiun ĉeestis, inter la gastoj, la ombroj de l'mortintoj. Ni decidis kunveni vespere kaj trinki teon, kiel hejme, kiel en pikniko, kaj ni havigis al ni samovaron, kaj havigis eĉ citronon kaj glasojn, kaj komfortiĝis sub arbo — kiel dome, kiel en pikniko. Po unu, po du, po tri kolektiĝadis la kamaradoj kaj venadis brue, kun paroloj, kun ŝercoj, plenaj je gaja atendo — sed baldaŭ ili eksilentadis, evitante interrigardi, ĉar io terura estis en tiu kunvenaĉo de savrestintaj homoj. Ĉirkaŭŝiritaj, malpuraj, grataĉadantaj sin, kiel en kruela skabio, superkreskharaj, malgrasaj kaj elĉerpitaj, perdintaj la konatan kaj kutiman generalvidon, ni kvazaŭ nur ĵus, ĉe l'samovaro, ekvidis nin — ekvidis kaj ektimis.

Vane mi serĉis en tiu amaso da nememposedaj homoj vizaĝojn konatajn — kaj ne povis ilin trovi. Tiuj homoj, malkvietaj, rapidaj, kun puŝecaj movoj, ekstremantaj ĉe ĉiu frapo, ĉiam serĉantaj ion malantaŭ si, penantaj per troo da gestado plenigi tiun enigman malplenon, kien ili timas enrigardi — estas novaj, fremdaj homoj, kiujn mi ne konis. Kaj la voĉoj sonis aliece, skue, puŝade, pene elparolante la vortojn, kaj facile, pro nenieca preteksto, transirante en krion aŭ sensencan, nereteneblan ridon. Kaj ĉio estis fremda. La arbo estis fremda, kaj la sunkuŝiĝo fremda, kaj la akvo fremda, kun neniama, — nenieaodoro kaj gusto, kvazaŭ kune kun la mortintoj ni lasis la teron kaj transiris en ian alian mondon — mondon de misteraj aperoj kaj funebraj sulkmalhelaj ombroj. La sunkuŝiĝo estis flava, malvarma; super ĝi peze pendis nigraj, per nenio lumigitaj, nemovaj nuboj, kaj la tero sub ĝi estis nigra, kaj niaj vizaĝoj en tiu mizeranonca lumo estis flavaj, kiel vizaĝoj de mortintoj. Ni ĉiuj rigardis la samovaron, kaj ĝi estingiĝis, reflektis sur siaj flankoj la flavon kaj minacon de l'sunkuŝiĝo kaj ankaŭ iĝis fremda, morta kaj nekomprenebla.

— Kie ni estas? — demandis iu, kaj en lia voĉo estis maltrankvilo kaj timo. Iu ekĝemetis. Iu konvulsie krakis per la fingroj, iu ekridis, iu eksaltis kaj rapide ekpaŝadis ĉirkaŭ la tablo. Nun ofte oni povis renkonti tiujn rapide paŝadantajn,

preskaŭ kurantajn homojn, jen strange silentajn, jen strange ion murmurantajn.

— En milito, — respondis tiu ridinta, kaj ree ekridegis per surda daŭra rido : kvazaŭ li sufokiĝis per io.

— Kial li ridas ? — indigniĝis iu. — Aŭskultu, ĉesu !

Tiu ankoraŭ fojon sufokiĝis, ridaĉis kaj obee eksilentis. Mallumiĝis, nubo premegis la teron, kaj ni malfacile distingadis flavajn, fantomajn vizaĝojn niajn. Iu demandis :

— Kie do Botik ?

« Botik » — tiel ni nomadis kamaradon, malgrandan oficiron en grandaj nepenetreblaj botoj.

— Li ĵus estis tie. Botik, kie vi ?

— Botik, ne kaŝiĝu ! Ni sentas, kiel odoras viaj botoj.

Ĉiuj ridis, kaj, rompante la ridon, el mallumo eksonis vulgara, indignanta voĉo :

— Ĉesu, kiel oni ne hontas ? Botik — mortigita hodiaŭ matene en rekognoskado ⁽¹⁾.

— Li ĵus estis tie. Estas eraro.

— Al vi ŝajnis. He, ĉe l'samovaro, rapide tranĉu al mi da citrono.

— Kaj al mi ! Kaj al mi !

— La citrono ne estas plu.

(1) Angle, reconnoitring ; fr., reconnaissance ; germ., rekonscirung ; ruse, rekognostsirovka.

— Kiel do, sinjoroj, — kun ĉagreno, preskaŭ plorante, eksonis mallaŭta kaj ofendita voĉo. — Mi do nur pro-por citrono venis.

Tiu ree ekridegis, surde kaj daŭre, kaj neniulin haltigis. Sed baldaŭ silentiĝis. Ekridaĉis ankoraŭ fojon — kaj silentiĝis. Iu diris:

— Morgaŭ atako.

Kaj kelke da voĉoj ekscitite ekkriis:

— Lasu! Kia atako eblas?

— Vi do mem scias...

— Lasu. Ĉu ne eblas paroli pri io alia. Lasu do!

La sunkuŝiĝo estingiĝis. La nuboj leviĝis, kaj kvazaŭ iĝis pli lume, kaj la vizaĝoj iĝis konataj, kaj tiu sin turninta ĉirkaŭ ni trankviliĝis kaj sidiĝis.

— Kiel do nun estas hejme? — malprecize demandis li, kaj en lia voĉo aŭdeblis rideto kvazaŭ kulpeta.

Kaj ree ĉio iĝis timiga, kaj nekomprenebla, kaj fremda — ĝis teruro, ĝis konsciperdo. Kaj ni ĉiuj samtempe ekparolis, ekkriis, ekklopodis, ŝovante la glasojn, tuŝante nin ĉe ŝultroj, manoj, genuoj — kaj subite eksilentis, cedante al la nekompreneblo.

— Hejme? — ekkriis iu el mallumo. Lia voĉo estis raŭka pro emocio, pro timiĝo, pro kolerego, kaj tremis. Kaj iuj vortoj ne sukcesis al li, kvazaŭ li mallernis ilin paroli. — Hejme? Kia hej-

mo, ĉu estas ie hejmo? Ne interrompu min, ĉar ĉiokaze mi komencos pafi. Hejme mi ĉiutage havis banon — ĉu vi komprenas, bankuvon kun akvo — kun akvo ĝis la randoj mem. Kaj nun mi ne ĉiun tagon lavas min, kaj sur mia kapo skaroj ⁽¹⁾, ia skabio, kaj la tuta korpo jukas, kaj sur la korpo rampas, rampas . . . Mi prudenton perdas pro la koto, kaj vi diras — hejmo! Mi estas kiel bruto, mi malestimas min, mi ne rekonas min, kaj la morto tute ne estas tiel timdona. Vi cerbon mian disŝiras per viaj ŝrapneloj, cerbon! Kien ajn vi pafas, al mi trafas ĉio en la cerbon, — vi diras — hejmo! Kia hejmo? Strato, fenestroj, homoj, kaj mi ne irus nun en straton — mi hontas. Vi alportis la samovaron, kaj mi hontis ĝin rigardi. La samovaron.

Tiu ree ekridis. Iu ekkriis:

— Estas diablo scias kio. Mi iros domen.

— Domen?

— Vi ne komprenas, kio estas devo! . . .

— Domen? Aŭskultu: li volas domen!

Fariĝis komuna rido kaj tremiga krio — kaj ree ĉiuj silentis, cedante al la nekompreneblo. Kaj nun ne mi sola, sed ĉiuj ni, kiom ni estis, eksentis « tion ». Ĝi iris sur nin el tiuj mallumaj, enigmaj kaj fremdaj kampoj; ĝi leviĝis el pro-

(1) Speco de krustajo aŭ difektita haŭtero; fr. escarre, angl. eschar, it. escara, germ. Schorf, rus. strup.

fundaj nigraj intermontoj, kie mortas eble ankoraŭ la forgesitoj kaj perditoj inter ŝtonoj; ĝi veriĝis el tiu fremda, nevidita ĉielo. Silente, perdante konscion pro teruro, ni staris ĉirkaŭ la samovaro estingiĝinta, kaj de la ĉielo trude kaj silente rigardis nin grandega, senforma ombro, leviĝinta super la mondo. Subite, tute proksime de ni, kredeble ĉe l'regimentestro, ekludis la muziko, kaj furioze gajaj, laŭtaj sonoj kvazaŭ ekbrilis meze de l'nokto kaj silento. Kun furioza gajeco kaj provokado ĝi ludis, rapidaĉa, neagorda, tro laŭta, tro gaja, kaj videble estis, ke kaj tiuj ludantoj, kaj tiuj aŭdantoj vidas same, kiel ni, tiun grandegan, senforman ombron, leviĝintan super la mondo.

Kaj tiu, en la orkestro, kiu ludis je tubo, jam portis, videble, en si, en sia cerbo, tiun grandegan, senforman ombron. Abrupta kaj rompiĝa sono rapidĵetiĝis kaj saltadis, kaj kuris ien flanken de l'ceteraj, soleca, trema pro teruro, furioza. Kaj la ceteraj sonoj kvazaŭ sin turnis por ĝin rigardi; tiel nelerte, faletante, falante kaj restariĝante, ili kuris, kiel disŝirita maso, tro laŭtaj, tro gajaj, tro proksimaj al la nigraj intermontoj, kie ankoraŭ mortadis eble la homoj forgesitaj kaj perditaj inter la ŝtonoj.

Kaj longe staris ni ĉirkaŭ la samovaro estingiĝinta, kaj silentis.

FRAGMENTO KVINA.

. . . mi jam dormis, kiam la doktoro vekis min per singardaj puŝoj. Mi ekkriis, vekigante kaj eksaltante, kiel ekkriis ni ĉiuj, kiam oni nin vekis, kajflugkuris al la elirejo de l'tendo. Sed la doktoro fortike tenis min ĉe l'mano kaj pardonpetis :

— Mi vin ektimigis, pardonu. Kaj scias mi, ke vi volas dormi . . .

— Kvin tagnoktojn . . . — murmuris mi, ekdormante ; kaj ekdormis kaj dormis, ŝajnis al mi, longe, kiam la doktoro ree ekparolis, singarde puŝadante min en flankojn kaj piedojn.

— Sed tre necesas. Kolombĉjo, lasu vin danki, tiel necesas. Al mi ĉiam ŝajnas . . . Mi ne povas. Al mi ĉiam ŝajnas, ke tie restis ankoraŭ vunditoj . . .

— Kiaj vunditoj ? Vi ja veturigis ilin la tutan tagon. Lasu min trankvila. Estas nehoneste, mi kvin tagojn ne dormis !

— Karulĉjo, ne koleru, — murmuris la doktoro, nelerte metante la ĉapelon sur mian kapon. — Ĉiuj dormas, neeblas elveki. Mi provizis lokomotivon kaj sep vagonojn, sed necesas al ni homoj. Mi ja komprenas . . . Kolombĉjo, petegas mi vin. Ĉiuj dormas, ĉiuj rifuzas. Mi mem timas endormiĝi. Mi ne memoras, kiam dormis.

Ŝajnas, ke komenciĝas ĉe mi halucinacioj. Kolombêjo, movu teren la piedĉojn, almenaŭ unu piedĉon, nu tiel, tiele . . .

La doktoro estis pala kaj balancetiĝis, kaj rimarkeblis, ke se li nur ekkuŝetiĝos — li ekdormos por kelke da tagoj sinsekve. Kaj sub mi fleksiĝis la kruroj, kaj mi estas certa, ke mi ekdormis, dum ni iris, — tiel subite kaj neatendite, mi ne scias el kie, elkreskis antaŭ ni vico de nigraj siluetoj — lokomotivo kaj vagonoj. Apud ili malrapide kaj silente vagis iaj homoj, apenaŭ videblaj en mallumo. Nek en lokomotivo, nek en vagonoj vidiĝis lanterno, kaj nur el la fajrujo fermita kuŝiĝis sur la fervojfundon ruĝeta, nehela lumo.

— Kio estas? — demandis mi, malplupaŝante.

— Ni ja veturos. Vi forgesis? Ni veturos, — murmuris la doktoro.

La nokto estis malvarma, kaj li tremis pro malvarmo, kaj, lin rigardante, mi eksentis en la tuta korpo la saman oftan tiklan frosttremon.

— Diablo scias! — kriis mi laŭte. — Ne povis vi preni iun alian? . . .

— Kviete, estu dankinda, kviete! — la doktoro kaptis min ĉe l'mano.

Iu el mallumo diris:

— Nun donu salvon⁽¹⁾ per ĉiuj kanonoj, — neniu movetos sin. Ili ankaŭ dormas. Eblus aliri kaj

(1) Aro da samtempaj pafoj.

ĉiujn ŝnuri endorme. Mi ĵus iris ĝustpreter gardo-staranto. Li min rigardis kaj nenion diris, ne sin movetis. Ankaŭ dormas, verŝajne. Kiel tamen li ne falas ?

La parolinto oscedis, kaj lia vesto silkbruis: videble, li streĉtiris sin. Mi kuŝiĝis per la brusto sur la flankon de vagono por surrampi — kaj la dormo tuj kaptis min. Iu levetis min de malantaŭe kaj kuŝigis, kaj mi ial forpuŝadis lin per la piedoj kaj ree ekdormis, kaj kvazaŭ en sonĝo aŭdis konversacierojn:

— Ĉe la sepa versto.

— Kaj la lanternoj, — ilin vi forgesis ?

— Ne, li ne iros.

— Ĉi-tien donu. Iom malplu ! Tiele.

La vagonoj tiradiĝis neantaŭiĝe, io frapetadis. Kaj pograde pro ĉiuj ĉi sonoj, kaj kvankam mi kuŝiĝis oportune kaj komforte, la dormo eklasis min. Kaj la doktoro ekdormis, kaj kiam mi prenis lian manon, ĝi estis kiel ĉe mortinto: velka kaj peza. La vagonaro jam moviĝis, malrapide kaj singarde, iom ektremante kaj kvazaŭ palpante la vojon. Student-ambulancisto fajrigis kandelon en la lanterno, lumigis la murojn kaj la nigran pordtruon, kaj diris kolereme:

— Kia diablo ! Tre malmulte ni necesas nun al ili. Lin do vi veku, se ne, li tutplenekdormos. Tiam nenion oni povos fari, mi ĝin scias.

Ni puŝpuŝvekis la doktoron, kaj li sidiĝis, du-

bege promenigante la okulojn. Li volis ree dormaĉegi, sed ni ne permesis.

— Tre bondonus trinkaĉi da brando, — diris la studento.

Ni glutis po glutkvanto da konjako, kaj la dormo ĉesis tute. La granda kaj nigra kvarangulo de l'pordo komencis roziĝi, ruĝiĝis — ie post la montetoj aperis grandega silenta fajrorebrilo: kvazaŭ meze de l'nokto suriĝis la suno.

— Estas malproksime. Verstoĵn eble dudek.

— Al mi malvarmas, — diris la doktoro, kraigante la dentojn.

La studento rigardetis tra l'pordon kaj managitis al mi. Mi rigardis: diversloke sur la horizonto, per silenta ĉeno, staris similaj nemovaj fajrmakuloj: kvazaŭ dekoj da sunoj suriris samtempe. Kaj jam ne estis tiel mallume. La malproksimaj montetoj densnigriĝis, precize entrancante rompitan kaj ondan linion, kaj proksime ĉio estis superverŝita per ruĝa, kvieta lumo, silenta kaj senmova. Mi ekrigardis la studenton: lia vizaĝo estis kolorita per la sama ruĝa fantoma sangkoloro, transformiĝinta en aeron kaj lumon.

— Multe da vunditoj? — mi demandis.

Li svingis per la mano.

— Multe da frenezaj. Pli, ol da vunditaj.

— Vere tiaj?

— Kiaj do, se ne tiaj?

Li rigardis min, kaj en liaj okuloj estis la

samo haltinta, sovaĝa, plena je malvarma teruro, kiel ĉe la soldato, kiu mortis pro apopleksio.

— Ĉesu, — mi diris, min deturnante.

— La doktoro estas ankaŭ freneza. Vi ja rigardu lin.

La doktoro ne aŭdis. Li sidis, subpreninte la piedojn, kiel sidas la Turkoj, kaj balanciĝis kaj sensone movadis la lipojn kaj la fingropintojn. Kaj en lia rigardo estis la samo malfluidiĝinta, trunkiĝinta, brute frapita.

— Al mi malvarmas, — li diris kaj ridetis.

— For vi ĉiuj al diablo! — kriis mi, reirante al l'angulo de l'vagono. — Kial vi min vokis?

Neniu respondis. La studento rigardis la silentan, kreskantan fajrobrilon, kaj lia nuko kun krispaj haroj estis juna, kaj kiam mi ĝin rigardis, al mi ĉiam ial prezentigis delikata virina mano, kiu fosas tiujn harojn. Kaj tiu prezentaĵo estis tiel malagraba, ke mi komencis malami la studenton kaj ne povis rigardi lin sen naŭzo.

— Vi kiom havas da jaroj? — demandis mi, sed li ne sin turnis nek respondis.

La doktoro balancetis sin.

— Al mi malvarmas.

— Kiam mi ekpensas, — diris la studento, ne sin turnante; — kiam mi ekpensas, ke estas ie stratoj, domoj, universitato.

Li akre eksilentis, kvazaŭ estis ĉion dirinta. La

vagonaro preskaŭ subite haltis, tiel ke mi frapis min sur la muron, kaj aŭdiĝis voĉoj. Ni elsaltis. Antaŭ mem la lokomotivo sur la vojfundo kuŝis io, malgranda bulo, el kiu elstaris piedo.

— Vundito ?

— Ne, mortigito. La kapo for. Sed kion ajn vi volas, mi fajrigos la lanternon. Ĉar se ne, ni dispremos.

La bulon kun la elstara piedo oni forĵetis flanken ; la piedo obstinstaris dum momento supren, kvazaŭ ĝi volis kuri en l'aero, kaj ĉio kaŝis sin en nigra longfoskavo. La lanterno ekbrulis, kaj la lokomotivo tuj nigriĝis.

— Aŭskultu ! — kun mallaŭta teruro dirskizis iu.

Kiel ni ne aŭdis pli frue ! De ĉie — la loko ne estis difinebla — alportiĝis ebena, skrapadanta ĝemado, mirinde trankvila en sia larĝeco kaj eĉ kvazaŭ indiferenta. Ni aŭdis multe kaj da krioj kaj da ĝemoj, sed tio similis nenion el la aŭdita. Sur la konfuza ruĝeta supraĵo la okulo nenion povis kapti, kaj proe ŝajnis ke ĝemas la tero mem aŭ la ĉielo lumigita per suno, kiu ne leviĝis.

— Kvina versto, — diris la maŝinisto.

— Estas el tie, — montris la doktoro per la mano antaŭen. La studento ektremis kaj malrapide sin turnis al ni :

— Pro sankta Dio, kio estas ? Ne elporteblas ja aŭdadi tion ĉi !

— Antaŭen ni !

Ni iris piede antaŭ la lokomotivo, kaj kompakta longa ombro kuŝiĝis de ni sur la vojon, kaj ĝi estis ne nigra, sed konfuze ruĝa pro tiu trankvila, senmova lumo, kiu silente staris en diversaj lokoj de l'nigra ĉielo. Kaj kun ĉiu nia paŝo mizerminace kreskis tiu sovaĝa, neniam aŭdita ĝemo, kiu ne havis videblan fonton — kvazaŭ ĝemis la ruĝa aero, kvazaŭ ĝemis tero kaj ĉielo. En sia senĉeso kaj stranga indiferento ĝi memorigis iamomente pri l'krikrio de l'griloj sur kampo — regula kaj varmega krikrio de l'griloj sur kampo somera. Kaj ĉiam pli ofte renkontiĝis kadavroj. Ni preterkure pririgardis ilin kaj forĵetadis de la vojo — tiujn indiferentajn, trankvilajn, velkajn kadavrojn, kiuj lasis sur ilia kuŝloko malpalajn oleecajn makulojn de sango sorbiĝinta, kaj komence ni kalkulis ilin, sed poste kalkulperdis kaj ĉesis. Estis da ili multe — tro multe por tiu funebra nokto, spiranta per malvarmo kaj ĝemanta per ĉiu parteto de ĝia esenco.

— Ja kio ? kio estas ! — kriis la doktoro kaj minacis al iu per la pugno. Vi — aŭskultu . . .

Proksimiĝis la sesa versto, kaj la ĝemoj iĝadis pli difinitaj, pli akraj, kaj jam lasis sin senti la torditaj buŝoj, eligantaj tiujn voĉojn. Tremtime ni penrigardis la rozan nebulon, trompan en sia fantoma lumo, kiam preskaŭ apude, ĉe l'vojo mal-supre iu laŭte ekĝemis per voka, plora ĝemo. Ni

tuj trovis lin, tiun vunditon, ĉe kiu sur la vizaĝo estis sole okuloj — tiel grandaj ili ŝajnis, kiam sur lian vizaĝon falis la lumo lanterna. Li ĉesis ĝemi kaj nur laŭvice transkondukis la okulojn sur ĉiun el ni kaj sur niajn lanternojn, kaj en lia rigardo estis freneza ĝojo pro tio, ke li vidas homojn kaj fajrojn — kaj freneza timo, ke tuj ĉio ĉi malaperos kiel fantomo. Eble li jam pli ol unu fojon reve vidis homojn kliniĝintajn kun lanternoj, kiuj poste malaperis en sanga kaj konfuza inkubo.

Ni pluiris kaj preskaŭ puŝis du vunditojn, unu kuŝis sur la fervojo, alia ĝemis en foskavo. Kiam oni relevadis ilin, la doktoro, tremante pro kolero, diris al mi:

— Nu kio?

Kaj deturnis sin. Post kelkaj paŝoj ni renkontis facilvunditon, kiu iris mem, subtenante unu manon per l'altra. Li moviĝis, reĵetinte la kapon, rekte al ni, kaj kvazaŭ ne rimarkis, kiam ni dispaŝis, donante al li trairon. Ŝajnas, ke li nin ne vidis. Apud la lokomotivo li haltis por momento, ĉirkaŭiris ĝin kaj iris laŭlonge de l'vagonoj.

— Envagoniĝu! — kriis la doktoro, sed li ne respondis.

Tio estis la unuaj, terurintaj nin. Kaj poste ĉiam pli ofte ili ekrenkontiĝis sur la fervojo kaj apud ĝi, kaj la tuta kampo, superverŝita per senmova ruĝa rebrilo de l'bruloj, eksvarmis, kvazaŭ

viva, ekbrulis per laŭtaj krioj, ploregoj, malbenoj kaj ĝemoj. Tiuj nigraj tertuberoj svarmis kaj rampis, kiel endormaj kankroj, lasitaj el korbo, malertaj, strangaj, apenaŭ similaj je l'homoj en iliaj ekskuaj, konfuzaj movoj kaj peza nemoveco. Unuj estis senvoĉaj kaj submetiĝaj, aliaj ĝemis, blekis, insultis kaj malamamis nin, ilin savantajn, tiel pasie, kvazaŭ ni kreis kaj tiun sangan, indiferentan nokton, kaj ilian izolecon meze de l'nokto kaj de l'kadavroj, kaj tiujn terurajn vundojn. Jam ne sufiĉis la spaco en vagonoj, kaj nia tuta vesto iĝis malseka pro sango, kvazaŭ longe ni starus sub sanga pluvo, kaj ĉiam oni portis la vunditojn, kaj ĉiam same sovaĝe svarmis la viviĝinta kampo.

Iuj alrampis mem, aliaj aliris, ŝanceliĝante kaj falante. Unu soldato preskaŭ alkuris ĉe nin. Lia vizaĝo estis frakasita, kaj restis nur unu okulo, brilanta sovaĝe kaj terure, kaj li estis preskaŭ nuda, kiel en banejo. Min puŝinte, li palpis per la okulo la doktoron kaj rapide per maldekstra mano kaptis lin ĉe l'brusto.

— Mi buŝegon cian rompos! — kriis li kaj, skuante la doktoron, daŭre kaj mordeme almetis cinikan insulton. — Mi rompos cian buŝegon! Kanajlegoj!

La doktoro liberigis sin kaj, surpaŝante sur la soldaton, spiregante, ekkriis:

— Mi al juĝisto cin fordonos, maltaŭgulon!

En karceron ⁽¹⁾! Ci malhelpas min labori. Maltaŭgulo! Bruto!

Oni distrenis ilin, sed longe ankoraŭ la soldato kriaĉis: « Kanajlegoj! Mi buŝegon vian rompos! »

Mi jam perdis la fortojn kaj foriris flanken por fumi kaj ripozi. Pro sursekiĝinta sango la manoj vestiĝis kvazaŭ per nigraj gantoj, kaj pene fleksiĝis la fingroj, perdante cigaredojn kaj alumetojn. Kaj kiam mi ekfumis, la fumo tabaka ŝajnis al mi tiel nova kaj stranga, de tute speciala gusto, kiun mi nek pli frue sentis, nek poste. Nun venis al mi la student-ambulancisto, tiu, kiu veturis ĉi tien — sed al mi ŝajnis, ke mi vidis lin kelkajn jarojn antaŭe, kaj mi neniel povis rememori, kie. Li paŝis firme, kvazaŭ paradmarŝis, kaj rigardis tra mi, ien plu kaj pli alten.

— Kaj ili dormas, — diris li kvazaŭ tute trankvile.

Mi kolerflamiĝis, kvazaŭ la riproĉo tuŝus min.

— Vi forgesas, ke ili dek tagojn batalegis, kiel leonoj.

— Kaj ili dormas, — ripetis li, rigardante tra mi plu kaj pli alten. Poste li kliniĝis al mi kaj, minacante per la fingro, ĉiam same seke kaj trankvile daŭrigis:

— Mi diros al vi. Mi diros al vi.

(1) Malliberejo; franca, germana, itala, rusa.

— Kion ?

Li ĉiam pli malsupren klinlĝis al mi, multsignife minacis per la fingro kaj ripetis kvazaŭ plenfinitan penson :

— Mi diros al vi. Mi diros al vi. Transdiru al ili.

Kaj ĉiam same severe min rigardante kaj ankoraŭ fojon minacinte per la fingro, li elprenis revolveron kaj pafis al si en tempion. Kaj tio neniel mirigis aŭ timigis min. Transmetinte la cigaredon en la maldekstran manon, mi esploris la vundon per la fingro kaj iris al la vagonoj.

— La studento jen pafmortigis sin. Ŝajnas, ke ankoraŭ vivas, — diris mi al doktoro. Ĉi tiu kaptis sin ĉe l'kapo kaj ekĝemis :

— Ah, ke diablo lin ! . . . Ja ni ne havas lokon. Jen tiu ankaŭ tuj sin pafos. Kaj mi donas al vi mian honestulan parolon, — li kriis kolere kaj minace : — mi ankaŭ ! Jes ! Kaj mi petas vin — bonvolu iri piede. Lokoj mankas. Vi povas plendi, se volas !

Kaj ĉiam daŭrante krie, li sin deturnis, kaj mi aliris tiun, kiu sin tuj pafos. Tiu estis ambulancisto, kaj ŝajne ankaŭ studento. Li staris, apogite per la ŝultro sur la vagonmuro, kaj lia ŝultro tremadis pro ĝemoj.

— Ĉesu, — mi diris, tuŝinte la tremadantan ŝultron.

Sed li ne sin turnis, ne respondis, kaj ploris. Kaj lia nuko estis juna, kiel ĉe tiu, kaj ankaŭ

timiga, kaj li staris sencege, pieddisstara, kiel ebria, kiu vomas; kaj lia nuko estis en sango — verŝajne li tuŝis ĝin per la manoj.

— Nu? — diris mi senpacience.

Li forŝanceliĝis de l'vagono kaj, sublasinte la kapon, maljunule ĝibinte, iris ien en mallumon, for de ĉiuj ni. Ne scias kial, mi ankaŭ iris post lin, kaj ni longe iris, ĉiam ien flanken, for de l'vagonoj. Ŝajnas, ke li ploris; kaj mi iĝis enuanta kaj inklina plori ankaŭ.

— Haltu! — kriis mi, haltinte.

Sed li iris, peze transmovante la piedojn, ĝibinte, simila je maljunulo, kun siaj mallargaj ŝultroj kaj brutrena paŝo. Kaj baldaŭ perdiĝis li en la ruĝa nebulo, ŝajnanta lumo kaj nenion lumiganta. Kaj mi restis sola.

Maldekstre, jam malproksime de mi, preternagiĝis vico de nebrilaj fajretoj — ĝi estis la foriranta vagonaro. Mi estis sola — inter malvivaj kaj mortantaj. Kiom da ili ankoraŭ restis? Apud mi ĉio estis senmova kaj malviva, kaj pli malproksime la kampo svarmis, kiel viva — aŭ tio ŝajnis al mi, ĉar mi estis sola. Sed la ĝemo ne eksilentadis. Ĝi sterniĝis laŭ-sur la tero — delikata, senespera, simila je l'ploro infana, aŭ je l'pepo de mil forĵetitaj kaj frostmortantaj hundetoj. Kiel akra, senfina glacia kudrilo, ĝi eniris la cerbon kaj malrapide moviĝis malantaŭen — antaŭen — malantaŭen — antaŭen . . .

FRAGMENTO SESA.

... tio estis la niaj. Meze de tiu stranga konfuzo de ekmarŝoj, kiu en la lasta monato persekutis la ambaŭ armeojn, la nian kaj la malamikan, rompante ĉiujn ordonojn kaj planojn, — ni estis certaj, ke sur nin alŝoviĝas malamiko, nome la kvara korpuso. Kaj jam ĉio preta estis por atako, kiam iu per binoklo ⁽¹⁾ klare distingis niajn uniformojn, kaj post dek minutoj la konjekto ŝanĝiĝis en trankvilan kaj feliĉan certecon: tio estis la niaj. Kaj ili, videble, rekonis nin: ili movadis sin al ni tute trankvile, kaj en tiu kvieta movado sentiĝis la sama, kiel ĉe ni, feliĉa rideto de neatendita renkonto.

Kaj kiam ili komencis pafi, ni ne povis dum ia tempo kompreni, kion ĝi signifas, kaj ni ankoraŭ ridetadis, — sub tuta hajlo da ŝrapneloj kaj kugloj, nin superŝutantaj kaj per unu fojo elkaptantaj centojn da homoj. Iu ekkriis pri eraro, kaj — mi firme ĝin memoras — ni ĉiuj ekvidis, ke estas malamiko kaj ke uniformo tiu estas lia, sed ne nia, kaj ni tuj — tuj respondis per paffaj-

(1) Duobla lorneto (germanaj vortaroj).

ro. Post minutoj, kredeble, dekkvin de la komenco de tiu stranga batigo, al mi deŝiris io la ambaŭ krurojn, kaj mi konsciigis nur en hospitalo, post la amputo.

Mi demandis, per kio finiĝis la batado, sed al mi oni donis eviteman trankviligan respondon, el kiu mi komprenis, ke ni estas disbatitaj; kaj poste min, senkruran, ĉirkaŭkaptis la ĝojo, ke min oni sendos nun domon, ke mi tamen estas viva por longe, por ĉiam. Kaj nur post semajno mi eksciis iajn detalojn, denove min puŝintajn al duboj kaj al nova, ankoraŭ ne sentita, timo.

Jes, kredeble, tio estis la niaj, — kaj per nia grenado, lasita el nia kanono, de nia soldato, oni deŝiris al mi la krurojn. Kaj neniu povis klarigi, kiel ĝi okazis. Io fariĝis, io konfuzis la vidon de de l'homoj, kaj du regimentoj de l'sama armeo, starante je unu versto unu de alia, tutan horon detruadis sin reciproke, en plena certeco, ke ili havas aferon kun la malamiko. Kaj oni rememoras tion iel nevolonte, per duonvortoj kaj — tio estas la plej mirinda — oni sentis ke multaj, el la parolantaj prie, ne konscias sian eraron. Pli ĝuste, ili konfesas ĝin, sed pensas ke ĝi estis pli malfrue, sed ke komence ili efektive havis aferon kun la malamiko, ien kaŝiginta ĉe l'komuna konfuzo kaj submetinta nin sub niajn mem kuglegojn. Iuj malkaŝe parolis prie, donante precizajn klarigojn, kiuj ŝajnis al ili verŝajnaj kaj klaraj.

Mi mem ĝis nun ne povas certece diri, kiel komenciĝis tiu stranga malkompreno, ĉar egale klare mi vidis unue nian ruĝan uniformon, kaj poste ilian oranĝan. Kaj iel tre rapide ĉiuj forgesis pri tiu okazo, tiel forgesis, ke parolis pri ĝi, kiel pri efektiva batalo, kaj en tiu senco estis skribataj kaj sendataj multaj, plene sinceraj ĵurnalinformoj; mi ilin legis jam dome. Al ni, vunditaj en tiu batalo, rilato estis komence iom stranga, — nin oni kompatis kvazaŭ malpli, ol aliajn vunditojn, sed baldaŭ kaj tio glatiĝis; kaj nur novaj okazoj, similaj al la priskribita, kaj tio, ke en la armeo malamika du taĉmentoj efektive intermortigis sin preskaŭ popersone, progresinte en nokto ĝis batigo posola — donas al mi la rajton pensi, ke estis tie eraro.

Nia doktoro, tiu, kiu faris amputon, seka, osta maljunulo, odoriginta per jodoformo, tabakfumo kaj fenikacido, eterne ial ridetanta tra flavgrizaj, maldensaj lipharoj, diris al mi, palpebrumante la okulojn:

— Vi havas bonan ŝancon veturi domen. Io ĉi tie estas nebone.

— Kio?

— Tiel! Nebone! En nia tempo ĝi estis pli simple.

Li partoprenis en la lasta milito Eŭropa, estinta preskaŭ kvaroncentjaron antaŭe, kaj ofte

rememoradis ĝin plezure. Tiun ĉi do li ne komprenis kaj, kiel mi rimarkis, timis.

— Jes, nebone, — ekĝemis li kaj brovsulkiĝis, kaŝinte sin en nubo de tabaka fumo. — Mi mem forveturus de tie, se eblus.

Kaj klininte sin al mi, li siblis tra la flavaj, fumajitaj lipharoj :

— Baldaŭ venos tia momento, kiam jam neniu forveturos de tie ĉi. Jes. Nek mi, nek iu, — kaj en liaj proksimaj kaj altaj okuloj mi vidis la samon haltintan, brute frapintan. Kaj io terura, netolerebla, simila je falo de mil konstruoj, ŝprucis en mia kapo, kaj, malvarmiĝante pro teruro, mi siblis :

— Ruĝa rido !

Kaj li estis la unua, kiu min komprenis. Li rapide ekskuis la kapon kaj firmigis :

— Jes. Ruĝa rido.

Tute proksime min alsidiĝinte kaj timrigardante ĉiuflanken, li siblis, oftige, maljunulece, movante la akran, grizetan barbeton :

— Vi baldaŭ forveturos, kaj al vi mi diros. Ĉu vi vidis iam pugnobaton en frenezejo ? Ne ? Mi tion vidis. Kaj ili sin batis, kiel sanaj. Ĉu vi komprenas : kiel sanaj. — Li kelke da fojoj multsignife ripetis tiun frazon.

— Kio do ? — same sible kaj timiĝe mi demandis,

— Nenio. Kiel sanaj.

— Ruĝa rido, — mi diris.

— Oni verŝdisigis ilin per akvo.

Mi rememoris la pluvon, kiu nin tiel timigis, kaj ekkoleris.

— Vi freneziĝis, doktoro!

— Ne pli ol vi. Ĉiuokaze ne pli.

Li ĉirkaŭkaptis per la manoj la akrajn, maljunulajn genuojn kaj ekruzridis; kaj strabante al mi trans la ŝultro, ankoraŭ konservante sur la sekaj lipoj resonajn de tiu neatendita kaj peza rido, li ruze palpebrumis al mi kelke da fojoj, kvazaŭ nur mi kaj li sciis ion ridindan, kion scias neniu. Poste kun la soleno de profesoro de magio, montranta ĵonglojn, li alte levis la manon, larĝflue mallevis ĝin kaj singarde, per du fingroj tuŝis tiun lokon de l'litkovrilo, sub kiu troviĝus miaj piedoj, se oni ilin ne fortranĉus.

— Kaj tion ĉu vi komprenas? — mistere demandis li.

Poste same solene kaj multsignife li ĉirkaŭstrekis per la mano la vicojn de litoj, sur kiuj kuŝis la vunditoj, kaj ripetis:

— Kaj tion ĉu vi povas klarigi?

— Vunditoj, — mi diris. — Vunditoj.

— Vunditoj, — kiel eĥo, li ripetis. — Vunditoj. Sen piedoj, sen manoj, kun traŝiritaj ventroj, dismuelitaj brustoj, elŝiritaj okuloj. Ĉu vi ĝin komprenas? Tre ĝojas mi. Do, vi komprenos kaj ĉi tion?

Kun lerteco, neatendita por lia aĝo, li sin turnis kapmalsupren kaj stariĝis sur la manojn, balancante la piedojn en l'aero. La blanka kitelo renversiĝis, la visaĝo sangversiĝis, kaj, obstine min rigardante per stranga renversita rigardo, li pene ĵetadis abruptajn vortojn.

— Kaj tion . . . ĉu vi ankaŭ . . . komprenas?

— Ĉesu, — timigite mi kriis. — Ĉar se ne, mi krios.

Li sin turnis, reprenis naturan pozon, sidiĝis denove apud mia lito kaj, spiregante, rimarkigis edife :

— Kaj neniu ĝin komprenas.

— Hieraŭ oni pafis denove ?

— Kaj hieraŭ oni pafis. Kaj antaŭhieraŭ oni pafis, — jesige skuis li la kapon.

— Mi volas domen ! — mi diris ĉagrene. — Doktoro, kara, mi volas domen. Mi ne povas tie resti. Mi ĉesas kredi, ke estas domo, kie tiel bonas.

Li pensis pri io kaj ne respondis, kaj mi ekploris :

— Dio, mi ne havas piedojn. Mi tiel amis veturi velocipede, iradi, kuradi, kaj nun mi ne havas piedojn. Sur la dekstra kruro mi balancis la filon, kaj li ridis, kaj nun . . . Estu vi malbenitaj ! Por kio mi veturis ? Mi havas nur tridek jarojn . . . Estu vi malbenitaj !

Kaj mi ploregis, ploregis, rememorante miajn

karajn krurojn, miajn rapidajn, fortajn krurojn. Kiu rabis ilin de mi, kiu ekkuraĝis ilin rabi!

— Aŭskultu, — diris la doktoro, rigardante flanken. — Hieraŭ mi vidis: al ni venis freneza soldato. Malamika soldato. Li estis senvestita preskaŭ ĝisnude, tutbatita, tutgratita, kaj malsata, kiel besto; li tute harkovriĝis, kiel harkovriĝis kaj ni ĉiuj, kaj similis sovaĝulon, primitivan homon, simion. Li disbalancadis la manojn, grimacegis, kantis kaj kriis, kaj trudemis manbatigi. Oni lin satnutris kaj forpelis returnen en kampon. Kien do loki ilin? Tage-nokte, kiel ĉirkaŭŝiritaj, funebraj fantomoj, ili vagas sur montetoj tien kaj reen, ĉiudirekten, sen vojo, sen celo, sen rifuĝo. Disbalancadas per la manoj, ridegas, krias kaj kantas, kaj kiam sin renkontas, eniras manbaton, aŭ okazas ankaŭ ke ili ne vidas unu alian kaj pasas preter. Per kio ili sin nutras? Kredeble per nenio, eble do per la kadavroj, kune kun la bestoj, kune kun tiuj dikaj, plengrasiĝintaj, sovaĝiĝintaj hundoj, kiuj tutnokte intermalpacas sur la montetoj kaj krietas. Ĉiunokte, kiel birdoj, vokitaj per ventego, kiel monstraj papilioj, ili kolektiĝas al fajro kaj bezonatas nur ekbruligi branĉetaĵon pro malvarmo, por ke post duonhoro elkresku ĉirkaŭ ĝi deko da kriemaj ĉirkaŭŝiritaj sovaĝaj siluetoj, similaj je frostiĝintaj simioj. Oni pafas ilin jen erare, jen intence, malpaciencigite per ilia sensenca, timiga krio . . .

— Mi volas domen! — kriis mi, ŝtopante la orelojn. Kaj kvazaŭ tra vato, surde kaj fantome ĉizadismian elturmentitan cerbon novaj teruraj vortoj:

— . . . Ili multas. Ili mortas pocente en abismoj, en lupkavoj, preparitaj por la sanaj kaj saĝaj, sur restaĵoj de dorna ferfadeno kaj palisoj; ili enmiksiĝas en regulajn prudentajn batalojn kaj batigas kiel herooj — ĉiam antaŭe, ĉiam sentimaj; sed ofte batas la siajn. Ili min plaĉas. Ĉimomente mi ĵus fariĝas freneza, kaj pro tio sidas kaj konversacias kun vi; kiam do la prudento definitive forlasos min, mi eliros kampen — mi eliros kampen, mi proklamos herolde — mi proklamos herolde, mi kunigos ĉirkaŭ mi tiujn kuraĝegulojn, tiujn kavalirojn sen timo, kaj anoncos militon al la tuta mondo. Gajbande, kun muziko kaj kantoj, ni eniros urbojn kaj vilaĝojn, kaj kie ni trauros, tie ĉio estos ruĝa, tie ĉio turniĝados kaj saltados kiel fajro. Kiuj ne mortis, aliĝos al ni, kaj nia kuraĝega armeo kreskados lavange kaj purigos tiun tutan mondon. Kiu diris, ke oni ne havas la rajton mortigi, bruligi kaj rabi? . .

Li jam kriis, tiu freneza doktoro, kaj per sia krio kvazaŭ vekis la ekdormintan doloron de tiuj, kies brustoj kaj ventroj estis disŝiritaj, okuloj eligitaj kaj kruroj dehakitaj. Per larĝa, strigla, plora ĝemo pleniĝis la ĉambrego, kaj de ĉie turniĝis al ni palaj, flavaj, eluzitegaj vizaĝoj, iaj sen okuloj, aliaj en tia monstra kriplo, kvazaŭ el la

infero ili estis revenintaj. Kaj ili ĝemis kaj aŭskultis, kaj tra l'malfermita pordo singarde enrigardetis nigra, senforma ombro, leviĝinta super la mondo, kaj la freneza maljunulo kriis, etendante la manojn :

— Kiu diris, ke ne rajtas mortigi, bruligi kaj rabi? Ni mortigados, kaj rabados, kaj bruligos. Gaja, senzorga bandego da kuraĝeguloj, ni eldetruos ĉion, iliajn konstruaĵojn, iliajn universitatojn kaj muzeojn; gajaj bubegoj, plenaj je fajra rido — ni satsaltados sur la ruinoj. La frenezejon mi nomas patrujo nia; malamikoj niaj kaj frenezuloj estas — ĉiuj, kiuj ankoraŭ ne freneziĝis; kaj kiam, granda, nevenkebla, ĝoja, mi cariĝos super la mondo, kiel ĝia potenculo kaj estro, — kia gaja rido sonplenigos la universon!

— Ruĝa rido! — ekkriis mi, interrompante. Savu! Ree mi aŭdas la ruĝan ridon!

— Amikoj! — daŭris la doktoro, sin turnante al la ĝemantaj, kripligitaj ombroj. — Amikoj! Ni havos ruĝan lunon kaj ruĝan sunon, kaj la bestoj havos ruĝan gajan lanon, kaj ni deŝiros la haŭton de tiuj, — kiuj tro blankas, kiuj tro blankas, kiuj tro blankas . . . Vi ne provis trinki sangon? Ĝi estas iom ĝlua, iom varma, sed ruĝa, kaj ĝi havas tiel gajan ruĝan ridon! . . .

FRAGMENTO SEPA.

. . . tio estis malpie, tio estis malleĝe. La Ruĝa Kruco estimatas de la tuta mondo, kiel sanktaĵo; kaj ili vidis, ke iras vagonaro ne kun soldatoj, sed kun vunditoj nemalutilemaj, kaj ili devis averti pri enmetita mino. Malfeliĉaj vunditoj: ili jam revis pri la hejmo . . .

FRAGMENTO OKA.

. . . ĉirkaŭ samovaro, ĉirkaŭ efektiva samovaro, el kiu vaporo iregis, kiel el lokomotivo — eĉ la vitro lampa iom nebuliĝis, tiel forte iris la vaporo. Kaj la tasetoj estis la samaj, bluaj ekstere kaj blankaj interne, tre belaj tasetoj, kiujn oni donacis al ni ankoraŭ en edzofesto. La bofratino donacis — ŝi estas tre bona kaj boneca virino.

— Ĉu vere ĉiuj estas bonstataj? — nekredeme mi demandis, miksante la sukeron en la glaso per pura argenta kulero.

— Unu oni rompis, — diris la edzino distre: ŝi tenis en tiu tempo la kranon malfermita, kaj de tie bele kaj gracie kuris varma akvo.

Mi ekridis.

— Kial ci? — demandis la frato.

— Tial. Nu, veturigu min ankoraŭ fojeton en kabinetĉjon⁽¹⁾. Penu por la heroo! Senlaborulis vi sen mi, nun sufiĉe, mi vin disciplinigos — kaj mi, (kompreneblas, ke ŝerce) ekkantis: «Ni brave en batalon, amikoj, ekrapidos...»

Ili komprenis la ŝercon kaj ankaŭ ekridetis, nur la edzino ne levis la vizaĝon: ŝi viŝis la tasojn per pura brodita tuko. En la kabineto denove mi vidis: la bluan tapeton, la lampon kun verda ŝirmilo kaj la tablon, sur kiu staris karafo kun akvo. Kaj ĝi estis iom polva.

— Verŝu-ĉjo al mi akvo-njon el ĝi, — gaje mi ordonis.

— Ja ci ĵus trinkis teon.

— Nenias, nenias, verŝu. Kaj ci, — diris mi al la edzino, — prenu la filĉjon kaj sidadu iom en tiu ĉambro. Estu dankinda.

Kaj malgrandglute, ĝuante, mi trinkis akvon, kaj en la apuda ĉambro sidis la edzino kaj la filo kaj mi ilin ne vidis.

— Tiel, bone. Nun venu ĉi tien. Sed kial li ne kuŝiĝas tiel malfrue?

(1) Per la ofta, kaj certe ne regula uzo de la karesaj sufiksoj, la aŭtoro kaj la tradukinto intencas tie ĉi veki la ideon de la kontentigo donata al la savito, de l'etrovo de la hejmo.

— Li ĝojas, ke ci revenis. Karulo, iru al la patro. Sed la infano ekploris kaj kaŝis sin sur la genuoj de l'patrino.

— Kial li ploras? — malkomprenante mi diris kaj rigardis ĉirkaŭen: — kial vi ĉiuj — tiel palas, kaj silentas, kaj iradas post mi, kiel ombroj? La frato laŭte ekridis kaj diris:

— Ni ne silentas.

Kaj la fratino ripetis:

— Ni tutan la tempon konversacias.

— Mi klopodos pri l'vespermango, — diris la patrino kaj eliris rapidmove.

— Jes, vi silentas, — kun neatendita certeco mi ripetis. — De l'mateno mem mi ne aŭdas vorton de vi, mi nur sola babilas, ridas, ĝojas. Ĉu do vi ne ĝojas pri mi? Kaj kial vi ĉiuj evitas rigardi min, ĉu mi tiel ŝanĝiĝis? Jes, tiel ŝanĝiĝis. Kaj spegulojn mi ne vidas. Vi ilin formetis? Donu ĉi tien spegulon.

— Tuj mi alportos, — respondis la edzino kaj longe ne revenis, kaj la spegulon alportis la ĉambristino. Mi rigardis en ĝin, kaj — mi jam vidis min en vagono, en stacidomo — tio estis la sama vizaĝo, iom maljuniĝinta, sed tute ordinara. Kaj ili, ŝajnas, atendis ial, ke mi ekkrios kaj svenos, — tiel ĝojis ili, kiam mi trankvile demandis:

— Kio do estas da neordinara?

Ĉiam pli laŭte ridante, la fratino eliris rapid-

move, kaj la frato diris certece kaj trankvile :

— Jes. Ci malmulte ŝanĝiĝis. Senhariĝis iom.

— Danku kaj pro tio, ke la kapo restis, indiferece mi respondis. — Sed kien ili ĉiuj forkuras : jen unu, jen alia. Veturigadu-ĉjo min ankoraŭ tra la ĉambrojn. Kia oportuna apogseĝo, perfekte senbrua. Kiom pagita ? Do mi jam ne ŝparos monon ; aĉetos mi tiajn krurojn, pli bonajn . . . Velocipedo !

Ĝi pendis sur la muro, tute ankoraŭ nova, nur kun malŝvelaj sen aero pneŭmatikoj. Sur la bandaĝo de la posta rado algluiĝis peco da koto — de la lasta fojo, kiam mi veturis. La frato silentis kaj ne movis la seĝon, kaj mi komprenis tiun silenton kaj tiun nedecidon.

— En nia regimento nur kvar oficiroj restis en-vive, — mi diris malhelmiene. — Mi estas tre feliĉa . . . Tiun bicikleton do prenu al ci, morgaŭ prenu.

— Bone, mi prenos, — humile konsentis la frato. — Jes, ci estas feliĉa. Ĉe ni duono de la urbo funebras. Kaj la kruroj — tio certe . . .

— Certe. Mi ne estas leterportisto.

La frato subite haltis kaj demandis :

— Kaj pro kio skuiĝas cia kapo ?

— Neniaĵo. Tio preterpasos, la doktoro diris.

— Kaj la manoj ankaŭ ?

— Jes, jes. Kaj la manoj. Ĉio preteriros. Veturigu, mi petas, al mi tedas stari.

Ili malhumorigis min, tiuj malkontentaj homoj, sed la ĝojo denove revenis al mi, kiam oni

komencis prepari por mi la litaĵon; realan litaĵon, sur bela lito, sur la lito, kiun mi aĉetis antaŭ la edzfestoj, kvar jarojn antaŭe. Oni sternis puran littukon, poste skubatis la kusenojn, refaldis la kovrilon, — kaj mi rigardis tiun solenan ceremonion, kaj en miaj okuloj staris larmoj pro rido.

— Kaj senvestigu-ĉjo min kaj kuŝigu, — mi diris al la edzino. Kiel bonas!

— Tuj, karulo!

— Pli rapide!

— Tuj, karulo!

— Kion do ĉi?

— Tuj, karulo!

Ŝi staris post mia dorso, ĉe l'tualettablo, kaj mi vane turnadis la kapon por ŝin vidi. Kaj subite ŝi ekkriis, tiel ekkriis, kiel oni krias nur en milito:

— Kio do ĝi estas!

Kaj ŝi ĵetis sin al mi, ĉirkaŭprenis, falis apud mi, kaŝante la kapon apud la detranĉitaj kruroj, kun teruro disiĝante de ili kaj ree alfalante, kisante tiujn stumpaĉojn ⁽¹⁾ kaj plorante:

— Kia ci estis! Ja ci nur tridekjara estas. Juna, bela estis. Kio do ĝi estas! Kiel kruelaj la homoj! Por kio ĝi? Al kiu ĝi necesis? Ci, mia kvieta, mia kompatinda, mia kara, kara . . .

⁽¹⁾ Stumpo (germanaj vortaroj): angl., stump; fr., moignon; germ., Stumpf; r., ostatok. — Tio, kio restas, el fortranĉita membro.

Kaj nun al la krio alkuris ĉiuj ili, kaj patrino, kaj fratino, kaj vartistino, kaj ĉiuj ili ploris, parolis ion, trenaĉis sin ĉe miaj piedoj, kaj tiel ploris. Kaj sur la sojlo staris la frato, pala, tute pala, kun skuiĝanta makzelo kaj sible kriis:

— Mi nun kun vi frenezigos. Frenezigos!

Kaj la patrino rampis apud la apogseĝo kaj jam ne kriis, sed nur stertoris kaj ĵetis sin per la kapo sur la radoj. Kaj, purĉja, kun skubatitaj kusenoj, kun defaldita kovrilo, staris la lito, la sama, kiun mi aĉetis kvar jarojn antaŭe — antaŭ la edzfestoj . . .

FRAGMENTO NAŬA.

. . . Mi sidis en banujo kun varma akvo, kaj la frato maltrankvile rondiris en malgranda ĉambro, sidetiĝante, restariĝante, kaptante per la manoj sapon, littukon, proksime subportante ilin al la miopaj okuloj, denove remetante. Poste li staris, vizagon al la muro, kaj skrapante la stukadon per la fingro, varmege daŭrigis:

— Juĝu mem: ja neeblas senpune podekjare, pocentjare instrui pri kompato, saĝo, logiko, — doni konscion. Ĉefe — konscion. Eblas iĝi senkompata, perdi sentecon, kutimiĝi la vidon de sango kaj larmoj kaj suferoj — jen kiel buĉis-

toj aŭ iaj kuracistoj aŭ militistoj; sed kiel eblas, koninte la veron, malkonfesi ĝin? Laŭ mi, ĝi neeblas. De la infaneco oni min instruis ne turmenti bestojn, esti kompatema; pri la samo instruis min ĉiuj libroj, kiujn mi legis, kaj mi turmentige kompatas tiujn, kiuj suferas en via malbenita milito. Sed jen pasas la tempo, kaj mi komencas kutimi ĉiujn ĉi mortojn, suferojn, sangon; mi sentas ke ankaŭ en ĉiutaga vivo mi iĝas malpli sentema, malpli vokresponda kaj resonas nur je la plej fortaj impulsoj, — sed la fakton mem de milito mi ne povas kutimi, mia prudento rifuzas kompreni kaj klarigi tion, kio en sia fundo estas sensenca. Milion homoj, kolektinte sin en unu loko kaj penante aldoni regulecon al siaj agoj, sin mortigas, kaj ĉiuj egale doloras, kaj ĉiuj egale malfeliĉas — kio do ĝi estas, se ne estas frenezo?

La frato turnis sin kaj demandeme fiksas kontraŭ mi siajn miopajn, iom naivajn okulojn.

— Ruĝa rido, — gaje mi diris, plaŭdante.

— Kaj mi diris al ci la veron, — la frato fide metis la manon malvarman sur mian ŝultron, kvazaŭ ektimis, ke tiu ĉi estas nuda kaj malseka, kaj rapide detiris la manon, — mi diros al ci la veron; mi tre timas sagperdi. Mi ne povas kompreni, kio do, kio fariĝas. Mi ne povas kompreni, kaj tio estas terura. Se povus iu klarigi al mi, sed povas neniu. Ci estis en milito, ci vidis — klarigu al mi.

— Cin paku al diablo ! — ŝerce mi respondis, plaŭdante.

— Jen kaj ci ankaŭ, — malgaje diris la frato : — neniuj fortas por min helpi. Estas terure. Kaj mi ĉesas kompreni, kio eblas, kio neeblas, kio estas senca, kio sensenca. Se tuj mi cin prenos ĉe l'gorgo, unue dolĉe, kvazaŭ karese, kaj poste sufokos, kio ĝi estos ?

— Ci diras sensencaĵon. Neniu tion faras.

La frato frotis la manojn malvarmajn, kviete ridetis kaj daŭris :

— Kiam ci estis ankoraŭ tie, estadis noktoj, en kiuj mi ne dormis, ne povis ekdormi, kaj tiam al mi venis strangaj pensoj : preni hakilon kaj iri mortigi ĉiujn : panjon, fratinon, servistojn, nian hundon. Memkomprene, estis nur pensoj, kaj mi neniam faros.

— Mi esperas, — ridetis mi, plaŭdante.

— Jen ankaŭ mi timas tranĉilojn, ĉion akran, brilan : al mi ŝajnas, ke se mi prenos tranĉilon en la manon, mi nepre iun buĉos. Ja vere — kial ne buĉi, se akra estas la tranĉilo ?

— Motivo sufiĉa. Kia originalo ! Lasu-nje ankoraŭ da varma-nja akvo-njo !

La frato deturnis la kranon, enlasis da akvo kaj daŭris :

— Jen ankaŭ mi timas homamason, kiam da ili kolektiĝas multe. Kiam vespere mi aŭdas en

strato bruon, laŭtan krion, mi ekstrema kaj pensas, ke jam komenciĝis . . . interbuĉo. Kiam kelke da homoj staras antaŭ si kaj mi ne aŭdas, pri kio ili parolas, al mi eksajnas, ke tuj ili krios, sin ĵetos sur sin, kaj komenciĝos mortigo. Kaj ci scias, — mistere klinis li sin al mia orelo, — la gazetoj plenas je raportoj pri mortigoj, pri iaj strangaj mortigoj. Estas malvero, ke multe estas da homoj kaj multe da saĝoj, — ĉe l'homaro estas unu la prudento, kaj ĝi komencas malklariĝi. Provu mian kapon, kiom ĝi estas varmega. En ĝi fajras. Kaj po iam ĝi iĝas malvarma kaj ĉio en ĝi frostiĝas, rigidiĝas, aliĝas en teruran glacieron mortintaĵan. Mi estas saĝperdonta, ne ridu, frato: mi estas saĝperdonta. — Ne ridu, frato: mi estas saĝperdonta. — Jam kvaronhoro — al ci tempas eliri de l'banujo.

— Iometon ankoraŭ. Minuteton.

Al mi estis tiel bone sidi en bankuvo, kiel antaŭe, kaj aŭskulti la konatan voĉon, ne atentante la vortojn, kaj vidi ĉion konatan, simplan, ordinaran: kupran, iom verdiĝintan kranon, murojn kun konata desegno, apartenaĵojn de fotografio, orde dismetitajn sur la bretoj. Mi ree min okupos pri fotografio, fotografos simplajn kaj kvietajn vidaĵojn kaj la filon: kiel li iras, kiel li ridas kaj petolas. Pri tio oni povas sin okupi, eĉ sen piedoj. Kaj ree mi skribos — pri saĝaj libroj, pri novaj

sukcesoj de l'homa penso, pri belo, kaj paco.

— Ho-ho-ho! — ektondris mi, plaŭdante.

— Kion ci havas? — ektimis la frato kaj paliĝis.

— Tiel. Mi gajas, ke mi estas dome.

Li ekridetis al mi, kiel al infano, kiel al pli juna, kvankam mi estis tri jarojn pli aĝa ol li, kaj li enpensiĝis, — kiel maturaĝulo, kiel maljunulo, kiu havas grandajn, pezajn kaj maljunulajn pensojn.

— Kien foriri? — diris li, levante la ŝultrojn.

— Ĉiutage, proksimume je l'sama horo, la gazetoj ŝlosas la galvanfluon kaj la tuta homaro ekstremas. Tiu samtempeco de sentaĵoj, larmoj, pensoj, suferoj kaj teruro senigas min je apogo, kaj mi estas — kiel lignero sur ondo, kiel polvo en turnvento. Perforte ĝi forŝiras min de l'kutimaĵo, kaj ĉiumatene estas unu terura momento, kiam mi pendas en aero super la nigra abismo de frenezo. Kaj mi falos en ĝin, mi devas en ĝin fali. Ci ankoraŭ ne ĉion scias, frato. Ci ne legas gazetojn, multe oni kaŝas al ci — ci ankoraŭ ne ĉion scias, frato.

Kaj kion li diris, ĝin mi kalkulis iom pesimisma ŝerco, — tio estas la sorto de ĉiuj, kiuj en sia frenezo iĝis proksimaj al la frenezo milita kaj avertis nin. Mi ĝin kalkulis ŝerco — kvazaŭ forĝesis ĉimomente, plaŭdante en varma akvo, ĉion viditan tie.

— Nu, lasu ilin kaŝi! Sed mi bezonas elrampi el la kuvo, — petolpense mi diris, kaj la frato ridetis kaj vokis la serviston, kaj duope ili elprenis kaj vestis min. Poste mi trinkis aroman teon el mia ĉizita glaso, kaj pensis, ke vivi eblas eĉ sen kruroj; kaj poste oni min veturigis en kabineton al mia tablo, kaj mi min preparis por labori.

Antaŭ la milito mi min okupis en ĵurnalo per revuado de literaturoj alilandaj, kaj nun apud mi, je interspaco de brako, kuŝis amaso da tiuj karaj, belaj libroj en flavaj, bluaj, cinambrunaj bindoj. Mia ĝojo estis tiel granda, mia ĝuo tiel profunda, ke mi ne decidiĝis komenci la legon kaj nur laŭvicprenadis la librojn, ameme karesante ilin per la mano. Mi sentis ke sur mia vizaĝo disnaĝas rideto, kredeble tre malsprita rideto, sed mi ne povis deteni ĝin, admirante literformojn, vinjetojn, severan kaj belan simplon de desegno. Kiel multe, en ĉio ĉi, da saĝo kaj belsento! Kiom da homoj devis labori, serĉi, kiom multe necesis enmeti da talento kaj gusto, por krei nur eĉ tiun literon, tiel simplan kaj elegantan, tiel racian, tiel harmonian kaj elokventan en ĝiaj strekoj interplektitaj.

— Kaj nun necesas labori, — serioze, kun estimo al la laboro, mi diris.

Kaj mi prenis la plumon, por fari la titolon — kaj, kiel rano alligita per fadeno, eksaltaĉis sur la papero mia mano. La plumo puŝaĉiĝis en la pa-

peron, grincis, tiregiĝis, neteneble glitis flanken kaj figuradis kriplajn liniojn, abruptajn, kurbajn, senigitajn je senco. Kaj mi ne ekkriis, kaj mi ne movetis min — mi malvarmiĝis kaj mortetis en konscio de proksimiĝanta terura vero; — kaj la mano saltadis sur la brile lumigita papero, kaj ĉiu fingro en ĝi skuiĝis en tia senespera, viva, freneza teruro, kvazaŭ ili, tiuj fingroj, estis ankoraŭ tie, en milito, kaj vidis la fajrorebrilon kaj la sangon, kaj aŭdis la ĝemojn kaj ploregojn de nedirebla doloro. Ili disiĝis de mi, ili viviĝis, ili iĝis oreloj kaj okuloj, tiuj freneze tremegantaj fingroj; kaj malvarmiĝante, ne havante la forton ekkrii kaj ekmovetiĝi, mi sekvis ilian sovaĝan dancegon sur la pura, brile blanka folio.

Kaj silente estis. Ili pensis, ke mi laboras, kaj fermis ĉiujn pordojn, por ne malhelpi per sono, — sola, senigita je l'eblo min movi, mi sidis en la ĉambro kaj obee rigardis, kiel tremas la manoj.

— Tio estas nenio, — laŭte mi diris, kaj en la silento kaj izoleco de l'kabineto la voĉo eksonis stertore kaj nebone, kiel voĉo de frenezulo. — Tio nenio estas. Mi diktos. Ja estis blinda Milton, kiam skribis sian « Reatingitan paradizon ». Mi povas mediti — kaj tio ĉefas, tio estas ĉio.

Kaj mi komencis verki longan, saĝan frazon pri blinda Milton, sed la vortoj konfuziĝis, elfaladis, kiel en malbona kompostaĵo, kaj kiam mi al-

venis al la fino de l'frazo, mi jam forgesis ĝian komencon. Mi volis rememori tiam, per kio ĝi komenciĝis, kial mi verkas tiun strangan sensencan frazon pri iu Milton — kaj ne povis.

— « Reatingita paradizo », « Reatingita paradizo », — mi obstine ripetis, kaj ne komprenis, kion ĝi signifas.

Kaj nun mi konsideris, ke ĝenerale multe mi forgesas, ke mi iĝis strange distra kaj intermiksas konatajn vizaĝojn; ke eĉ en simpla konversacio mi perdas vortojn, kaj iafoje eĉ sciante la vorton, neniel povas kompreni ĝian signifon. Al mi klare prezentigis mia hodiaŭa tago: io stranga, mallonga, ĉirkaŭhakita, kiel miaj kruroj, kun malplenaj, enigmaj lokoj — longaj horoj de konsciperdo aŭ sensentado, pri kiuj mi nenion povas ekmemori.

Mi volis voki la edzinon, sed forgesis, kiel ŝi nomatas, — tio jam ne mirigis nek timigis min. Duonvoĉe mi siblis:

— Edzino!

Tiu vorto nelerta kaj nekutime uzita mallaŭte eksonis kaj mortis, ne elvokinte respondon. Kaj silente estis. Ili timis per nesingarda sono malhelpi mian laboron, kaj senbrue estis — vera kabineto de sciencisto, komforta, paca, emiga al meditado kaj kreado. « Karaj, kiel ili zorgas pri mi! » — pensis mi, kortuŝita.

... Kaj inspiro, sankta inspiro ekpotencis min. La suno ekbrulis en mia kapo, kaj ĝiaj var-

megaj kreaĵ radioj ŝprucis sur la tutan mondon,
faligante florojn kaj kantojn. Florojn kaj kantojn.
Kaj tutnokte mi skribis, ne sciante la lacecon, libere
svingiĝante sur laflugiloj de potenca, sankta inspiro.
Mi skribis la grandan, mi skribis la senmortan —
florojn kaj kantojn. Florojn kaj kantojn . . .

PARTO DUA

FRAGMENTO DEKA

. . . feliĉe, li mortis la pasintan semajnon, vendrede. Mi ripetas, tio estas granda feliĉo por la frato. Senkrura kriplulo, tuta skuiĝanta, kun rompita animo, en sia freneza ekstazo de kreemo li estis terura kaj kompatinda. De tiu sama nokto, tutajn du monatojn li skribis, ne levante sin de l'apogseĝo, rifuzante la nutraĵon, plorante kaj insultante, kiam ni por mallonga tempo forkondukis lin de la tablo. Kun neordinara rapido li irigis la sekan plumon laŭ-sur la papero, forĵetante la foliojn unu post alia, kaj ĉiam skribis, skribis. Li seniĝis je dormo, kaj nur du fojojn ni sukcesis kuŝigi lin por kelke da horoj en la liton, dank'al forta alprenado da narkotilo, kaj poste jam eĉ narkoto ne kapablis superi lian kreeman frenezan ekstazon. Laŭ lia postulo, la fenestroj tuttage estis

kurtenitaj, kaj brulis lampo, kreante iluzion de nokto, kaj li fumis cigaredon post cigaredo kaj skribis. Laŭvide, li estis feliĉa, kaj al mi neniam okazis vidi ĉe sanaj homoj tian inspiritan vizaĝon — vizaĝo de profeto aŭ granda poeto. Li forte malgrasiĝis, ĝis vaksa diafano de kadavro aŭ asketo kaj tute hargrasiĝis; kaj komencis li sian frenezan laboron ankoraŭ estante kompare juna, sed finis ĝin — maljunulo. Iam kaj iam li rapidis skribi pli ol kutime, la plumo blindpuŝiĝis en la paperon kaj rompiĝis, sed li ĝin ne rimarkis; en tiaj momentoj ne eblis lin alpaŝi, ĉar, ĉe malpleja altuŝo, al li fariĝis malsanatako, larmoj, ridego; iamomente, tre malofte, li feliĉege ripozis kaj korkinkline konversaciis kun mi, ĉiufoje proponante la samajn demandojn: kiu mi estas, kiel nomatas kaj ĉu longe min okupas pri literaturo.

Kaj poste li rakontis cedeme, ĉiam per la samaj vortoj, kiel ridinde li ektimis, pro ke li perdis la memoron kaj ne povas labori, kaj kiel brile li tuj rifutis tiun frenezan supozon, komencinte sian grandan senmortan verkon pri floroj kaj kantoj.

— Certe, mi ne kalkulas je gloro aŭ famindo ĉe l'samtempuloj, — fiere kaj tamen ankaŭ modeste li diris, metante la treman manon sur la amason da malplenaj folioj, — sed la estonto, sed la estonto komprenos mian ideon.

Pri la milito li ne rememoris eĉ fojon, nek fojon rememoris pri la edzino kaj la filo; ŝajna

senfina laboro glutis lian atenton tiel sendivide, ke apenaŭ li konsciis ion, krom ĝi. Ĉe lia apudesto eblis iradi, konversacii, kaj li ĝin ne rimarkis kaj ne por momento lia vizaĝo perdis la esprimon de terura streĉo kaj inspiro. En la silento de noktoj, kiam ĉiuj dormis kaj li sola nelaceble teksis senfinan fadenon de frenezo, li aperis terura, kaj nur mi sola kaj ankaŭ la patrino decidiĝis aliri lin. Foje mi provis doni al li, anstataŭ la seka plumo, krajonon, pensante, ke, eble, li efektive ion skribas, sed sur la papero restis nur senformaj linioj, subitŝiritaj, kurbaĵoj, senigitaj je senco.

Kaj mortis li nokte, ĉe laboro. Mi bone konis la fraton, kaj lia frenezo ne aperis al mi neaten-dajo: pasia revo pri laboro, travidetita ankoraŭ en liaj leteroj el la milito, konsistiganta la tutan entenadon de lia vivo post la reveno, nemaltrafeble devis kunpuŝiĝi kun la senforteco de lia lacita, elturmentita cerbo, kaj okazigi katastrofon. Kaj mi pensas, ke mi sukcesis sufiĉe precize restarigi la tutan sinsekvon de sentaĵoj, alkondukintaj lin al la fino en tiu fatala nokto. Generale, ĉio, kion mi notis tie pri la milito, estas prenita de mi el la vortoj de l'mortripozanta frato, ofte tre konfuzaj kaj senligaj; nur kelkaj izolaj pentraĵoj tiel neelstrekeble kaj profunde brulgravuriĝis en lian cerbon, ke mi povis reprodukti ilin preskaŭ povorte, kiel li rakontis.

Mi lin amis, kaj lia amo kuŝas sur mi, kiel ŝtono, kaj premas mian cerbon per sia senceco.

Al tio nekomprenebla, kio vindas mian kapon, kvazaŭ per araneaĵo, ĝi aligis ankoraŭ unu maŝon kaj forte kuntiris ĝin. La tuta nia familio forveturis kamparon, ĉe la parencojn, kaj mi estas sola en la tuta domo — en tiu izolejeto, kiun tiel amis la frato. La servantaron oni maldungis, kaj nur la kortisto el la najbara domo venadas matene hejti la fornojn, kaj en la cetero de l'tempo — mi estas sola, kaj similas muŝon, kiun oni frapfermis inter du fenestrokadroj, — blindĵetas mi min kaj mortfrapiĝas kontraŭ ia travidebla, sed nesuperebla baro. Kaj mi sentas, mi scias, ke el tiu domo mi eliros neniam. Nun, kiam mi solas, la milito sendivide posedas min kaj staras, kiel enigmo nesolvebla, kiel spirito terura, kiun mi ne povas karnvesti. Mi donas al ĝi ĉiujn eblajn figurojn: de senokula skeleto sur ĉevalo, de ia ombro senforma, naskiĝinta en la nuboj kaj senbrue enbrakiginta la teron, sed nenia figuro donas al mi respondon nek elĉerpas tiun malvarman, konstantan, brutigan teruron, kiu min posedas.

Mi ne komprenas la militon kaj devas frenezigi, kiel la frato, kiel centoj da homoj, kiujn oni alveturigas de tie. Kaj tio ne timigas min. La perdo de prudento ŝajnas al mi honora, kiel pereado de gardstaranto sur lia posteno. Sed la atendo, sed tiu malrapida kaj nedeflankiĝa proksimiĝo de frenezo, tiu momenta sento de io grandega, falanta en abismon, tiu neelportebla doloro de l'ŝir-

egadata penso . . . Mia koro mutiĝis, ĝi mortis, kaj nova vivo por ĝi ne estas, sed la penso — ankoraŭ viva, ankoraŭ batalanta, iam forta, kiel Samson', kaj nun sendefenda kaj malforta, kiel infano — mi kompatas ĝin, mian mizeran penson. Iamomente mi ĉesas elporti la turmentegon de tiuj feraj ringegoj, kunpremantaj la cerbon; al mi estas ne retenebla volo elkuri sur la straton, sur la placon, kie homamasigas, kaj ekkrii:

— Tuj ĉesigu la militon — aŭ . . .

Sed kia « aŭ »? Ĉu ekzistas vortoj, kiuj povus revenigi ilin al la prudento, vortoj, kontraŭ kiuj ne troviĝus aliaj same laŭtaj kaj mensogaj vortoj? Aŭ sin ĵeti antaŭ ili surgenuen kaj plori? Sed ja centmiloj resonigas la mondon per la larmoj, kaj ĉu tio donas ion ajn? Aŭ antaŭ iliaj okuloj mortigi sin? Mortigi. Miloj mortas ĉiutage — kaj ĉu tio donas eĉ ion ajn?

Kaj kiam mi tiel sentas mian senfortecon, min kaptas furiozo — furiozo de milito, kiun mi malamas. Mi volus kiel tiu doktoro, bruligi iliajn domojn, kun iliaj trezoroj, kun iliaj edzinoj kaj infanoj, veneni la akvon, kiun ili trinkas; levi ĉiujn mortintojn el la ĉerkoj kaj ĵeti la kadavrojn en iliajn malpurajn loĝejojn, sur iliajn litojn. Ke ili dormu kun ili, kiel kun edzinoj, kiel kun fi-amatinoj siaj!

Ho, se mi estus la diablo! La tutan teruron, kiun elspiras la infero, mi migrigus sur la teron;

mi fariĝus estrego de iliaj songoj, kaj kiam, kun rideto ekdormante, ili krucesignus siajn infanojn, — mi stariĝus antaŭ ili, nigra . . .

Jes, mi devas frenezigi — sed tio fariĝu rapide, pli rapide . . .

FRAGMENTO DEKUNUA

. . . militkaptitojn, grupeton de tremantaj, timigitaj homoj. Kiam oni elkondukis ilin el la vagono, la amaso ekblekegis — ekblekegis, kiel grandega malica hundviro, kies ĉeno mallonga estas kaj nefortika. Ekblekegis kaj eksilentis, peze spirante, — ili do iris densamase, enmetinte la manojn en la poŝojn, favorkapte ridetante per la palaj lipoj, kaj iliaj piedoj paŝadis tiel, kvazaŭ tuj de malantaŭe, sub la genuon, oni estis batonta ilin per longa bastono. Sed unu iris iom flanke, trankvila, serioza, sen rideto, kaj kiam mi renkontis liajn nigrajn okulojn, mi ellegis en ili sinceran kaj nudan malamon. Mi klare vidis, ke li min malestimas kaj atendas de mi ĉion: se mi tuj ekmortigus lin, senarman, li ne ekkrius, ne sin defendus, nek sin pravigus — li atendas ĉion de mi.

Mi kuris kun la amaso, por ankoraŭ fojon renkonti lin okule, kaj ĝi prosperis al mi, kiam

ili eniris jam la domon. Li eniris la lasta, preterlasante la kamaradojn, kaj ankoraŭ fojon ekrigardis min. Kaj nun mi vidis en liaj nigraj, grandaj, senpupilaj okuloj tian turmenton, tian profundegon de teruro kaj malespero, kvazaŭ mi enrigardetis en la plej malfeliĉan animon de l'mondo.

— Kiu estas tiu, kun la okuloj? — demandis mi gardrotanon:

— Oficiro. Freneza. Ili multas — tielaj.

— Kiel li nomatas?

— Li silentas, ne sin nomas. Kaj la siaj ne lin konas. Iel estas saĝperdinto ia. Jam fojon oni lin eligis el maŝo, sed kio!... — la gardrotano agitis la manon kaj kaŝigis post la pordo.

Kaj jen nun, vespere, mi pensas pri li. Li estas sola, inter malamikoj, kiujn li opinias kapablaj por ĉio, kaj la siaj ne konas lin. Li silentas kaj pacience atendas, kiam li povos foriri el la mondo tute. Mi ne kredas, ke li estas freneza, kaj ne timulo li estas: li sola sin tenis indece en la grupo de tiuj tremantaj, timigitaj homoj, kiujn li ankaŭ, videble, ne opinias siaj. Kion li pensas? Kia profundo de malespero devas esti en la animo de tiu homo, kiu, mortante, ne volas diri sian nomon. Por kio la nomo? Li finis kun la vivo kaj kun la homoj, li elkomprenis ilian veran prezon, kaj ili ne ekzistas ĉirkaŭ li, nek la siaj, nek la fremdaj, kiel ajn ili krias, furiozas kaj minacas. Mi pridemandis pri li: li estas prenita en la lasta

terura batalo, interbuĉo, kie pereis kelke da dek-miloj da homoj, kaj li ne rezistis, kiam oni lin prenis: li estis ial senarma, kaj kiam la soldato, ne rimarkinte ĝin, frapis lin per la hakglavo, li ne sin levis, nek levis la manon por sin defendi. Sed la vundo montriĝis, malfeliĉe por li, sengrava.

Sed eble li estas efektive freneza? La soldato diris: da ili estas multe, da tielaj . . .

FRAGMENTO DEKDUA

. . . ĝi komenciĝas. Kiam hieraŭ vespere mi eniris la kabineton de l' frato, li sidis en sia apogseĝo ĉe l' tablo, obstrukcita per libroj. La halucino malaperis, tuj kiam mi ekfajrigis kandelon, sed mi longe timetis sidiĝi en la apogseĝon, kie li estis sidinta. Estis terure en komenco, — malplenaj ĉambroj, en kiuj neintermite aŭdiĝas iuj frotsonoj kaj krakoj, kreas tiun tremtimeton, — sed poste al mi eĉ plaĉis: pli bone li, ol iu alia. Sed tamen en la tuta ĉi vespero mi ne leviĝis de l' apogseĝo: ŝajnis ke, se mi min levos, li tuj sidiĝos sur sian lokon. Kaj foriris mi el la ĉambro tre rapide, ne rerigardante. Oni devus en ĉiuj ĉambroj fari lumon, — sed ĉu indas? Estos, eble, pli malbone se mi vidos ion ĉe lumo — tiel restas almenaŭ dubo.

Hodiaŭ mi eniris kun kandelo, kaj neniu estis en la apogseĝo.

Evidente, simple nur ombro aperetis.

Ree mi estis en la stacidomo — nun mi iras tien ĉiumatene — kaj vidis tutan vagonon kun niaj frenezuloj. Oni ĝin ne malfermis kaj transkondukis sur alian vojon, sed tra l'fenestroj mi havis la tempon plenvidi kelke da vizaĝoj. Ili estas teruraj. Precipe unu. Supermezure eltirita, flava, kiel citrono, kun malfermita nigra buŝo kaj nemovaj okuloj, ĝi tiom similis maskon de teruro, ke mi ne povis min forŝiri de ĝi. Kaj ĝi rigardis min, la tuta tute rigardis, kaj estis nemova, — kaj tiel ankaŭ fornaĝis kune kun la moviĝinta vagono, ne treminte, ne transiginte la rigardon. Se ĝi jen prezentus sin al mi tuj en tiu pordo malluma, mi, povas esti, ne eltolerus. Mi demandis: dudek du homojn oni alveturigis. La epidemio kreskas. La gazetoj silentkaŝemas; sed ŝajnas, ke ankaŭ ĉe ni en la urbo ne tute bonas. Aperis iuj nigraj, firme fermitaj kaleŝoj — en unu tago, hodiaŭ, mi kalkulis ses da ili en diversaj flankoj de la urbo. En unu el tiaj, verŝajne, veturos ankaŭ mi.

Kaj la gazetoj ĉiutage postulas novajn armeerojn kaj novan sangon, kaj mi ĉiam malpli komprenas, kion ĝi signifas. Hieraŭ mi legis tre suspektan artikolon, kie pruvatas, ke inter la popolo multas spionoj, perfiduloj kaj malfidinduloj, ke necesas esti singarda kaj atenta, kaj ke la popola ko-

lero mem trovos la kulpulojn. Kiajn kulpulojn, je kio? Kiam mi veturis tramvoje el la stacidomo, mi aŭdis strangan konversacion, kredeble pri la sama objekto:

— Pendiĝindaj ili estas sen juĝo, — diris unu, exploreme pririgardinte ĉiujn kaj min. — La perfiduloj pendigindas, jes.

— Sen kompato, — jesigis iu alia. — Sufiĉe jam oni kompatas.

Mi elsaltis el vagono. Ja ĉiuj ploras pro la milito, kaj ili mem ploras, — kion do ĝi signifas? Ia sanga nebulo supervolas la teron, vualante la okulojn, kaj mi komencas pensi, ke efektive proksimiĝas momento de katastrofo monda. Ruga rido, kiun vidis la frato. La frenezo iras de tie, de tiuj sangaj flavruĝaj kampoj, kaj mi sentas en l'aerogian malvarman spiradon. Mi estas fortika kaj forta homo, mi ne havas tiujn malsanojn, kiuj malkomponas⁽¹⁾ la korpon kaj venigas post si ankaŭ la malkomponon de l'cerbo, sed mi vidas, ke l'epidemio ĉirkaŭkaptas min, kaj jam duono da miaj pensoj ne apartenas al mi. Estas pli malbone ol la pesto kaj ĝiaj teruroj. De la pesto oni povus tamen sin kaŝi ien ajn, preni ajnajn mezurojn, sed kiel sin kaŝi antaŭ la ĉiopenetra penso, nescianta interspacojn kaj barojn?

(1) *Komponi* = kunmeti, en la ĥemia senco de l'vorto (Vidu *Internacia Scienca Revuo*, Vol. 1-a, p. 368-a.)

Tage mi povas ankoraŭ batali, sed nokte mi iĝas, kiel ĉiuj, sklavo de miaj sonĝoj; — kaj sonĝoj miaj estas teruraj kaj frenezaj . . .

FRAGMENTO DEKTRIA

. . . ĉie buĉegoj, sensencaj kaj sangaj. Plej malgranda puŝo okazigas sovaĝan pugnoraĵton, kaj oni agigas tranĉilojn, ŝtonojn, trabojn; kaj iĝas malgrave, kiun oni mortigas — la ruĝa sango petas eksteriĝi kaj fluas tiel volonte kaj sufiĉe.

Da ili estis ses, da tiuj kamparanoj, kaj ilin kondukis tri soldatoj, kun ŝargitaj pafiloj. En sia aparta vilaĝana vesto, simpla kaj praa, memori-ganta pri sovaĝulo, kun siaj apartaj vizaĝoj, kvazaŭ faritaj el argilo kaj ornamitaj per lano bukl-egiĝinta anstataŭ per haroj, sur la stratoj de riĉa urbo, sub la gardo de disciplinitaj soldatoj — ili similis la sklavojn de antikva mondo. Ilin oni kondukis al milito, kaj ili iris, obeante al bajonetoj, same senkulpaj kaj malspiritaj, kiel bovviroj, kondukataj al buĉejo. Antaŭe iris junulo, alta, senbarba, kun longa ansera kolo, sur kiu senmove sidis malgranda kapo. Li tuta klinis sin antaŭen, kiel vergego, kaj rigardis malsupren antaŭ si kun tia fikso, kvazaŭ lia rigardo penetris en la plej-

profundon de la tero. Laste iris homo diktrunka, barba, maturaĝa; li ne volis kontraŭagi kaj de liaj okuloj forestis penso, sed la tero altiris liajn piedojn, ensuĉigis en ilin, ne forlasis — kaj li iris reĵetinte sin malantaŭen, kiel kontraŭ forta vento. Kaj ĉe ĉiu paŝo — soldato puŝis lin de malantaŭe per la pafilŝtipo, kaj unu piedo, degluiĝinte, transĵetadis sin konvulsie antaŭen, kaj la alia firme algluiĝadis la teron. La vizaĝoj de l'soldatoj estis ĉagrenaj kaj malicaj, kaj, videble, jam longe ili iris tiel — sentiĝis laceco kaj indiferenteco en tio, kiel ili portis la pafilojn, kiel ili paŝis malkune, kamparankrude, piedpintojn internen. Kvazaŭ sensenca, daŭra kaj silenta kontraŭstaro de l'vilaganoj malklarigis ilian disciplinitan cerbon, kaj ili ĉesis kompreni, kien ili iras kaj kial.

— Kien vi kondukas ilin? — mi demandis la ekstreman soldaton. Li ektremis, ekrigardis min, kaj en lia akra ekbrilanta rigardo mi tiel klare eksentis la bajoneton, kvazaŭ ĝi jam troviĝis en mia brusto.

— Iru for! — diris la soldato. — Iru for, kaj se ne...

Tiu, maturaĝa, profitis la momenton kaj forkuris — trotete li dekuris al la krado de l'bulvardo kaj kalkansidiĝis, kvazaŭ sin kaŝis. Vera besto ne povus agi tiel malsaĝe, tiel sensence. Sed la soldato ekfuriozis. Mi vidiŝ, kiel li aliris firme, klinis sin kaj, transĵetinte la pafilon en mal-

dekstran manon, frapaĉis per la dekstra sur ion molan kaj platan. Kaj ankoraŭ. Ekkolektiĝis popolamaso. Aŭdiĝis rido, krioj . . .

FRAGMENTO DEKKVARA

. . . en la vico dekunua de l'partero. Dekstre kaj maldekstre al mi malvaste alpremiĝadis manoj, kaj malproksime, ĉirkaŭe, en duonlumo superstaris senmovaj kapoj, supre lumigitaj per la ruĝo el la scenejo. Kaj pograde ekposedadis min teruro pro tiu maso da homoj, ŝlositaj en malvasta spaco. Ĉiu el ili silentis kaj aŭskultis tion, kio scenis, aŭ eble pensis ion sian, sed ĉar ili multis, en silento sia ili aŭdeblis pli ol la laŭtaj voĉoj de l'aktoroj. Ili tuis, nazpurigis, bruis per vestoj kaj piedoj, kaj mi aŭdis klare ilian profundan neegalan spiradon, varmigantan la aeron. Ili estis timigaj, ĉar ĉiu el ili povis iĝi kadavro kaj ĉiuj ili havis frenezajn kapojn. En la trankvilo de tiuj zorgkombitaj nukoj, firme apogiĝantaj sur blankaj, fortikaj kolumoj, mi sentis uraganon da frenezo, pretan malŝargiĝi ĉiuminute.

Ĉe mi malvarmiĝis la manoj, kiam mi ekpensis, kiel ili estas multaj, kiel ili estas timindaj kaj kiel mi estas malproksima de la elirejo. Ili estas trankvilaj, sed se oni ekkrius — « brulo ! » . . .

Kaj kun teruro mi eksentis tremigan, pasian deziron, kiun mi ne povas reekmemori sen ke miaj manoj denove malvarmiĝas kaj ŝvitkovriĝas. Kiu min malhelpas ekkrii — min leveti, min turni malantaŭen kaj ekkrii:

— Brulas! Savu vin, brulas!

Spasmo de frenezo ĉirkaŭkaptos iliajn trankvilajn membrojn. Ili eksaltos, ili ekkriegos, ili ekblekos kiel bestoj, ili forgesos, ke havas edzinojn, fratinojn, kaj patrinojn, ili komencos sin ĵetadi disen, kvazaŭ frapitaj per subita blindeco, kaj en frenezo sia intersufokados sin per tiuj blankaj fingroj, kiuj bonodoras per parfumoj. Oni ĵetos akran, helan lumon kaj iu pala kriados el la scenejo, kehelan lumon, ĉio estas trankvila kaj brulado malestas, kaj sovaĝgaje ekludos trema haltadanta muziko, — sed ili aŭdos nenion — ili sin sufokados, batados per piedoj, frapados la virinojn sur la kapoj, sur tiuj ruzintencaj komplikegaj frizoj. Ili interdeŝiros al si l'orelojn, demordados la nazojn, ili elŝiros la vestojn ĝis la nuda korpo kaj ne hontos, ĉar ili estos frenezaj. Iliaj sentemaj, delikataj, belaj, adorataj virinoj akre krios kaj frapiĝos, senhelpaj, ĉe iliaj piedoj, ĉirkaŭprenante la genuojn, ĉiam ankoraŭ fidante je ilia nobleco, — ili do malice batados tiujn sur bela, levita vizaĝo kaj rapidcelos al la elirejo. Ĉar ili estas ĉiam mortigontoj, kaj ilia trankvilo, ilia noblo — estas la trankvilo de sata besto, sentanta sin sendanĝere.

Kaj kiam ili estos kadavrigintaj unu duonon, kaj tiu tremanta cirkaŭŝirita amaseto da bestoj ekhontintaj sin estos kolektinta ĉe la elirejo, ride-tante per mensoga rideto, — mi iros scenejon kaj diros al ili kun rido:

— Ĉi ĉio, — ĉar vi mortigis mian fraton.

Kaj mi diros al ili kun rido:

— Ĉi ĉio, — ĉar vi mortigis mian fraton.

Kredeble, mi laŭte paroletis ion, ĉar mia najbaro de dekstre kolere sin ekŝovis sur sia loko, kaj diris:

— Trankvilu. Vi malhelpas aŭdi.

Al mi iĝis gaje kaj ekvolontiĝis ŝerci. Farinte avertan severan mienon, mi min klinis al li.

— Kio estas? — li demandis malkonfide. — Kial vi rigardas tiel?

— Trankvile, mi vin petegas, — siblis mi per solaj lipoj. — Ĉu vi sentas, kiel odoras brulintaĵo. En la teatro brulas.

Li havis sufiĉe da forto kaj prudento por ne ekkrii. Lia vizaĝo blankiĝis, kaj la okuloj preskaŭ pendiĝis sur la vangoj, grandegaj, kiel bovaj vezi-koj, sed li ne ekkriis. Li levis sin trankvile, eĉ ne dankis min kaj iris al la elirejo, balancante sin kaj konvulsie malrapidigante la paŝojn. Li timis, ke aliaj aviziĝos pri la brulo kaj ne lasos foriri lin, kiu sola meritas saviĝon kaj vivon.

Al mi iĝis naŭze kaj mi ankaŭ foriris el la teatro, kaj krom tio mi ne emis malkovri tro frue

mian inkogniton. Sur la strato mi ekrigardis tiun flankon de ĉielo, kie estis la milito — tie ĉio estis trankvile, kaj la noktaj nuboj, flavaj pro fajro, rampis malrapide kaj trankvile. « Eble, ĉio ĉi estas sonĝo kaj estas milito nenia? » — mi pensis, trompita per la trankvilo de ĉielo kaj urbo.

Sed el-post angulo elsaltis bubo, gaje kriante:
— Tondra batalo. — Grandegaj perdoj. Aĉetu telegramon — noktan telegramon!

Apud lanterno mi ĝin legis. Kvar mil kadavroj. En la teatro estis, verŝajne, ne pli ol mil homoj. Kaj dum la tuta vojo mi pensis: kvar mil kadavroj.

Nun al mi teruras venadi en mian malpleniĝintan domon. Kiam mi ankoraŭ nur enmetas la ŝlosilon kaj rigardas la mutan, platan pordon, mi jam sentas ĝiajn ĉiujn mallumajn malplenajn ĉambrojn, laŭ-en kiuj iros tuj, ĉirkaŭrigardante, homo en ĉapelo. Mi bone scias la vojon, sed jam sur la ŝtuparo mi komencas bruligi alumetojn kaj bruligas ilin, ĝis kiam mi trovos kandelon. En la kabineton de l' frato mi nun ne iras, kaj ĝi estas fermita ŝlosile — kun ĉio, kio estas en ĝi. Kaj dormas mi en la manĝejo, kien mi migris tute: tie trankvilas pli, kaj la aero kvazaŭ konservas ankoraŭ postsignojn de konversacioj kaj rido, kaj gaja sonoro de teleraro. Iafoje mi klare aŭdas krakon de seka plumo; — kaj kiam mi min enlitigas...

FRAGMENTO DEKKVINA

... tiu sencega kaj terura sonĝo. Kvazaŭ de mia cerbo oni deprenis la ostan kovrilon, kaj sendefenda, nudita, ĝi submetiĝe kaj avare sorbas en sin ĉiujn terurojn de tiuj sangaj kaj frenezaj tagoj. Mi kuŝas, buliĝinte, kaj tuta lokiĝas sur du arŝinoj da spaco, kaj mia penso ĉirkaŭkaptas la mondon. Per okuloj de ĉiuj homoj mi rigardas kaj per iliaj oreloj aŭskultas; mi mortas kun la mortigitoj; kun tiuj, kiuj estas vunditaj kaj forgesitaj, mi ĉagreniĝas kaj ploras, kaj kiam el ies korpo fluas sango, mi sentas la doloron de l' vundoj kaj suferas. Kaj tion, kio ne estis, kaj tion, kio malproksimas, mi vidas same klare kiel tion, kio estis kaj proksimas; kaj malestas limo por la suferoj de l' nudita cerbo.

Tiuj infanoj, tiuj malgrandaj, ankoraŭ senpekaj infanoj. Mi vidis ilin sur la strato, kiam ili ludis je milito kaj postkuris unu alian, kaj iu jam ploris per maldika, infana voĉo — kaj io ekstremis en mi pro teruro kaj abomeno. Kaj mi foriris domon, kaj nokto survenis — kaj en fajraj revoj, similaj je brulo meze de l' nokto, tiuj malgrandaj, ankoraŭ senpekaj infanoj transformiĝis en taĉmentegojn da infanoj mortigantoj.

Io mizerminace brulis per larĝa kaj ruĝa fajro, kaj en la fumo svarmis monstraj kriplulaĉaj infa-

noj kun kapoj de maturaĝaj mortigantoj. Ili saltadis facilmove kaj lerte, kiel ludantaj kapridoj, kaj spiris peze, kvazaŭ malsanuloj. Iliaj buŝoj similis buŝegojn de bufoj aŭ ranoj kaj malfermiĝis konvulsie kaj larĝe; post la diafana haŭto de iliaj nudaj korpoj malafable kuris ruĝa sango — kaj ili mortigadis unu alian ludante. Ili estis la plej terura el tio, kion mi vidis, ĉar ili estis malgrandaj. Kaj povis penetri ĉien.

Mi rigardis el fenestro, kaj unu malgrandulo ekvidis min, ridetis kaj per rigardo invitiĝis al mi.

— Mi volas al ci, li diris.

— Ci mortigos min.

— Mi volas al ci, li diris kaj paliĝis pente kaj timige, kaj komencis gratrampi supren laŭ-sur blanka muro, kiel rato, tute, kiel malsata rato. Li deŝiriĝis kaj pepis, kaj tiel rapideflugaperetis laŭ-sur la muro, ke mi ne povis sekvi liajn ekskuiĝajn, subitajn movojn.

Li povas trarampi sub la pordo, — kun teruro mi pensis, kaj, kvazaŭ diveninte mian penson, li iĝis maldikega kaj longa, kaj rapide, turnadante la vostpinton, enrampis en malhelan fendon sub la pordo de l' parada enirejo. Sed mi havis la tempon kaŝi min sub la litkovrilo kaj aŭdis, kiel li, malgranda, serĉas min en mallumaj ĉambroj, singarde paŝante per etaj nudaj piedoj. Tre malrapide haltante, li proksimiĝis al mia ĉambro kaj eniris; kaj longe mi nenion aŭdis, nek movon, nek brueton, kvazaŭ

apud mia lito estis neniŭ. Kaj jen sub ies malgranda mano eklevitiĝis la rando de l' litkovrilo, kaj la malvarma aero de l' ĉambro tuŝis mian vizaĝon kaj bruston. Mi tenis la litkovrilon firme, sed ĝi obstine foriĝis ĉiuflanke; kaj jen miaj piedoj iĝis tiel malvarmaj, kvazaŭ ili trempigis en akvon. Nun ili kuŝis sendefendaj en malvarma mallumo de l' ĉambro, kaj li rigardis ilin.

En korto, post dommuroj, hundo ekbojis kaj eksilentis, kaj mi aŭdis, kiel ĝi grincigis la ĉenon, forirante en hundejon. Kaj li rigardis miajn nudajn piedojn kaj silentis; sed mi sciis, ke li estas tie, mi sciis laŭ tiu ne tolerebla teruro, kiu, kiel morto, paralizis min per ŝtona, tomba senmoveco. Se mi povus ekkrii, mi vekus la urbon, tutan la mondon mi vekus, sed la voĉo mortis en mi, kaj, ne movetante min, humile, mi sentis sur mia korpo la moviĝon de malgrandaj, malvarmaj manoj, kaŝvenetantaj al la gorgo.

— Mi ne povas, mi ekĝemis, sufokiĝante, kaj vekigis por momento, kaj vidis akravidiĝan mallumon de nokto, misteran kaj vivan, kaj denove, ŝajnas, ekdormis...

— Kvietiĝu! diris al mi la frato, alsidiĝante sur la liton, kaj la lito ekkrakis, tiel li estis peza, malviva. — Kvietigu, ci vidas ĝin sonĝe. Al ci ŝajnis, ke cin oni sufokas, sed ci firme dormas en mallumaj ĉambroj, kie estas neniŭ, kaj mi sidas en mia kabineto kaj skribas.

Neniu el vi komprenis, pri kio mi skribas, kaj vi priridis min kiel frenezan, sed nun mi diros al ci la veron. Mi skribas pri ruĝa rido. Ĉu ci vidas ĝin?

Io grandega, ruĝa, sanga staris super mi kaj sendente ridis.

— Estas ruĝa rido. Kiam la tero frenezigas, ĝi tiel ekridas. Ci ja scias, la tero frenezigis. Sur ĝi estas nek floroj, nek kantoj, ĝi iĝis ronda, plata kaj ruĝa, kiel kapo, de kiu oni ŝiris la haŭton. Ĉu ci vidas ĝin?

— Jes, mi vidas. Ĝi ridas.

— Rigardu, kio fariĝas el ĝia cerbo. Ĝi estas ruĝa, kiel sanga kaĉo, kaj konfuziĝis.

— Ĝi krias.

— Ĝi doloras. Ĝi havas nek florojn, nek kantojn. Nun lasu, — mi kuŝiĝos sur cin.

— Al mi estas peze, terure.

— Ni, malvivaj, kuŝiĝas sur la vivajn. Ĉu al ci varmas?

— Varmas.

— Bonas al ci?

— Mi mortas.

— Vekiĝu kaj ekkriu. Vekiĝu kaj ekkriu. Mi foriras...

ERAGMENTO DEKSESA

... jam la okan tagon daŭras la batalo. Ĝi komenciĝis la pasintan vendredon; kaj pasis sabato, dimanĉo, lundo, mardo, merkredo, ĵaŭdo, kaj ree survenis vendredo kaj pasis, sed ĝi ĉiam daŭras. La ambaŭ armeoj, centmiloj da homoj staras unu kontraŭ alia, ne cedante, senĉese sendas eksplodajn tondregajn kuglegojn; kaj ĉiuminute vivaj homoj transformiĝas en kadavrojn. Pro tondrado, pro senĉesa skuo de aero ekstremis la ĉielo mem, kaj kolektiĝis super ilia kapo nigraj nuboj kaj fulmotondro — sed ili staras unu kontraŭ alia, ne cedante, kaj mortigas. Se homo ne dormas tri tagojn, li iĝas malsana kaj malbone memoras, sed ili ne dormas jam semajnon; kaj ili ĉiuj estas frenezaj. Pro tio al ili ne doloras, pro tio ili ne cedas, kaj batalos, ĝis kiam ili tutmortigos ĉiujn. Oni komunikas, ke ĉe kelkaj taĉmentoj mankis municioj, kaj tie homoj batalis per ŝtonoj, manoj, intermordis sin kiel hundoj. Se restaĵoj de tiuj homoj revenos domen, ili havos hakdentojn, kiel la lupoj, — sed ili ne revenos: ili freneziĝis kaj plenumortigos ĉiujn. Ili freneziĝis. En kapo ilia ĉio turniĝis, kaj ili nenion komprenas: se oni krute kaj rapide ilin turnus, ili komencus pafi la siajn, pensante ke ili batas la malamikon.

Strangaj famoj... Strangaj famoj, kiujn oni transigas oreldire, paliĝante pro teruro kaj sovaĝaj superstiĉoj. Frato, frato, aŭskultu, kion oni rakontas pri la ruĝa rido! Kvazaŭ aperis fantomaj taĉmentoj, regimentegoj da ombroj, en ĉio similaj je la vivaj. Ofte en noktoj, kiam freneziĝintaj homoj por momento forgesas sin en dormo, aŭ en pleno de taga batalo, kiam la klara tago mem iĝas fantomo, ili aperas subite kaj pafas el fantomaj kanoj, plenigante la aeron per fantoma « hu-hu-hu », kaj homoj, vivaj, sed frenezaj homoj, frapitaj per subiteco, batigas ĝismorte kontraŭ fantoma malamiko, freneziĝas pro teruro, hargriziĝas momente kaj mortas. La fantomoj malaperas subite, kiel ili ekaperis, kaj survenas mallaŭto, kaj sur la tero kuŝaĉas novaj kriplitaj kadavroj — kiu ilin mortigis? Ci scias, frato, kiu ilin mortigis?

Kiam post du bataloj survenas duonripozo kaj la malamikoj malproksimas, subite, en malluma nokto, ekĉirkaŭsonas izola timigita pafo. Kaj ĉiuj eksaltas, kaj ĉiuj pafas en mallumon, kaj pafas longe, dum tutaj horoj — en senparolan, senrespondan mallumon. Kiun ili vidas tie? Kiu, terura, aperigas al ili sian silentan portreton, spirantan per teruro kaj frenezo? Ci scias, frato, kaj mi scias, sed la homoj ankoraŭ ne scias, sed jam ili sentas kaj demandas, paliĝante: kial tiom da frenezuloj — ja antaŭe neniam tiomis la frenezuloj?

— Ja antaŭe neniam tiomis la frenezuloj! diras ili, paliĝante, kaj ili emas kredi, ke nun estas, kiel antaŭe, kaj ke tiu universa perforto super la prudento ne tuŝos ilian malfortan saĝaĉon.

— Ja batalis homoj kaj antaŭe kaj ĉiam, kaj nenio tia estis? Batalo — leĝo de vivo, — diras ili konvinke kaj trankvile, sed mem paliĝas, sed mem serĉas kuraciston per okuloj, sed mem krias rapide: akvon, rapide glason da akvo!

Ili volonte fariĝus idiotoj, tiuj homoj, nur por ne aŭdi, kiel ekskuigas ilia prudento, kiel en ne-laŭforta batalo kun malsenco konsumiĝas ilia saĝkapablo. En tiuj tagoj, kiam tie senĉese oni faras kadavrojn el homoj, mi nenie povis trovi ripozon, kaj kuris laŭ-inter la homoj, kaj multe aŭdis da tiuj konversacioj, kaj multe vidis da tiuj hipokrite ridetantaj vizaĝoj, certigantaj, ke la milito malproksimas kaj ne koncernas ilin. Sed ankoraŭ pli mi renkontis da nuda, verema teruro kaj senesperaj maldolĉaj larmoj, kaj furiozaj krioj de malespero, kiam la Granda Prudento mem en streĉo de ĉiuj siaj fortoj kriigadis el la homo la lastan petegon, sian lastan malbenon:

— Kiam do finiĝos tiu freneza buĉo?

Ĉe konatoj, kie mi ne estis dum longe, eble kelke da jaroj, mi neatendite renkontis frenezan oficiron, revenigitan el la milito. Li estis mia samlernejano, sed mi ne rekonis lin; sed lin ne rekonis eĉ la patrino, kiu lin estis naskinta; se li jaron

kuŝaĉus en tombo, li revenus pli simila je si, ol nun. Li hargriziĝis kaj estas tute blanka; liaj vizaĝtrajtoj malmulte ŝanĝiĝis, — sed li silentas kaj aŭskultas ion — kaj proe sur lia vizaĝo kuŝas minaca sigelo de tia malproksimeco, tia fremdeco por ĉio, ke terure estas ekparoli al li. Oni rakontis al la parencoj, ke li frenezigiĝis tiel: ili staris en rezervo, kiam la najbara regimento ekiris en bajonetan atakon. La homoj kuris kaj kriis « hura! », tiel laŭte, ke ili preskaŭ mutigadis la pafojn, — kaj subite ĉesis la pafoj — kaj subite ĉesis la « hura! » — kaj subite survenis tomba silento: ĉi-jen ili ĝiskuris, kaj komenciĝis bajoneta bato. Kaj tiun silenton ne eltoleris lia prudento.

Nun li trankvilas, dum oni parolas, bruas, krias apud li; kaj li tiam aŭskultegas kaj atendas; sed survenu nur minuta silento — li kapias sin ĉe l' kapo, kuras sur muron, sur meblon, kaj frapas sin en alfalo simila je epilepsio. Li havas multe da parencoj, ili alternas ĉirkaŭ li kaj ĉirkaŭigas lin per bruo, sed restas la noktoj, longaj malbrujaj noktoj, — kaj ĉiokaze sin metis al afero lia patro, ankaŭ griza kaj ankaŭ iom freneza. Li ornamis lian ĉambron per pendantaj laŭte tiktakantaj horloĝoj, sonorantaj preskaŭ senĉese en diversaj tempoj, kaj nun li konformigas ian radon, similan je neintermita kraketilo. Ĉiuj ili ne perdas esperon ke li resaniĝos, ĉar li estas nur dudeksepjara, kaj nun estas eĉ gaje ĉe ili. Oni lin vestas tre pure — ne per

militista uniformo — oni zorgas pri lia ekstero, kaj kun liaj blondaj haroj kaj ankoraŭ juna vizaĝo, enpenso, atenta, nobla en malrapidaj lacaj gestoj, li estas eĉ bela.

Kiam oni rakontis al mi ĉion, mi subiris kaj kisis lian manon, palan, velkan manon, kiu neniam plu leviĝos por ekbato, — kaj neniun tio mirigis aparte. Nur lia junĉja fratino ridetis al mi per okuloj kaj poste amtraktis min tiel, kvazaŭ mi estis ŝia fianĉo, kaj ŝi amis min la pleje el la mondo. Tiel ŝi traktis, ke mi apenaŭis rakonti al ŝi pri miaj mallumaj kaj malplenaj ĉambroj, en kiuj mi estas pli malbone ol sola — malnobla koro, neniam perdanta esperon... Kaj ŝi aranĝis tiel, ke ni restis duope.

— Kiel vi estas pala kaj sub la okuloj estas rondoj, ŝi diris afable. Vi malsanas? Vi kompatas vian fraton?

— Mi kompatas ĉiujn. Kaj mi malsanas iom.

— Mi scias, kial vi kisis lian manon. Ili tion ne komprenis. Pro ke li estas freneza, ĉu ne?

— Pro ke li estas freneza, jes.

Ŝi enpensiĝis kaj eksimilis la fraton — nur tre junĉja.

— Kaj al mi, — ŝi haltis kaj ruĝiĝis, sed ne mallevis la okulojn, — kaj al mi ĉu vi permesos kisi vian manon?

Mi surgenuis antaŭ ŝi kaj diris:

— Benu min.

Ŝi iom paliĝis, malantaŭiĝis, kaj per la solaj lipoj murmuretis :

— Mi ne kredas.

— Nek mi.

Por sekundo ŝiaj manoj tuŝis mian kapon, kaj iu sekundo pasis.

— Ci scias, — ŝi diris, — mi veturas tien.

— Veturu. Sed ci ne eltoleros.

— Ne scias mi. Sed al ili necesas, kiel al ci, kiel al la frato. Ili ne kulpas. Ĉu ĉi memoros min?

— Jes. Kaj ci?

— Mi memoros. Adiaŭ!

— Adiaŭ por ĉiam!

Kaj mi iĝis trankvila kaj al mi iĝis facile — kvazaŭ mi jam estis supervivinta la plej teruran, kio estas en morto kaj frenezo. Kaj unuafoje hieraŭ mi eniris trankvile, sen timo, en mian domon, kaj malfermis la kabineton de l' frato, kaj longe sidis apud lia tablo. Kaj kiam nokte, subite vekiĝinte, kiel pro puŝo, mi ekaŭdis la krakon de seka plumo sur papero, mi ne ektimis, kaj pensis preskaŭ kun rideto :

— Laboru, frato, laboru! Cia plumo ne sekas

— ĝi estas trempita en vivan homan sangon. Ŝajnu ciaj folioj esti malplenaj — per sia mizerminaca malpleno ili pli parolas pri milito kaj prudento, ol ĉio skribita de la plej saĝaj homoj. Laboru, frato, laboru!

... Kaj hodiaŭ matene mi legis, ke la batalo daŭras, kaj ree ekposedis min malkvieto silentectimiga kaj sento pri io falanta en la cerbon. Ĝi iras, ĝi proksimas — ĝi estas iam sur la sojlo de tiuj malplenaj kaj helaj ĉambroj. Memoru, memoru do pri mi, mia kara fraŭlinnjo : mi frenezigas. Tridek mil mortigitoj... Tridek mil mortigitoj...

FRAGMENTO DEKSEPA

... en la urbo ia interbuĉego. La famoj estas konfuzaj kaj strangaj...

FRAGMENTO DEKOKA

Hodiaŭ matene, trarigardante en gazeto senfinan registron de vunditoj, mi renkontis konatan nomon : mortigita estas la fianĉo de mia fratino, oficiro, vokita al militista servo kun mia estinta frato. Kaj horon poste, poŝtisto donis al mi leteron, adresitan al la nomo de l'frato, kaj sur la koverto mi rekonis la skribon de l'mortigito : malviva skribis al malviva. Sed tio estas tamen pli bone, ol la okazo, kiam malviva skribas al viva : al mi oni montris patrinon, kiu tutan monaton ri-

cevis leterojn de l' filo, post kiam ŝi legis en gazetoj pri lia terura morto — li estis disŝirita per kuglego. Li estis delikata filo, kaj ĉiu lia letero estis plena je karesaj vortoj, konsoloj, juna kaj naiva espero pri ia feliĉo. Li estis malviva kaj ĉiutage kun satana akurato skribis pri vivo, kaj la patrino ĉesis kredi al lia morto, — kaj kiam pasis sen letero unu, dua kaj tria tago, kaj survenis senfina silento de l' morto, ŝi prenis ambaŭmane malnovan grandan revolveron de l' filo kaj pafis al si en la bruston. Ŝajnas, ŝi restis viva — ne scias mi, ne aŭdis.

Mi longe esploris la koverton kaj pensis: li tenis ĝin en la manoj, li aĉetis ĝin ie, aŭ eble li donis monon, kaj la « denŝĉik ⁽¹⁾ » alportis ĝin el butikoj; li glufermis ĝin, kaj poste eble mem traglitis ĝin en leterkeston. Metiĝis en movon la rado de tiu komplika menanismo, kiu nomatas poŝto, kaj la letero eknagiis preter arbaroj, kampoj kaj urboj, transirante el manoj en manojn, sed sendekline aspirante al sia celo. Li estis metanta la botojn en tiu lasta mateno — kaj ĝi nagiis; li estis mortigita, kaj ĝi nagiis; li estis ĵetita en foskavon kaj superŝutita per kadavroj kaj tero — sed ĝi nagiis preter arbaroj, kaj kampoj kaj urboj, — viva fantomo en griza stampita koverto. Kaj nun mi tenas ĝin en la manoj.

(1) Rusa nomo de l'servsoldato.

Jen la enteno de l'letero. Ĝi estas skribita per krajono sur paperpecoj kaj ne finita, io malhelpis:

... « Nur nun mi komprenis la grandan ĝojon de l'milito, tiun antikvan praavan ĝuon mortigi homojn — saĝajn, ruzajn, vulpemajn, nemezureble pli interesajn, ol la plej rabemaj bestoj. Eterne forpreni la vivon — estas same bone, kiel uzi planedojn kaj stelojn por laŭnteniso⁽¹⁾. Mizera amiko, kia domaĝo, ke ci ne estas kun ni, kaj devigatas en sengustaĵo de ĉiutag-unuformeco. En atmosfero de morto ci trovus, kion ci eterne aspiris per cia agitema nobla koro: sangan festenegon — en tiu iom trivialuzita komparo sin kaŝas la vero mem. Ni vagas en sango ĝisgenue, kaj la kapo sin turnas pro tiu ruĝa vino, kiel nomas ĝin ŝerce miaj bravaj buboj. Trinki sangon de l'malamiko — tute ne estas tiel malsaĝa moro, kiel ni pensas: la antikvuloj sciis, kion ili faris ...

... Korvaro krias. Ci aŭdas: korvaro krias. De kie ili tiomas? Pro ili nigriĝas la ĉielo. Ili sidas apud ni, perdinte la timon, ili akompanas nin ĉie, — kaj ĉiam ni estas sub ili, kiel sub nigra punta ombrelo, kiel sub moviĝa arbo kun nigraj folioj. Unu subiris ĝuste al mia vizaĝo kaj volis beki — ĝi pensis, verŝajne, ke mi malvivas. Korvaro krias, kaj tio iom maltrankviligas min. De kie ili tiomas?

(1) Ludo « lawn-tennis ».

... « Hieraŭ ni elbuĉis endormajn. Ni ŝteliris tutmallaŭte, apenaŭ metante la piedojn, kiel en ĉaso al ostardoj⁽¹⁾, ni rampis tiel ruze kaj singarde, ke ni movetis nenian kadavron, timigis nenian korvon. Kiel ombroj, ni iris ŝtele, kaj la nokto favorkovris nin. Mi mem demetis gardstaranton: teren faligis lin kaj sufokis permane, ke ne estu krio. Ci komprenas: plej malgranda krio — kaj ĉio perdiĝus. Sed li ne ekkriis. Li, ŝajnas, ne havis eĉ tempon por aviziĝi, ke lin oni mortigas.

Ili ĉiuj dormis apud subbruletantaj ŝtiparoj, dormis trankvile, kiel dome sur siaj litoj. Ni buĉadis ilin pli ol unu horon, kaj nur kelkaj havis la tempon vekigi, antaŭ ol ricevi la baton. Ili plorpepis kaj, kompreneble, petis pardonon. Mordis. Unu formordis de mi la fingron sur la mano maldekstra, per kiu mi nesingardeme ektenetis lin ĉe l'kapo. Li demordis al mi la fingron, kaj mi nete fortranĉis al li la kapon; kiel ci pensas, ĉu ni kvitas? Kiel ili ĉiuj ne vekigis! Aŭdiĝis, kiel krakas ostoj kaj hakatas karno. Poste ni senvestigis ilin ĝisnude kaj dividis iliajn vestojn inter ni. Amiko mia, ne koleru pro ŝerco! Kun cia pedanteco ci diros, ke tio odoretas rabadon, sed ni ja mem estas preskaŭ nudaj, tute eluzintaj la vestojn. Mi jam longe portas iun virinaĉan jakon kaj pli similas..., ol oficiron de venkporta armeo.

(1) Lat. otis tarda, fr. outarde, angl. bustard, germ. Trappe, r. drafa.

Apropoe ⁽¹⁾ : ci, ŝajnas, estas edziĝinta, kaj al ci ne tute estas oportune legi tiajn aferojn. Sed... ci komprenas? virinoj. Diablo min prenu, mi estas juna kaj soifas amon! Atendu — ĉu estas ci, kiu havis fianĉinon? Estas ci kiu montris al mi portreton de ia knabineto kaj diris, ke estas fianĉino, kaj sur ĝi estis skribita io malĝoja, tiel malĝoja, tiel malgaja. Kaj ploris ci. Tio antaŭ longe estis, mi konfuzo memoras; en milito malkonvenas delikataĵoj. Kaj ploris. Pri kio ci ploris? Kio estis sur ĝi skribita, tiel malĝoja, tiel malgaja, kiel floro? Kaj ploris ci — ĉiam ploris, ploris... Kiel ne hontas oficiro plori?

« ... Korvaro krias. Ci aŭdas, kamarado : korvaro krias. Kion ĝi bezonas? ... »

Plu la krajonaj linioj forfrotiĝis, kaj la subskribon mi ne eblis deĉifri.

Kaj strangas : ne plej malgrandan kompaton estigis en mi la pereinto. Mi tre klare prezentis al mi lian vizaĝon, en kiu ĉio estis mola kaj delikata, kiel ĉe virino : koloro de vangoj, sereno kaj matena freŝo de okuloj, barbo tiel lanuga kaj delikata, ke per ĝi povus eble ornamigi eĉ virino. Li amis librojn, florojn kaj muzikon, timis ĉion krudan kaj skribis versojn, — la frato, kiel kritikisto, certigis, ke tre bonaj estis la versoj. Kaj kun ĉio, kion mi sciis kaj memoris, mi ne povis kunligi nek tiun

(1) « Jen mi pensas » (france, angle kaj duone ruse.)

kriantan korvaron, nek sangan buĉon, nek morton.

Korvaro krias...

Kaj subite, dum unu freneza, nedireble feliĉa momento, al mi fariĝis klare, ke ĉio ĉi estas mensogo kaj nenia milito ekzistas. Estas nek mortigitoj, nek kadavroj, nek tiu teruro de ŝanceliĝinta senhelpa penso. Mi dormas sur dorso kaj al mi fantazivenas terura sonĝo, kiel en infaneco; kaj tiuj silentaj mistertimigaj ĉambroj, malplenigitaj per morto kaj timo, kaj mi mem kun iu sovaĝa letero en la manoj. La frato vivas, ĉiuj ili sidas ĉe teo kaj aŭdatas, kiel sonas la teleraro.

... Korvaro krias...

Ne, tio veras. Malfeliĉa tero, ja tio veras. Korvaro krias. Ne estas elpensajo de senokupa skribistaĉo, serĉanta facilajn efektojn, de frenezulo, perdinta la prudenton. Korvaro krias. Kie estas mia frato? Li estis dolĉa kaj nobla kaj al neniu deziris malbonon. Kie li estas? Mi vin demandas, malbenitaj mortigintoj! Antaŭ tuta la mondo mi demandas vin, malbenitaj mortigintoj, korvaro, sidanta sur mortintaĵo, malfeliĉaj malfortsaĝaj bestoj. Vi estas bestoj. Por kio vi mortigis mian fraton? Se vi havus vizaĝon, mi donus al vi vangfrapon, sed vi ne havas vizaĝon, vi havas buŝegon de rabema besto. Vi ŝajnigas homojn, sed sub la gantoj mi vidas ungegojn, — sub la ĉapelo, platingitan kranion de besto; sub via saĝa parolo mi aŭdas kaŝitan frenezon, grincantan per ĉenoj rus-

taj. Kaj per la tuta forto de mia malĝojo, de mia sopiro, de miaj malhonoritaj pensoj — mi malbenas vin, malfeliĉaj malfortsaĝaj bestoj!

FRAGMENTO DEKNAŬA KAJ LASTA

... de vi ni atendas renovigon de vivo !

Kriis oratoro, malfacile sin tenante sur kolono, balancante la manojn kaj agitante la standardon, sur kiu rompiĝis en faldoj dika surskribo: « *For la militon!* »

— ... Vi, junaj, kies vivo estas ankoraŭ antaŭe, konservu vin kaj la estontajn generaciojn de tiu teruro, de tiu frenezo. Malestas fortoj por toleri, la sango surverŝas la okulojn. La ĉielo faligas sin sur la kapojn, la tero disiĝas sub la piedoj. Bonaj homoj ...

La popolamaso surdsonis enigme, kaj la voĉo de l'parolanto iamomente perdiĝis en tiu viva kaj minacega bruo ...

— ... Estu mi freneza, sed mi diros la veron. Miaj patro kaj frato putras tie, kiel mortintaĵo. Ekfajrigu ŝtiparojn, fosu sufiĉe da kavoĵ kaj detruu, enterigu la armilojn. Detruu la kazernojn kaj forprenu de la homoj tiun brilan veston de frenezo, deŝiru ĝin. Malestas fortoj por elporti ... Homoj mortas ...

Lin ekbatis kaj forfrapis de l' kolono iu alta ; la standardo leviĝis ankoraŭ unu fojon kaj falis. Mi ne havis la tempon plenvidi la vizagon de l' frapinto, ĉar tuj ĉio ŝanĝiĝis en koŝmaron. Ĉio ekmoviĝis, ekondiĝis, ekblekis ; en la aero portiĝis ŝtonoj, traboj, super la kapoj leviĝis la pugnoj, iun batantaj. La amaso, kiel viva blekanta ondo, levis min, forportis je kelke da paŝoj kaj forte frapis kontraŭ barilo, poste deportis returnen kaj ien en flankon kaj, fine, alpremis al alta staplo⁽¹⁾ da ligno, kliniĝinta antaŭen kaj minacanta renversiĝi sur la kapojn. Io seke kaj ofte ekkrakis kaj ekvapis kontraŭ la traboj ; momenta eksilento — kaj ree blekego, grandega, largfaŭka, terura en ĝia naturfortego.

Kaj ree seka kaj ofta kraketado, kaj iu apud mi falis, kaj el ruĝa truo sur la okulloko versiĝis sango. Kaj peza ŝtipa turniĝante en l' aero, batis min sur la vizagon, mi falis kaj rampis ien inter galopantaj piedoj, kaj eliĝis sur liberan spacon. Poste mi transrampis iujn baraĵojn, derompinte al mi ĉiujn ungojn, grimpis sur lignostaplojn : unu disŝutiĝis sub mi, kaj mi falis kune kun kaskado de kunfrapiĝantaj ŝtipoj ; el iu ŝlosita kvarangulo mi apenaŭ eliĝis — kaj malantaŭ mi, atingante, ĉio tondregadis, blekis, pepegis kaj kra-

(1) Amaso da ŝtipoj (angle : staple, germ. : Stapel, ruse : ŝtapel, france : chantier.)

kis. Ie sonoris sonorilo; io pezfalís, kvazaŭ falís kvinetaĝa domo. La krepusko kvazaŭ haltís, ne lasante la nokton veni, kaj tiufanke blekego kaj pafoj kvazaŭ koloriĝís per la ruĝo kaj forpelís la mallumon. Desaltinte de la lasta baro, mi troviĝís en iu malvasta, kurba strateto, simila je koridoro inter du kompaktaĵ muroj, kaj ekkuris kaj kuradis longe, sed la strateto konstatiĝís senelira: ĝin trabaris baraĵo, kaj post ĝi ree nigradis ligno-staploj kaj ĉarpentaĵoj. Kaj ree mi rampadis laŭ-sur tiuj movemaj, ondetantaj masegoj, trafaladis en iujn putojn, kie estís mallaŭte kaj odoris je malseketa ligno, kaj ree eliĝadis eksteren kaj ne kuraĝís malantaŭen rigardi: mi sciís, kio okazas tie, pro ruĝeta konfuza nuanco, kuŝanta sur la nigraj traboj kaj farinta ilin similaj je mortigitaj gigantoj. La sango ĉesis flui de la frakasita vizaĝo, kiu fariĝís sensenta kaj fremda kiel gipsa masko; kaj la doloro preskaŭ tute silentiĝís. Ŝajnas al mi, ke en unu el la nigraj trafalejoj, kien mi falís, al mi fariĝís svene kaj mi perdis konscion, sed mi ne scias, ĉu ĝi estís efektive aŭ ne, mi rememoras min nur kurantan.

Poste, mi longe min ĵetís en nekonataĵ stratoj, en kiuj forestís lanternoj, inter nigraj, kvazaŭ mort-dezertigitaj domoj, kaj neniel povís eliĝi el ilia muta labirinto. Necesis halti kaj ĉirkaŭrigardi, por difini la direkton, sed tion mi ne eblís fari; post mi, tuj ĉe miaj kalkanoj portiĝís ankoraŭ malproksi-

ma, sed ĉiam atinganta brukrako kaj bleko; kelkafoje, sur subita vojturno, ĝi batis min en vizagon, ruga, envolvita en buloj de purpura turniĝanta fumo, kaj tiam mi min turnis returnen kaj ĵetis min ĝis kiam ĝi ree stariĝis post mia dorso. Apud unu angulo mi ekvidis ankoraŭ strion de lumo, estingiĝintan ĉe mia proksimiĝo: oni rapide fermis ian magazenon. Tra larĝa fendo mi vidis ankoraŭ pecon da vendtablo kaj ian kuvon, kaj subite ĉio sin vestis per silenta, sekreta malumo. Proksimete de l' magazeno mi renkontis homon, kurantan al mi renkonten, kaj en mallumo ni preskaŭ kunpuŝis nin kaj haltis je du paŝoj unu de alia. Mi ne scias, kiu li estis: mi vidis nur malluman silueton viglatentan.

— Ci de tie? li demandis.

— De tie.

— Kaj kien ci kuras?

— Domen.

— Ah! Domen?

Li iom silentis kaj subite ĵetiĝis sur min, penante faligi min teren, kaj liaj malvarmaj fingroj avide palpis mian gorgon, sed komplikiĝis en la vesto.

Mi mordis lin ĉe la mano, elŝiris min kaj kuris, kaj li longe ĉasis min en dezertaj stratoj, laŭte frapante per la botoj. Poste li postrestis — devas esti, ke lin dolorigis la mordo.

Mi ne scias kiel mi falis en mian straton. Sur

ĝi ankaŭ forestis lanternoj, kaj la domoj staris sen eĉ unu fajro, kiel malvivaj, kaj mi preterkurus ankaŭ la mian, ne rekonante, se ne levus okaze la okulojn kaj ne ekvidus ĝin. Sed mi longe ŝanceliĝis: eĉ la domo, en kiu mi vivis tiom da jaroj, ŝajnis al mi fremda sur tiu stranga morta strato, vekanta la malĝojan kaj neordinaran eĥon de mia laŭta spiro. Poste min ĉirkaŭkaptis subite furioza ektimo ĉe l' penso, ke mi eble perdis la ŝlosilon, falante; kaj apenaŭ mi ĝin trovis, kvankam ĝi estis tie same en la ekstera poŝo. Kaj kiam mi krakis per la ŝlosilo, la eĥo ripetis la sonon tiel laŭte kaj neordinare, kvazaŭ ope malfermiĝis la pordoj en tuta la strato en ĉiuj mortaj domoj.

... Unue mi min kaŝis en teretaĝo, sed baldaŭ iĝis timige kaj enue kaj antaŭ la okuloj eklumis iomete, kaj mi senbrue enpaŝis en la ĉambrojn. En mallumo, palpe mi ŝlosis ĉiujn pordojn kaj, post ia medito, volis bari ilin per mebloj, sed la sono de ŝovata ligno estis terure laŭta en malplenaj ĉambroj kaj timigis min.

— Tiel mi atendos la morton. Ja ĉio egalas, — mi decidis.

En la lavtablo estis ankoraŭ akvo, tre varma, kaj mi palpe lavis min kaj viŝis la vizaĝon per littuko. Tie, kie la vizaĝo estis frakasita, tre vundjukis kaj pinĉis, kaj mi deziris ekrigardi min en spegulo. Mi ekfajrigis alumeton — kaj ĉe ĝia neegala, malforte ekbruliganta lumo, min rigardis

el mallumo io tiom senforma kaj terura, ke mi rapideme ĵetis la alumeton planken. Ŝajnas, ke la nazo estis rompita.

— Nun ĉio egalas, — mi pensis. — Al neniu ĝi necesas.

Kaj al mi iĝis gaje. Kun strangaj gestaĉoj kaj grimacoj, kvazaŭ mi estus en teatro kaj prezentus ŝteliston, mi direktis min al bufedo kaj komencis serĉi restojn de manĝaĵo. Mi klare konsciis malkonvenon de ĉiuj ĉi manieraĉoj, sed al mi tiel plaĉis. Kaj manĝis mi ankaŭ kun la samaj grimacoj, ŝajnigante, ke mi estas tre avida.

Sed mallaŭto kaj mallumo timigis min. Mi malfermis fenestreton, eliran en la korton, kaj komencis aŭskulti. Komence, verŝajne, ĉar la veturado ĉesis, al mi ŝajnis tute trankvile. Kaj pafoj malestis. Sed mi baldaŭ klare eksentis malproksimecan surdbruon de voĉoj, kriojn, krakon de io falanta kaj ridegon. La sonoj rimarkeble grandiĝis en forto. Mi rigardis la ĉielon : ĝi estis purpura kaj rapide kuris. Kaj la veturilejo kontraŭ mi, kaj la pavimo sur la korto, kaj la hundejo estis koloritaj per la sama ruĝo. Senbrue mi vokis la hundon el fenestro :

— Neptun' !

Sed en la hundejo nenio movetiĝis, sed apude mi distingis en purpura lumo briletadan deŝiraĵon de l' ĉeno. Malproksimeca krio kaj krako de io falanta ĉiam kreskis, kaj mi fermis la aerfenestron.

— Ĉi tien oni venas! — mi pensis kaj komencis serĉi, kien min kaŝi. Mi malfermadis fornojn, palpadis la kamenon, malfermadis la ŝrankojn, sed ĉio ĉi ne taŭgis. Mi trairis ĉiujn ĉambrojn, krom la kabineto, kien mi ne volis enrigardi. Mi sciis ke li sidas en sia apogseĝo kontraŭ la tablo, plenkovrita per libroj, kaj tuj tio estus al mi malagrabla.

Pograde al mi komencis ŝajni, ke mi iradas ne sola: ĉirkaŭ mi en mallumo movis sin silente iaj homoj. Ili preskaŭ tuŝis min, kaj unu fojon ies spiro glaciigis mian nukon.

— Kiu estas? mi demandis parolete, sed neniu respondis.

Sed kiam mi ree ekiris, ili movis sin post mi, silentaj kaj teruraj. Mi sciis, ke tio al mi ŝajnas pro tio ke mi malsanas kaj ĉe mi videble komencigas febrovarmo, sed mi ne povis superi la timon, pro kiu la tuta korpo komencis tremi, kiel en febro. Mi palpis la kapon: ĝi estis varmega, kiel fajro.

— Iru mi prefere tien, — mi pensis. Li malgraŭ ĉio estas mia frato.

Li sidis en sia apogseĝo antaŭ la tablo, amaskovrita per libroj, kaj ne malaperis, kiel tiom, sed restis. Tra l' mallevitaj drapiroj traigis sin en la ĉambron ruĝeta lumo, sed ĝi lumigis nenion, kaj estis apenaŭ videbla. Mi sidiĝis flanke de li sur la kanapo kaj komencis atendi. En la ĉambro estis

trankvile, sed de tie alportiĝis egala surdbruo, krakado de io falanta kaj unuopaj krioj. Kaj ili proksimiĝadis. Kaj la skarлата lumo iĝadis ĉiam pli forta, kaj mi jam vidis en apogseĝo lin: nigran, ferfandaĵan profilon, borderitan per ruĝa strio.

— Frato, — mi diris.

Sed li silentis, nemova kaj nigra, kiel monumento. En la apuda ĉambro kraketis plankero — kaj subite ĉiukune fariĝis tiel neordinare mallaŭte, kiel nur tie estadas, kie estas multe da mortintoj. Ĉiuj sonoj gradformmortis, kaj la skarlatlumo mem akiris nesentkapteblan nuancon de mortpalo kaj trankvilo, iĝis nemova kaj iom malbrila. Mi ekpensis, ke de la frato venas tia mallaŭto, kaj diris al li prie.

— Ne, tio ne venas de mi, — li respondis. — Rigardu fenestren.

Mi detiris la drapiron — kaj timcedegis.

— Do jen kio! mi diris.

— Voku mian edzinon: ŝi ĝin ne ankoraŭ vidis, — ordonis la frato.

Ŝi sidis en la manĝejo kaj ion kudris, kaj vidinte mian vizaĝon, obee sin levis, enŝovis kudrilon en kudraĵon kaj sekvis min. Mi detiris la kurtenojn en ĉiuj fenestroj kaj tra l' larĝaj malfermoj libere enverŝiĝis skarлата lumo; sed ial ne fariĝis la ĉambro pli hela: ĝi restis same malhela, kaj nur la fenestroj brulis kiel ruĝaj grandaj kvaranguloj.

Ni alpaŝis la fenestron. Ĝuste de l'doma muro, de la kornico komenciĝis egala fajreruĝa ĉielo, sen nuboj, sen steloj, sen suno, kaj foriris trans horizonton. Kaj malsupre sub ĝi kuŝis samtiela egala malpalruĝa kampo, kaj ĝi estis kovrita per kadavroj. Ĉiuj kadavroj estis nudaj kaj per piedoj turnitaj al ni, tiel ke ni vidis nur piedplandojn kaj triangulajn kapojn. Kaj estis mallaŭte, — evidente, ĉiuj mortis, kaj sur la senfina kampo neniu estis forgesita.

— Ili multiĝas ĉiam plu, — diris la frato.

Li ankaŭ estis apud fenestro, kaj ĉiuj estis tie: patrino, fratino kaj ĉiuj, kiuj vivis en tiu domo. Iliaj vizaĝoj ne videblis, kaj mi rekonadis ilin nur laŭ la voĉo.

— Tio nur ŝajnas, — diris la fratino.

— Ne, veras. Ci rigardu.

Vere, la kadavroj kvazaŭ plimultiĝis. Ni atente serĉis la kaŭzon kaj ekvidis: apud unu mortinto, kie estis antaŭe libera loko, subite aperis kadavro: videble, ilin elĵetadis la tero. Kaj ĉiuj liberaj interspacoj rapide pleniĝis, kaj baldaŭ tuta la tero heliĝis pro palrozaj korpoj, kuŝantaj povice, per nudaj plantpiedoj al ni. Kaj en la ĉambro heliĝis per palroza morta koloro.

— Rigardu, al ili mankas spaco, — diris la frato.

La patrino respondis:

— Unu jam ĉi tie.

Ni rigardis returnen: malantaŭ ni, sur la planko, kuŝis nuda, palroza korpo kun reĵetita kapo. Kaj tuj apud ĝi, aperis alia kaj tria. Kaj unu post alia elĵetadis ilin la tero, kaj baldaŭ regulaj serioj da palrozaj mortaj korpoj plenigis ĉiujn ĉambrojn.

— Ili kaj en infanĉambro, — diris la vartistino, — mi vidis.

— Necesas foriri, — diris la fratino.

— Sed ja malestas trairejo, — respondis la frato. — Rigardu.

Vere, per la nudaj piedoj ili jam tuŝis nin kaj kuŝis dense, mano ĉe mano. Kaj jen ili ekmovetis sin kaj ekstremis, kaj sin eklevetis ĉiam per la samaj regulaj vicoj: novaj mortintoj eliradis el la tero kaj levadis ilin supren.

— Ili nin sufokos! — mi diris. — Ni savu nin fenestren.

— Tien neebblas! — kriis la frato. — Tien neebblas! Rigardu, kio estas tie!

... Post la fenestro, en purpura kaj senmova lumo, staris mem Ruĝa la Rid' ...

Leonid Andrejev.

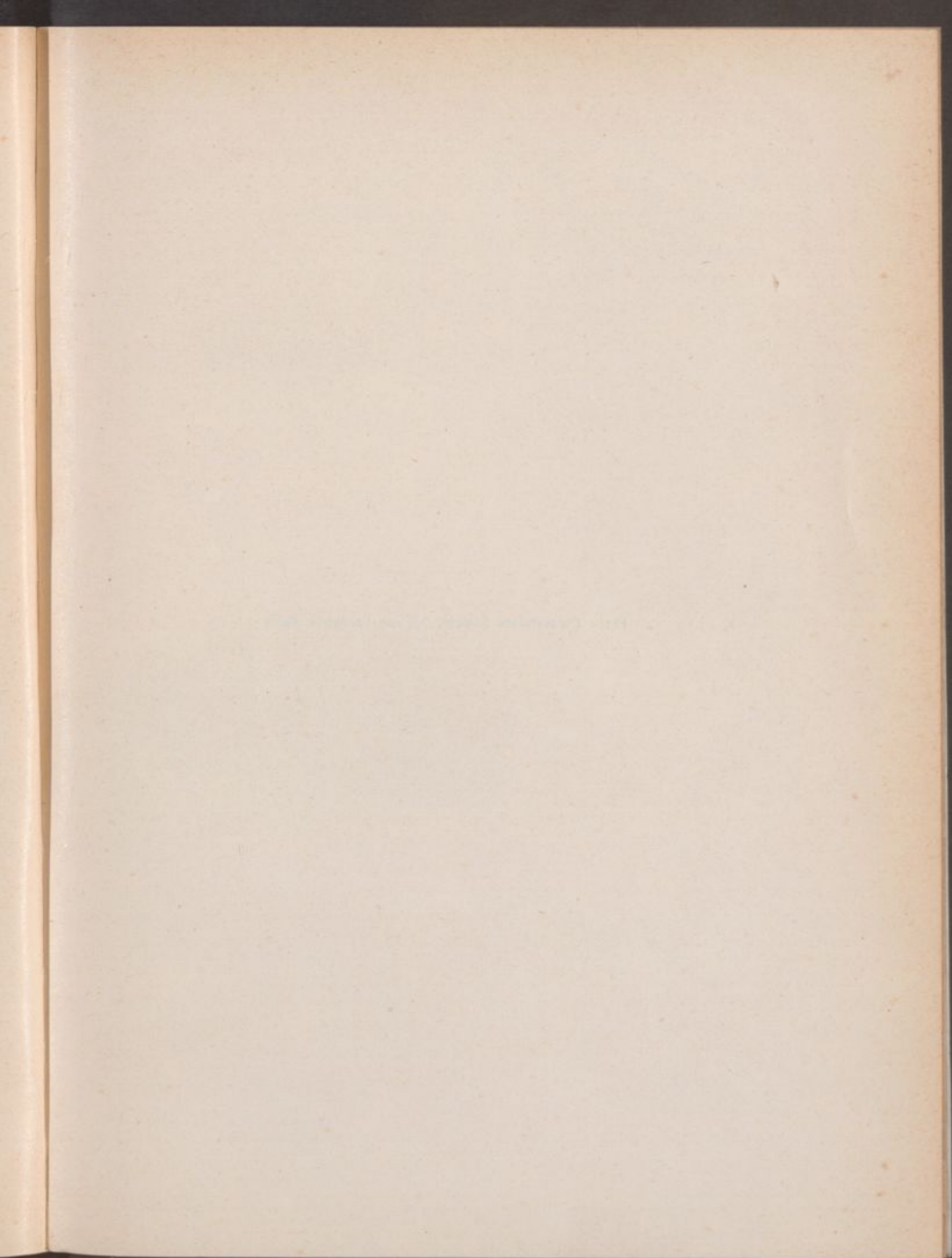
El rusa lingvo tradukis FJODOR AVILOV.

TABELO DE ENHAVO

Antaŭparolo, de G. Mh.	3
Ili estis frenezaj, de Octave Mirbeau, el franca lingvo tradukita de Louis Segrétinat	5
Ruĝa Rido, de Leonid Andrejev, el rusa lingvo tradukita de Fjodor Avilov	13

TABELLO DE RINAYO

1. *Ammonia* 100.00
2. *Hydrogen* 100.00
3. *Carbon* 100.00
4. *Oxygen* 100.00
5. *Nitrogen* 100.00
6. *Sulfur* 100.00
7. *Phosphorus* 100.00
8. *Potassium* 100.00
9. *Sodium* 100.00
10. *Calcium* 100.00
11. *Magnesium* 100.00
12. *Iron* 100.00
13. *Copper* 100.00
14. *Zinc* 100.00
15. *Lead* 100.00
16. *Mercury* 100.00
17. *Gold* 100.00
18. *Silver* 100.00
19. *Platinum* 100.00
20. *Antimony* 100.00
21. *Strontium* 100.00
22. *Baryum* 100.00
23. *Barium* 100.00
24. *Thallium* 100.00
25. *Lead* 100.00
26. *Mercury* 100.00
27. *Gold* 100.00
28. *Silver* 100.00
29. *Platinum* 100.00
30. *Antimony* 100.00
31. *Strontium* 100.00
32. *Baryum* 100.00
33. *Barium* 100.00
34. *Thallium* 100.00
35. *Lead* 100.00
36. *Mercury* 100.00
37. *Gold* 100.00
38. *Silver* 100.00
39. *Platinum* 100.00
40. *Antimony* 100.00
41. *Strontium* 100.00
42. *Baryum* 100.00
43. *Barium* 100.00
44. *Thallium* 100.00
45. *Lead* 100.00
46. *Mercury* 100.00
47. *Gold* 100.00
48. *Silver* 100.00
49. *Platinum* 100.00
50. *Antimony* 100.00
51. *Strontium* 100.00
52. *Baryum* 100.00
53. *Barium* 100.00
54. *Thallium* 100.00
55. *Lead* 100.00
56. *Mercury* 100.00
57. *Gold* 100.00
58. *Silver* 100.00
59. *Platinum* 100.00
60. *Antimony* 100.00
61. *Strontium* 100.00
62. *Baryum* 100.00
63. *Barium* 100.00
64. *Thallium* 100.00
65. *Lead* 100.00
66. *Mercury* 100.00
67. *Gold* 100.00
68. *Silver* 100.00
69. *Platinum* 100.00
70. *Antimony* 100.00
71. *Strontium* 100.00
72. *Baryum* 100.00
73. *Barium* 100.00
74. *Thallium* 100.00
75. *Lead* 100.00
76. *Mercury* 100.00
77. *Gold* 100.00
78. *Silver* 100.00
79. *Platinum* 100.00
80. *Antimony* 100.00
81. *Strontium* 100.00
82. *Baryum* 100.00
83. *Barium* 100.00
84. *Thallium* 100.00
85. *Lead* 100.00
86. *Mercury* 100.00
87. *Gold* 100.00
88. *Silver* 100.00
89. *Platinum* 100.00
90. *Antimony* 100.00
91. *Strontium* 100.00
92. *Baryum* 100.00
93. *Barium* 100.00
94. *Thallium* 100.00
95. *Lead* 100.00
96. *Mercury* 100.00
97. *Gold* 100.00
98. *Silver* 100.00
99. *Platinum* 100.00
100. *Antimony* 100.00

Presa Esperantista Societo, 33, rue Lacépède, Paris

